

ATHENAEUM

MAGAZIN BIBLIOLOGIC

1993

20 13v

Biblioteca Națională a Republicii Moldova este o instituție publică de stat cu statut de așezămînt administrativ și științific, exercitînd concomitent și funcțiile de bibliotecă principală în sistemul de servire a Parlamentului și Guvernului.

Ca Bibliotecă Națională are în sarcină constituirea unei colecții exhaustive de publicații scoase pe teritoriul Moldovei și României, controlul bibliografic național de publicații, constituirea unei colecții reprezentative de publicații străine, exercitarea funcțiilor de centru național de informare bibliografică și documentare și de centru republican de automatizare a bibliotecilor. Acordă asistență metodologică, organizează activitățile științifice fundamentale și aplicate în bibliologie, realizează și coordonează colaborarea Sistemului Național de Biblioteci cu străinătatea.

Editează: revista «Magazin bibliologic», Bibliografia națională a Moldovei, Catalogul de istorie a Moldovei, Bucovinei și ținutului Herța, Buletinul bibliologic, Calendarul bibliotecarului, Catalogul actelor de stat ale Moldovei, Cronologia periodică a vieții politico-administrative a Moldovei, buletinul «Cultura în Moldova» etc.

MAGAZIN BIBLIOLOGIC

1 '93

EDITORI: MINISTERUL CULTURII ŞI CULTELOR AL REPUBLICII MOLDOVA
BIBLIOTECA NAŢIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

REDACTOR-ŞEF
Alexe RĂU

COLEGIUL DE REDACŢIE:
Ludmila Corghenci (redactor-şef adjunct), **Gabriela Buruiană** (secretar responsabil), **Iurie Colesnic, Ioana Lupu, Nina Matei, Elena Mâsliţchi, Elena Sănduţă, Călina Trifan, Elena Turuta**

Coperta I: **Vitalie Mâsliţchi**
Coperta IV: **Dumitru Verdeş**

Tehnoredactare
şi paginare pe calculator:
Gabriela Buruiană, Elena Mâsliţchi

Culegere pe calculator:
Zinaida Bondar

Redacţia:
Biblioteca Naţională, str. 31 August nr. 78 A, Chişinău, cod 277012, Republica Moldova

Bun de tipar: 25.06.93
Coli de tipar: 3,9. Tiraj: 300
Tiparul executat sub comanda nr. 7
la Imprimeria B.N.R.M.

SUMAR

MONITOR

Statutul Societăţii Ştiinţifice Bibliofile din Moldova 3

TATIANA COSTIUC. Un început de colaborare 6

STUDII. CERCETĂRI

DAN JUMARĂ. Manuscrise de redacţie românească, din secolele XVI-XVII, din patrimoniul Muzeului Literaturii Române din Iaşi 7

VLAD CHIRIAC. Conceptul de carte naţională: Epoca Varlaam 10

CLAUDIA SLUTU-GRAMA. Cartea românească din secolul al XVII-lea: timp şi spaţiu 11

IOANA VASILESCU. D.C. Moruzi, scriitor basarabean 13

HAI SĂ DĂM MÂNĂ CU MÂNĂ

IULIA MELNIC. O excursie pe la cele mai vechi centre tipografice din ţară 16

TATIANA COSTIUC, VERA OSOIANU. Veniţi la Alba-Iulia! 21

RESTITUIRI

PAUL MIHAIL. Omagiu profesorului universitar dr. Dan Simonescu 25

DAN SIMONESCU. Lucrările bibliografice ale părintelui avva Paul Mihail 30

ION MADAN. O personalitate marcantă a bibliologiei româneşti: Dan Simonescu 31

DE LA CUVÂNT LA IMAGINE

EMIL BOLOGA. Date privind istoricul ex-libris-ului românesc 33

FILE DE ISTORIE

TUDOR NEDELCEA. Carte despre carte 39

ORIENTĂRI. REALIZĂRI. TENDINŢE

ALEXE RĂU. Mateevici impune Unirea 46

MIRCEA REGNEALĂ. Bibliotecile şi civilizaţia umană 49

IOANA LUPU. Biblioteca publică la răscruce ? 51

MARIA MOLDOVAN. Problemele şi perspectivele studiului etnografic al bibliotecilor regiunii Cernăuţi 53

MIHAELA PĂRUŞ. Catalogul alfabetic pe subiecte 55

MIC DICŢIONAR 59

CONSTANTIN NOICA. Lucru şi lucrare 61

RV- 32821

Biblioteca Naţională a Republicii Moldova

RV-32821

Pentru o mie de cîntece

Pentru o mie de cîntece
am fost născut
Nouă sute nouăzeci și nouă
sunt născute de cîntecul, unul
pentru care am fost născut
Nu mă înjunghiați voi timpuri!
S-ar putea, înalt cum este
cîntecul, unul,
să fie la urmă ...

Nichita Stănescu

1973

O MARE METAFORĂ...
NICHITA STĂNESCU

DIALOG CU ODA ÎN METRU ANTIC

Cea mai mare pedeapsă a noastră,
cei care suntem,
e lumina prin care fluieră un răsucit
de înger
tulburător,
halucinanta natură,
timpul absorbitor,
mirosul de viață pe care-l are
secunda,
mâncarea cumplită la Cina cea de
taină.
Ah, ce întâmplare și viața noastră!
Ce întâmplare verdele de pe iarbă.
Ce accident de suflet calul alb pe
colină.

Supuși cuvântului, de verb mă rog,
du-mă odată din groaza vieții,
du-mă, du-mă,
și nu mă mai pedepsi
și mie nu mă mai redă-mă!

STATUTUL SOCIETĂȚII ȘTIINȚIFICE BIBLIOFILE DIN MOLDOVA

1. PRINCIPII GENERALE

1.1. Societatea Științifică Bibliofilă din Moldova (S.B.M.) este o organizație obștească neguvernamentală care își desfășoară activitatea sub auspiciile Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova.

1.2. În realizarea obiectivelor sale S.B.M. se ghidează după legislația în vigoare referitoare la organizațiile obștești, funcționând în temeiul principiilor de autonomie, neangajare politică și identitate culturală națională.

1.3. S.B.M. dispune de atribute juridice autonome care să-i confirme identitatea:

- sigiliu;
- foaie de antet cu simbolică proprie;
- emblemă;
- cont curent în bancă;
- insignă ș.a. atribute.

1.4. S.B.M. poate deveni membru al organizațiilor internaționale de profil și poate colabora cu societăți similare din alte țări.

1.5. S.B.M. este persoană juridica. În corespundere cu sarcinile sale și în ordinea stabilită de legislația Republicii Moldova, S.B.M. i se acordă dreptul, atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele ei, să încheie tot felul de acorduri și alte acte juridice, să construiască, să achiziționeze întreprinderi auxiliare, precum și tot felul de avere mobilă și imobilă, a căror activitate corespunde sarcinilor Societății în conformitate cu legislația în vigoare.

1.6. Sediul Consiliului S.B.M. se află în Chișinău, în incinta Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova str.31 August 1989 nr.78 A).

1.7. S.B.M. poate avea organul său de presă.

2. OBIECTIVE GENERALE ȘI FUNCȚII

2.1. S.B.M. își propune drept scopuri principale:

2.2.1. Asocierea colecționarilor de ediții bibliofile din Moldova în vederea valorificării științifice și popularizării valorilor pe care acestea le dețin. În acest scop S.B.M. va organiza editarea cataloagelor personale ale bibliofililor, expoziții personale, expoziții tematice colective, simpozionul anual „Valori bibliofile din Moldova", conferințe și sesiuni de comunicări științifice cu publicarea ulterioară a materialelor în revista

„Magazin bibliologic" sau într-un anumit almanah al bibliofililor.

2.1.2. Cercetarea istoriei bibliofiliei din Moldova şi promovarea tradiţiilor seculare ale colecţionarilor români de seamă. Publicarea unor culegeri şi monografii privind activitatea bibliofililor români din trecut.

2.1.3. Elaborarea conceptului teoretic al bibliofiliei ca ramura a bibliologiei şi promovarea ei ca obiect de studiu în învăţământul public.

2.1.4. Promovarea tinerelor talente de cercetători în domeniul valorilor bibliofile prin organizarea de concursuri şi testări expres. În funcţie de situaţia sa economică, S.B.M. acordă burse în bănătate pentru specialităţile de paleografi, restauratori, textologi etc. sau intervine pe lângă organizaţiile şi organele indicate în vederea obţinerii unor burse.

2.1.5. Promovarea tradiţiilor naţionale în arta graficii de carte şi de ex-libris. Organizarea sau participarea la organizarea de concursuri pentru cel mai bun zugrav de carte şi cel mai bun ex-librist. Expoziţii-concurs bienale cu acordarea premiului „Ilia" al S.B.M. şi al Bibliotecii Naţionale. Editarea de buclete, pliante şi alte genuri de publicaţii consacrate maeştrilor graficii de carte şi ex-libris-ului din Moldova.

2.1.6. S.B.M. reprezintă Moldova în organizaţiile internaţionale de ex-libris, grafică de carte, recomandă participanţi la expoziţiile internaţionale de ex-libris şi grafică de carte, organizează expoziţii şi simpozioane internaţionale similare.

2.1.7. Editarea cu forţe proprii sau elaborarea de propuneri pentru editorii din republică în vederea realizării unor ediţii faximilate ale rarităţilor bibliofile. Organizarea şi intermedierea unor licitaţii de valori bibliofile, ale activităţii comerciale.

2.1.8. Supravegherea obştească a valorilor bibliofile în vederea neadmiterii scoaterii lor din spaţiul naţional. Elaborarea şi propunerea către aprobare a unor proiecte de legi privind protecţia de către stat a patrimoniului naţional imprimat. Constituirea unei comisii speciale împuternicită cu drepturi în această privinţă.

2.1.9. Desfăşurarea unor activităţi de recuperare a valorilor bibliofile sustrase din Moldova de către forţele imperiale urmărind scopul reîntoarcerii lor în Moldova şi punerea în folosinţă publică în cadrul departamentului „Patrimoniu" al Bibliotecii Naţionale şi a altor instituţii de stat.

2.1.10. Controlul obştesc asupra conservării valorilor bibliofile în biblioteci şi în alte instituţii publice şi atenţionarea opiniei publice, a organelor de resort asupra problemelor existente, prin organizarea unor briefinguri, redactarea unor moţiuni etc.

2.1.11. Protecţia socială a colecţionarilor bibliofili. S.B.M. îşi propune ca bibliofilii să aibă dreptul prioritar la achiziţionarea de rarităţi, în caz dacă la acestea renunţă instituţiile de stat, să beneficieze de privilegiile prevăzute de cap. 4 al prezentului Statut. Totodată, S.B.M. îşi pune drept scop obţinerea ocrotirii de către stat a personalităţii şi colecţiilor bibliofililor deţinători de valori ce constituie tezaurul neamului.

2.1.12. S.B.M. îşi propune să creeze în societate o atitudine de intoleranţă faţă de cazurile de transformare a valorilor bibliofile în obiect de speculă şi de înavuţire personală. S.B.M. urmăreşte scopul ca toate valorile bibliofile să fie disponibile, pe căi legale, întregii naţiuni şi să constituie, în cazurile juridice cunoscute, obiect de moştenire a statului.

2.1.13. S.B.M. îşi rezervă dreptul de a studia periodic conjunctura preţurilor pe piaţa de desfacere a valorilor bibliofile, de a recomanda cotele maximale, depăşirea cărora este inadmisibilă şi de a interveni pe lângă organele de resort în caz de scoatere la iveală a unor abuzuri flagrante.

De asemenea, S.B.M. îşi propune să obţină de la guvern dreptul de expertiză a valorilor bibliofile pasibile de scoatere din ţară de către deţinătorii care se expatriază sau părăsesc ţara pentru o vreme îndelungată.

2.1.14. Asistenţă metodologică şi ştiinţifică a colecţionarilor aflaţi la început de cale. Elaborarea şi multiplicarea unor materiale destinate acestui scop.

2.2. Funcţionând pe baza Bibliotecii Naţionale, S.B.M. îşi propune să sprijine realizarea noii concepţii şi noului Statut ale acestei instituţii. S.B.M. va îndeplini şi rolul de Fundaţie a Bibliotecii Naţionale, formele de sprijinire urmând să fie determinate de către Consiliul S.B.M.

3. ORGANIZAREA ŞI CONDUCEREA

3.1. S.B.M. are un organ de lucru central cu sediul la Biblioteca Naţională şi sucursale în centrele culturale ale republicii.

3.2. Organul suprem de conducere al S.B.M. este Coferinţa care se convoacă nu mai rar decât o dată pe an. Hotărîrile Conferinţei se adoptă prin vot deschis, cu simpla majoritate de voturi. Conferinţa este deliberativă dacă la lucrările ei sunt prezenţi mai mult de jumătate din membri. Conferinţa extraordinară este convocată de către Consiliul S.B.M.

Conferinţa S.B.M.:

3.2.1. Adoptă Statutul Societăţii şi modificările asupra lui.

3.2.2. Examinează darea de seamă anuală a Consiliului S.B.M. şi raportul asupra exerciţiului bugetar pe anul respectiv.

3.2.3. Aprobă programul general de activitate şi bugetul pe anul viitor.

3.2.4. Alege Consiliul S.B.M. şi aprobă regulamentul de organizare şi funcţionare a acestuia.

3.2.5. Ia decizii privind afilierea S.B.M. la organizaţiile internaţionale de profil.

3.2.6. Alege preşedintele şi secretarul Societăţii pentru o perioadă de 4 ani.

3.2.7. Ia decizii privind suspendarea activităţii S.B.M., examinează alte probleme de importanţă strategică şi principială pentru activitatea societăţii.

3.2.8. Aprobă înfiinţarea de sucursale în centrele culturale ale Moldovei.

3.3. În perioadele dintre conferinţe S.B.M. este condus de către un Consiliu ales pentru o perioadă de 4 ani.

Consiliul S.B.M.:

3.3.1. Se convoacă în funcţie de necesităţi, dar nu mai rar decât o dată în trimestru. Deciziile Consiliului se adoptă prin vot deschis cu simpla majoritate de voturi. Consiliul este deliberativ, dacă la şedinţă participă cel puţin 4/5 din membrii acestuia.

3.3.2. Organizează executarea deciziilor Conferinţei.

3.3.3. Perfectează programele de activitate şi bugetul anual al Societăţii.

3.3.4. Acoperă activitatea financiar-administrativă a societăţii.

3.3.5. Rezolvă cererile de primire în membri, exclude din rândurile Societăţii pe membrii care au încălcat Statutul. Stabileşte taxele cotizaţiilor.

3.3.6. Reprezintă Societatea în organele de resort, în alte organizaţii şi instituţii din ţară şi din străinătate.

3.3.7. Preşedintele societăţii este ales pe baze obşteşti şi se bucură de toate drepturile şi obligaţiile prevăzute pentru această ipostază de către legislaţia în vigoare,cât şi de alte împuterniciri speciale pe care i le va acorda Conferinţa. Preşedintele S.B.M. poate fi membru al Consiliului de administraţie al Bibliotecii Naţionale.

3.5. Secretarul Societăţii este ales, în scopurile unei economii bugetare, dintre salariaţii Bibliotecii Naţionale. El ţine lucrările de secretariat şi organizează activitatea organelor de conducere.

3.6. S.B.M. se constituie pe secţii şi comisii precum urmează:

- secţia cercetare şi valorificare ştiinţifică;
- secţia ex-libris şi grafică de carte;
- secţia colecţii bibliofile şi arhivistice;
- Comisia pentru protecţia şi recuperarea patrimoniului naţional;
- alte compartimente instituite, în caz de necesitate, de către Consiliu cu aprobarea ulterioară a Conferinţei;
- Comitetul de cenzori.

3.7. Fiecare secţie, comisie este condusă de câte un preşedinte ales din membrii secţiei (comisiei) şi confirmat de către Consiliul S.B.M. Din raţiuni economice secretarii comisiilor (secţiilor) sunt aleşi din rândul salariaţilor serviciilor de profil ale Bibliotecii Naţionale.

3.7.1. Comitetul de cenzori este condus de preşedinte ales din membrii comitetului şi confirmat de către Consiliul S.B.M.

3.8. Sucursalele se înfiinţează prin decizia adunării bibliofililor din centrul cultural respectiv şi sunt conduse de câte un preşedinte asistat de câte un secretar, ambii aleşi de adunare pentru o perioadă de 4 ani. Sucursalele pot avea sigiliu propriu (cu indicarea apartenenţei la S.B.M.), foi de antet, cont curent în ecţiile bancare locale. Sucursalele activează conform unor regulamente aprobate de către Consiliul Societăţii.

4. MEMBRII S.B.M. DREPTURILE ŞI OBLIGAŢIILE LOR

4.1. Bibliofil se consideră persoana care colecţionează ediţii bibliofile după un criteriu stabilit, efectuează cercetări asupra colecţiei de care dispune, o valorifică şi o pune în circuitul naţional de valori.

4.2. Membri ai S.B.M. pot deveni bibliofilii care achită taxa de înscriere şi cotizaţia anuală de membru, respectă prevederile Statutului şi participă activ la activitatea Societăţii.

4.3. Membrii S.B.M. se bucură de următoarele drepturi şi privilegii:

4.3.1. Să aleagă şi să fie aleşi în organele de conducere a S.B.M.

4.3.2. Să înainteze propuneri, să intervină cu obiecţii asupra activităţii organelor de conducere şi să solicite orice fel de informaţii asupra activităţii acestora.

4.3.3. Să fie admişi la licitaţiile de valori bibliofile organizate de S.B.M. cu drept de vânzare şi achiziţionare.

4.3.4. Să obţină delegaţii din partea S.B.M. şi să efectueze, pe contul ei, vizite de documentare, deplasări în afara republicii în vederea participării la expoziţii, simpozioane, conferinţe etc.

4.3.5. Să obţină burse din partea S.B.M. pentru obţinerea unor specializări legate de profilul Societăţii.

4.3.6. Să se intereseze în baza mandatului oferit de S.B.M. de starea valorilor bibliofile în colecţiile publice.

4.3.7. Să publice materiale în ediţiile S.B.M. şi ale Bibliotecii Naţionale, să deţină câte un exemplar fără plată al acestora.

4.3.8. Să beneficieze, fără plată de împrumutul la domiciliu şi de alte servicii prestate de către Biblioteca Naţională.

4.3.9. Să achiziţioneze, în mod privilegiat, ediţiile rare remise spre difuzare societăţii, precum şi dubletele scoase de vânzare din fondurile Bibliotecii Naţionale.

4.4. Membrii S.B.M. au următoarele obligaţiuni:

4.4.1. Să respecte Statutul S.B.M., să achite taxele şi cotizaţiile de rigoare, să participe la activitatea Societăţii.

4.4.2. Să contribuie la protecţia patrimoniului naţional de publicaţii, la prevenirea scoaterii ediţiilor rare de pe teritoriul ţării. transformării lor în obiect de speculă şi de înavuţire pesonală, la recuperarea raritătilor sustrase din colecţiile ţării.

4.4.3. Să contribuie, în măsura posibilităţilor sale, la întregirea colecţiilor speciale ale Bibliotecii Naţionale, ale altor instituţii de stat.

4.4.4. Să valorifice colecţia de care dispun şi să o pună în circuitul naţional de valori.

4.4.5. Să promoveze prin toate acţiunile şi prin atitudine personală tradiţiile străvechi de stimă şi pietate faţă de tipărituri, de punere a lor în serviciul educaţiei etico-morale şi cultural-ştiinţifice a generaţiilor tinere.

4.4.6. Membrii Societăţii care nu-şi îndeplinesc cu cinste obligaţiunile lor ori s-au făcut vinovaţi aducând prejudicii şi daune patrimoniului naţional prin

interesele ori acţiunile lor pecuniare, sunt excluşi din Societate prin decizia Consiliului S.B.M.

4.4.7. În Societate se pot înscrie şi persoane juridice, colective de muncă care urmăresc scopuri nobile de întregire şi recuperare a patrimoniului naţional ori susţin acţiunile S.B.M. sponsorizându-le. Membrii – persoane juridice – au aceleaşi drepturi, privilegii şi obligaţiuni ca şi membrii – persoane fizice.

5. ACTIVITATEA FINANCIAR-ECONOMICĂ

5.1. S.B.M. poate avea venituri din:

- taxele şi cotizaţiile membrilor;
- dotaţiile şi sponsorizările persoanelor juridice;
- vânzarea producţiei editoriale proprii;
- activitatea unor ateliere de restaurare ştiinţifică a publicaţiilor vechi;
- elaborarea şi confecţionarea de ex-libris-uri pentru populaţie;
- realizarea de insigne, timbre cu imaginea valorilor bibliofile, plicuri, articole de papetărie confecţionate cu forţe proprii;
- licitaţiile de ediţii bibliofile;
- acordarea unor servicii colecţiilor publice în achiziţionarea de valori bibliofile;
- din alte surse şi activităţi, în caz dacă acestea nu contravin legislaţiei în vigoare (un anticariat propriu etc.).

5.2. Mijloacele băneşti ale S.B.M. se folosesc la:

- editarea unor publicaţii proprii;
- acordarea de burse, premii, finanţarea deplasării, acţiunilor culturale etc.;
- crearea unui fond de susţinere a Bibliotecii Naţionale şi altor instituţii deţinătoare de valori bibliofile;
- sprijinirea materială a membrilor săi, acordarea de premii celor mai activi dintre ei;
- în alte scopuri care nu contravin Statutului şi scopurilor S.B.M. la decizia Consiliului.

5.3. Activitatea financiară a Consiliului este controlată anual de către un comitet de cenzori ales de Conferinţă pentru 4 ani.

6. LICHIDAREA S.B.M.

6.1. S.B.M. poate fi lichidată conform deciziei Conferinţei republicane a Societăţii şi în cazurile prevăzute de legislaţie.

6.2. Conferinţa constituie o comisie de lichidare din numărul membrilor S.B.M. Comisia de lichidare întocmeşte bilanţul de lichidare care ulterior este examinat şi aprobat de Conferinţă.

6.3. Mijloacele băneşti ale S.B.M., rămase după achitarea cu bugetul şi creditorii, se distribuie Bibliotecii Naţionale conform deciziei Conferinţei S.B.M.

6.4. S.B.M. pierde dreptul de persoană juridică din momentul lichidării.

6.5. Sistarea activităţii sucursalelor care sunt persoane juridice se efectuează în aceeaşi ordine ca şi lichidarea Societăţii însăşi.

UN ÎNCEPUT DE COLABORARE

La 13 aprilie a.c. în incinta Bibliotecii Naţionale a avut loc o activitate culturală care este, de fapt, un început de colaborare cu Ambasada Statelor Unite ale Americii şi vine să completeze şirul de activităţi de acest gen, organizate în colaborare cu ambasadele României şi a Republicii Populare Chineze.

La dispoziţia cititorilor a fost pusă o frumoasă expoziţie de carte şi ilustraţii din fondurile Bibliotecii Naţionale cu genericul „S.U.A. – realizări şi tendinţe" şi câteva standuri cu fotografii ce oglindesc campania electorală desfăşurată recent în S.U.A.

Momentul revelator al activităţii a fost cuvântul rostit de ambasadoarea S.U.A. în Republica Moldova dna Mary C.Pendleton şi gestul mărinimos pe care l-a făcut în ajunul Sărbătorii Învierii Domnului, donând Bibliotecii Naţionale o impunătoare colecţie constituită din 50 de volume ale renumiţilor scriitori şi filozofi O'Neill, Adams, Dreiser, Faulkner, Lincoln ş.a. Întrucât iniţiativa desfăşurării acestei activităţi a venit din partea Ambasadei S.U.A., organizatorii ei, în special dna Susan M. Sutton, secretar al doilea la Ambasada S.U.A., s-au străduit să pună la dispoziţia cititorilor diverse informaţii despre această minunată ţară de peste ocean, difuzând gratuit tuturor vizitatorilor Constituţia S.U.A., diverse broşuri referitoare la realizările S.U.A. în domeniul ştiinţei, tehnicii, agriculturii, medicinei, religiei, mijloacelor de informare etc.

Participanţii la manifestare şi-au exprimat toată stima şi recunoştinţa faţă de Ambasada S.U.A. pentru acest dar, alături de dorinţa şi speranţa unei colaborări strânse în prezent şi viitor.

Manifestarea a fost onorată de prezenţa înalţilor oaspeţi de la ambasadele străine în Republica Moldova – dl Branimir Radev, însărcinat cu afaceri al Bulgariei, dl Giffels Zohannes, însărcinat cu afaceri al Germaniei, dl Ender Arat, consulul general al Turciei, reprezentanţi ai Ministerului de Externe şi Ministerului Culturii şi Cultelor din Republica Moldova.

Tatiana COSTIUC

O MARE METAFORĂ... NICHITA STĂNESCU

PRĂBUȘIREA UNUI VULTUR ÎNTR-UN OM

M-a izbit vulturul prăbușindu-mi-se
pe umăr.
Clonțul lui mi-a luat aerul din
plămâni,–
treaz fiind încă, m-am trezit
cu lăuntru meu plin de zburătoarele
cerului.

Ferească-mă, să stea și cerul cu
stele în mine.
Prea puțină mi-e viața, încât
dau liber vederii și razei ei
dau liber.

Atâta vă rog, scoateți-mi din plămâni
pe vuitur.
Am să-i duc în spinare să-l îngrop la
vârf de munte.
Atâta doar vă rog, scoateți-mi
vulturul din plămâni.
Mă sufoc; penele lui îmi umplu
respirarea.
Strein de moartea mea
e vulturul mort.

MANUSCRISE DE REDACȚIE ROMÂNEASCĂ, DIN SECOLELE XVI-XVII, DIN PATRIMONIUL MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE DIN IAȘI

În cadrul Muzeului de Literatură Română Iași funcționează și o secție de literatură română veche, ce-și are sediul în chiar casa în care, conform tradiției, între 1679-1686, a fost instalată tiparnița mitropolitului Dosoftei. În fondul documentar al muzeului se află un mare număr de cărți vechi, manuscrise și tipărite, de o excepțională valoare pentru istoria noastră culturală și socială. Multe dintre acestea pot fi caracterizate ca fiind adevărate monumente de limbă veche românească, monumente documentare privind istoriografia Principatelor Române sau monumente ce reprezintă praguri de mare importanță în dezvoltarea culturii românești.

După cum se știe, până la apariția primelor lucrări în limba română, la începutul veacului al XVI-lea, operele literare scrise pe teritoriul românesc, fie ele laice sau religioase, erau redactate în slavonă sau greacă. Prin valorile de patrimoniu din fondul M.L.R. Iași se numără și câteva piese de o excepțională importanță ce ilustrează această perioadă. Este vorba de un *Tetraevanghel*, un *Pateric* și un *Minei*.

Manuscrisul nr. 7030 este un *Tetraevanghel* scris pe pergament, în limba greacă, datat de specialiști ca aparținând sec.XI-XIII. *Patericul* (ms.4859) scris în slavonă, între 1350-1380, cuprinde texte de literatură religioasă și laică, un loc central ocupându-l viețile sfinților. Lucrarea este scrisă în medio-bulgara clasică și face parte dintre cele mai reprezentative valori de acest fel realizate după reforma patriarhului Eftimie de Tîrnovo, fiind necercetat până în prezent. Tot în medio-bulgară este realizat și *Mineiul pe luna septembrie*, copiat la Mănăstirea Putna, din porunca lui Ștefan cel Mare, la anul 1489, de un diac, Fedca, necunoscut cu vreo altă lucrare în epocă. [1)]

Începând cu veacul al XVI-lea se înregistrează apariția manuscriselor scrise în limba română cu caractere chirilice. Au avut loc atunci în țările române schimbări culturale cu caracter general. Limba română a început să înlocuiască slavona aproape concomitent în toate domeniile scrisului: acte private și publice, cărți

bisericești, literatură populară, pravile, istoriografie. Biruința limbii române în a doua jumătate a secolului al XVI-lea se datorește mai ales ridicării la cultură a clasei orășenești și a presiunii exercitate în viața socială de această clasă ce avea nevoie de informație în limba vorbită.

Numărul de manuscrise românești din sec. al XVI-lea care s-au păstrat este relativ mic, dar acesta nu este și un indiciu asupra răspândirii lor. Chiar din cărțile coresiene, tipărite în sute de exemplare, s-au păstrat foarte puține. Aceasta s-a datorat calamităților de tot felul: jafuri, războaie, incendii, inundații, pribegii. [2)]

Între manuscrisele de secol XVI, se numără și *Apostolul popii Bratu* (ms.2005), cel mai vechi manuscris românesc datat. Anterior tuturor tipăriturilor lui Coresi manuscrisul cuprinde text slavon și traducerea interliniară în limba română.

Lucrarea a fost semnalată pentru prima dată de P.P.Panaitescu, în 1960, pe vremea când făcea parte din colecția Cardaș. La p.426 se află o însemnare în limba slavonă care sună astfel: „S-a scris cu mâna păcătosului, eu popa Bratul, întru slava Dumnezeului nostru, în veci, amin. S-a început în anul 7068 (1559-1560)".

Din text rezultă clar că Bratul era doar copistul nu și traducătorul; traducerea în românește, anterioară anului 1559, ar face deci parte din grupul vechilor traduceri de la Scheii Brașovului.[3)]

Mergând mai departe în timp vom afla, în fondul de manuscrise al M.L.R. Iași, o scriere de o valoare cu totul deosebită. Este vorba despre cea mai veche copie manuscrisă cunoscută a *Letopisețului Țării Moldovei*, al lui Grigore Ureche (ms.2554), provenită tot din colecția Gh. Cardaș.[4)] Manuscrisul a peregrinat când în Țara Românească, pentru a fi cercetat de Constantin Cantacuzino stolnicul, când în Moldova, unde a fost consultat și adnotat de Miron și Velicico Costin, Lupu Bogdan ș.a., când în Rusia, în pribegia lui Dimitrie Cantemir, pentru a reveni mereu în Moldova, la locu-i de baștină. Destinul acestei cărți pare să reproducă într-un fel, destinul zbuciumat al poporului nostru. Lucrarea este deosebit de importantă atât prin vechimea ei, cât și prin adnotările făcute de vremelnicii, dar iluștrii săi posesori.

Alături de această scriere se află un alt manuscris (nr.4805), desemnat de titlul *Letopisețul Ureche-Costin*, copiat pe la 1750. În fapt manuscrisul cuprinde un fragment de cronograf, un letopiseț al Țării Moldovei, asemănător cu varianta lui Simion Dascălul a *Letopisețului* lui Grigore Ureche, și *Letopisețul Țării Moldovei*, copiat după Miron Costin. Manuscrisul are 274 p. și dimensiunile de 30,5x21 cm., fiind scris pe o hârtie vărgată, de bună calitate, cu filigran: unele foi au filigranul V C S, altele un scut simplu sprijinit pe două majuscule M. Scrisul este frumos, ordonat, cu tuș negru, iar titlurile capitolelor, inițialele și cifrele sunt scrise chinovar.

Manuscrisul nu este semnat. Modalitatea de redactare, referirile făcute la consultarea „bibliografiei", stilul viu, curat moldovenesc, situarea în timp ne îndreptățesc însă a-i da dreptate ultimului posesor al volumului, Grigore Crețu, care îl atribuia, într-o însemnare făcută pe coperta 1 verso, logofătului Gheorgachi. Acesta este cunoscut în epocă ca autor al unei *Condici*, din 1762, care cuprindea descrierea ceremonialului curții domnești la mijlocul secolului al XVIII-lea.[5)]

Un Gheorgachie vel clucer „de 60 de ani", semnează și la f.119 a ms.2773, din fondul B.A.R., la 8 iulie 1779.[6)]

Tot la jumătatea veacului al XVIII-lea, ms.2599, din fondul B.A.R. la f.385., consemnează pe „cinstit și bl(a)gorod boiariu d(u)mn(ea)lui Gheorgachie vel vist(ier)", care poruncise lui Pavel Ștefănescu grămătic, copistul manuscrisului în cauză, să scrie acei *Cronograf „întru pomenirea dumisale"*.[7)] Consider că sunt suficiente argumente pentru a se atribui lui Gheorgache și paternitatea acestui *Letopiseț*.

Lucrarea merită întreaga noastră atenție, în primul rând, datorită interpolărilor copistului în textele lui Ureche și Costin. Venind în contact cu mai multe letopisețe, el a introdus în text mai multe informații față de cele conținute de textele de bază, conștient fiind de necesitatea transmiterii de date istorice care „la letopisețul dintru care scriem eu aceastea nu era, ce într-altul le-am găsit".

De altfel, colega Magda Jianu demonstrează convingător, într-un studiu, faptul că prin manuscrisul acesta se dovedește clar sorgintea populară a legendelor din „o samă de cuvinte", atribuite de mulți cercetători ca fiind creația lui Ion Neculce.

Legendele din acest ciclu și altele încă neconsemnate de cronicarul artist apar interpolate în textele lui Ureche și Costin, copistul făcând mențiunea că „am dat eu peste alt leatopiseț de-am găsit aceastea".[8)]

Voi reveni asupra acestui manuscris care mai are încă multe de spus.

Mai puțin interesante prin conținutul lor sunt două manuscrise religioase.

Primul, ms.5063, este o *Pravilă de rugăciuni*, de 144 f., format mic, 11x16 cm, frumos legată în piele, cu încuietori de metal, scrisă pe hârtie vărgată, de bună calitate, cu tuș negru și chinovar în titluri și inițiale. Este, de-fapt, un coligat. Prima parte se încheie la f.21 v. cu

însemnarea „Sfârşitul slujbei de toate zilele.1763". La f.65 v. este menţionat: „Sfârşitul molitvelor. Leat 1772 martie 3"., iar la f.95 v., în cuprinsul celei de-a treia părţi, se consemnează: „Scrisu-s-au de mine mult păcătosul, smeritul între preoţi, popa Constantin de la Oräş(tie) 1764 april 15".

Cum va fi ajuns manuscrisul pe la noi tocmai din celălalt colţ de ţară... Este încă o dovadă a puternicelor legături de suflet dintre românii de pretutindeni şi dintotdeauna.

Celălalt manuscris religios, nr.5249, *Vieţi de sfinţi*, nu s-a păstrat prea bine. Coperta, din carton învelit în piele încrustată, este atacată de cari, iar ultimele trei din cele 376 f. au devenit foarte fragile, datorită atacului ciupercilor parazite. Un aspect interesant este furnizat de semnătura ce figurează la sfârşitul textului religios: la p.376: „Ana monahia, iunie 17, 1799.", numele acesta apărând şi pe verso. Nu prea sunt cunoscute nume de femei copiste de manuscrise. Ana monahia pare să fie o excepţie, o măicuţă cu înclinaţii literare şi har poetic, odată ce, la f.1, scrie şi câteva versuri ce par să-i aparţină: „Ştiu că mă sui ca să mă pogor /Vieţuiesc ca să mor/ înfloresc ca să mă veştejesc".

Tot din secolul al XVIII-lea datează şi un alt manuscris, cu nr.5796, ce cuprinde „Învăţăturile binecredinciosului şi iubitorului de Hristos, IO Neagoe Basarab vv. Domnul Ţării Româneşti, cărea învaţă pre fiu-său Teodosie vv şi pre alţii domni care vor fi în urma lui" – după însemnarea de la f.5.

Datată cu precizie de copistul anonim: 27 ianuarie 1727, scrierea este doar un fragment din binecunoscuta carte amintită. Sunt 14 file, la sfârşitul cărora se consemnează: „S-ărşit părţii cei dintâi a învăţăturilor lui Neagoe vv." şi demonstrează larga răspândire a vestitei lucrări.

Voi încheia succinta mea prezentare de valori de patrimoniu cu trei cronografe.

Aceste istorii universale de la facerea lumii, după Biblie, continuate cu istoria Bizanţului şi a Imperiului Otoman[9], s-au bucurat de o mare reputaţie şi au circulat mult pe teritoriile locuite de români. Ele au avut şi o mare influenţă în creşterea interesului pentru istorie, în general.

În fondul de manuscrise al M.L.R. Iaşi există trei asemenea lucrări din secolul al XVIII-lea.

Manuscrisul 967, care după grafie poate fi datat în a doua jumătate a sec. al VIII-lea, cuprinde 420 p. Lucrarea este legată în coperţi de carton învelit în piele încrustată şi are dimensiunile 31x26 cm. Prima pagină lipseşte, iar celelalte sunt scrise cu tuş negru, câte 22-23 rânduri pe pagină, titlurile şi cifrele fiind scrise cu chinovar, pe o hârtie vărgată, de bună calitate, având un leu în filigran. Faţă de alte lucrări de acelaşi gen manuscrisul nu prezintă particularităţi, doar pe ultima filă aflându-se nişte însemnări târzii, de secol XIX, fără legătură cu textul.

Un alt cronograf, din aceeaşi perioadă, este manuscrisul 4877. Lucrarea are 22x16,5 cm şi 906 p., fiind scrisă pe hârtie vărgată, cu tuş negru, iar titlurile şi iniţialele evidenţiate cu chinovar. Copistul nu şi-a precizat identitatea, doar dacă n-a făcut-o la sfârşitul cărţii, care lipseşte. Manuscrisul are şi o „Înainte cuvântare" de 8 file, care începe astfel: „În ştire să fie oricui s-ar întâmpla să privească în săraca osteneală a hronografului, cum că cele scrise aici nu cu o socoteală ca aceea s-au scris, şi întru cunoştinţa cărturarilor oameni să se dea acelea, pre care toţi, unii din sfintele biblii, iar alţii din feluri de hronografuri, bine le ştiu..." Prefaţa arată un om conştient de menirea cărţii şi de responsabilitatea actului cultural.

În sfârşit, manuscrisul 9668, este tot un cronograf, de 480 p., cu dimensiunile de 30,5x20 cm., legat în piele încrustată peste coperţile de lemn. Este vorba de un manuscris, de secol XVIII, care a aparţinut lui Mihai Eminescu şi care i-a oferit acestuia motive de inspiraţie pentru al său poem „Luceafărul".

Sunt acestea doar câteva din valorile de patrimoniu aflate în fondul documentar al M.L.R. Iaşi, constituindu-se într-o invitaţie, pentru cercetători, la o mai atentă şi amănunţită cercetare a lor.

NOTE

1. C. Turcu, Un manuscris slavon necunoscut din timpul lui Ştefan cel Mare, în „Hrisovul", nr.6/1946.
2. G.Strempel, Copişti de manuscrise româneşti până la 1800, vol.1, Buc.1959, p.VII.
3. P.P. Panaitescu, Începuturile scrisului în limba română, în „Studii şi materiale de istorie medie", IV/1960, p.173-175.
4. Gh. Cardaş, Odiseea celui mai vechi manuscris inedit al cronicii lui Gr.Ureche, în „Mitropolia Olteniei", nr.5-6/1970, p.567.
5. Istoria literaturii române, vol.1, Ed.Academiei, Buc.1970, p.634.
6. G. Strempel, Copişti..., p.76.
7. Idem, p.124.
8. M. Jianu, Un valoros document de istoriografie românească veche, în „Hierasus" – anuarul Muzeului Judeţean Botoşani, Botoşani, 1978, pp. 378-380.
9. Istoria literaturii române, vol.1, p.463.

Prescurtări:
M.L.R. Iaşi – Muzeul Literaturii Române Iaşi.
B.A.R. – Biblioteca Academiei Române.

Dan JUMARĂ

CONCEPTUL DE CARTE NAȚIONALĂ: EPOCA VARLAAM

Adevărata unitate de limbă și cultură a întregii românimi o constituie conștiința de sine a poporului, cărturarii de excepție și documentele, scrierile secolelor revolute. Iar adoptările de limbi și scris propriu-zis (precum slavona, slav), canoanele spiritualității străine (precum bizantină) sunt, după remarca cercetătorilor, niște forme intermediare. Cultura autohtonă rămâne „un câmp magnetic de sinteză, gravitând în jurul propriei sale ființe" (G. Ivașcu).

Operele lui Varlaam, mentor spiritual al timpului, vin a da impulsuri ambianței culturale, într-o epocă în care învățătura cobora de „sus în gios". Societatea avea nevoie de cărți scrise sau traduse de un moldovean, „pre limba sa", „ca să înțeleagă, hiecine să se învețe", adresate poporului, răspândite în sânul lui și „comunicate", contactate de acesta. Pot fi, firește, și excepții. Însă rolul limbii materne, creatorului operei (de preferință român) și receptării ei (valoarea circulației acesteia) de contingentul românesc în definirea specificului național, suflului diacronic este covârșitor.

Acest crug de criterii, consemnat pentru o Carte Națională, precum e *Cartea românească de învățătură* (și nu „moldovenească"), deci carte de citire pentru toată obștea, e de fapt un concept care exclude izvoarele scrise și tipărite în alte limbi (fiind executate pe teritoriul românesc și nu numai) – în latină, slavonă, greacă, arabă, poloană etc., chiar dacă poartă amprente (elemente) de la noi: intercalări de text cu „realii" locale, podoabe arhitectonice policrome și scris specific („moldovenesc") al unui sau altui centru cu tradiție cărturărească (mănăstirile Neamț, Putna, Dragomirna, Sf. Munte Athos ș.a.). Altceva e că aceste monumente literare și artistice, „inaționale" (care ocupă un loc de cinste în istoria culturii altor popoare), precum sunt cele „aparținute" lui Nicolaus Olahus (*Hungaria*, opt capitole ale cărei sunt consacrate românilor din Transalpina, Moldova și Transilvania), Petru Cercel (*Imn către Dumnezeu* ș.a.), Petru Movilă (sfaturile acestuia către fratele său mai mic Moise Movilă..., precum și dedicația către Vasile Lupu – *Mova duhovna* (Cuvântare duhovnicească) ș.a., apoi cele „varlaamene" (*Catehism* – în slavonă, *Decretul Patriarhului Constantinopolului* – în greacă, ambele de la 1642, Iași, Trei Ierarhi) și atâtea altele care n-au avut o largă circulație în popor, n-au fost înțelese de el (în Moldova, „necitind să nu judece"), indiscutabil, fac parte din patrimoniul culturii românești, au intrat în fondul istoric cultural al națiunii. Cunoaștem manuscrise și tipărituri în limbile orientale care rezultă, după câte se pare, dintr-o necesitate practică imediată. Un loc aparte în această direcție – de a lansa lucrări „la modă" și pentru occidentali, ca să ne cunoască mai bine, alteori – pentru privilegiați.

În acest sens, alături de operele predecesorilor săi Filip Moldoveanul (*Tetraevanghelul* de la 1546, Sibiu), diaconului Coresi (*Cazania* de la 1581, Brașov), fiului acestuia „Șerban diiacu, meșterul mare a tiparelor și cu Marien diiac" (*Palia de la Orăștie*, 14 nov. 1581 – 14 iulie 1582, în Ardeal), cronicarului Grigore Ureche (*Letopisețul Țării Moldovei...*, anii 30 ai sec. al XVI-lea), de corespondența particulară (spre exemplu, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung către pârgarul Brașovului*, 20-30.06.1521 ș.a.), serviciul divin în biserică, actele de mărturie, danie etc., cea a lui Varlaam (*Cazania, Cartea care se cheamă Răspunsul împotriva Catihismului calvinesc* ș.a.) e o prezență vie în tradiția scrisului autohton întru înălțarea din amorțeală și întuneric a spiritului etern latin care „n-a găsit altă posibilitate de viețuire decât sufletul și alt mijloc de exprimare decât limba maternă" (Liviu Rebreanu). Ea este o neașteptată expresie a veacului umanist, esențial românească, obiectiv națională, prin faptul că autorul a militat și trudit pentru biruința limbii materne față de limbile consacrate oficierii cultului ortodox. Varlaam a susținut, prin inițierea tiparului, prin mesajul primelor cărți imprimate românești, prin alte acțiuni cărturărești, frumoasa idee a impunerii limbii naționale ca limbă a culturii scrise în biserică și cancelarie, în viața zi de zi a creștinului. E fascinant să ne gândim cum bărbații epocii varlaamene (Miron Barnovschi, Vasile Lupu, Matei Basarab, Udriște Năsturel ș.a.), precursori ai lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, Dosoftei, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Ioan Neculce ș.a., au contribuit, ca însăși un reflex al conștiinței unității de neam, la afirmarea noastră națională, a demnității noastre, a mândriei de a fi noi înșine, cu graiul nostru, cu misiunea noastră istorică.

Epoca Varlaam a însemnat în Moldova un act de temelie al tiparului național, al autohtoniei, genezei și vechimii limbii materne. Ea îndepărtează într-un fel o altă epocă – cea a slavonismului, a lui Țamblac-Uric-Crimca, o lasă în umbră, ea amplifică și reverberează mărturia pentru ceea ce numim permanență și devenire, galaxie, în care se înscriu domnii valorilor supreme ale literaturii românești: Varlaam – Dosoftei – Cantemir – Eminescu.

Vlad CHIRIAC

CARTEA ROMÂNEASCĂ DIN SECOLUL AL XVII-LEA: TIMP ŞI SPAŢIU

NOTE MARGINALE FĂCUTE PE DOUĂ CĂRŢI ROMÂNEŞTI DIN SECOLUL AL XVII-LEA

Cartea rară întotdeauna a incitat un interes deosebit datorită notelor marginale din interior. Ştim cu toţii că vechile noastre cărţi – mărturii de preţ ale trecutului şi a culturii – constituie importante surse de istorie naţională atât prin valoarea lor intrinsecă, cât şi prin valoarea elementelor auxiliare: scoarţe, ex-libris-uri, note marginale sau însemnări etc. Mai ales notele marginale, prin conţinutul lor, ne dezvăluie importante surse documentare în plan social, istoric sau economic.

Printre alte cărţi româneşti din secolul al XVII-lea în sectorul carte rară al Bibliotecii Ştiinţifice Centrale a Academiei de Ştiinţe din Moldova (*Evanghelie*, Bucureşti, 1693; *Apostol*, Bucureşti, 1683; *Evanghelia lui Antim Ivireanu*, ediţia a doua, Snagov, 1697) se păstrează câte un exemplar de *Carte românească de învăţătură* şi de *Îndreptarea legii*, ambele tipărite la mijloc de veac. *Cartea românească de învăţătură*, numită mai târziu şi *Cazania lui Varlaam* sau *Ucitelnoe Evanghelie*, a văzut lumina tiparului la Iaşi în anul 1643. Cea de-a doua tipăritură – *Îndreptarea legii* – este editată la Târgovişte în 1652. Ambele tipărituri sunt traduceri, prima e din slavonă, a doua din limba elină, principalul e că-s „în limba ţării", a poporului, adică în limba română.

Să răsfoim filele *Cărţii româneşti de învăţătură*, oprindu-ne asupra însemnărilor făcute „a manu", adică asupra notelor manuscrise aflate pe foile liminare, pe spaţiile albe ale filelor ei sau chiar pe filele albe ce se întâlnesc uneori în această carte. Notele acestea sunt o mărturie a schimbului de valori culturale de-a lungul secolelor, o enciclopedie a vieţii spirituale a poporului nostru.

Cazania, cum i se spunea uneori *Cărţii româneşti de învăţătură* (paralel cu cea de *Ucitelnoe Evanghelie*, *Păucenie* etc.), nu face excepţie în acest sens, iar însemnările pe care le poartă oferă, în măsura în care au fost descifrate, date despre circulaţia cărţii în spaţiu şi timp, evenimente istorice şi fenomene meteorologice, situaţia socială, economică sau financiară a diverşilor proprietari pe care i-a avut ea, nivelul lor de cultură.

Pe filele *Cărţii româneşti de învăţătură* întâlnim note despre:

- fenomene meteorologice: „La anul 1887 Avgust în 6 zile mari trîsnit s-au fîcut din ceri cît nu si ştie om cu om şi la a 7 zi au mîncat soarili vîrcolacii" (f.333 r). Această notă, scrisă cu cerneală, va fi întregită de o altă, scrisă peste un an, adică în 1888: „La anui 1888 au fost roadi multi în toati rodurili şi belşug din tot binili". (aceeaşi filă 333 r). Notele acestea, ca şi cele ce urmează pe filele 58 r şi 78-b r sunt scrise de aceeaşi mână, cel ce a notat fiind, probabil, martor ocular al fenomenului natural care s-a produs. Iată nota referitoare la eclipsa de soare ce se repetă într-o formă laconică, dar cu nuanţe noi: „Anulu 1887 Avgustu 7 zili au Mîncatu soarii vîrcolacii" (f.58 r) şi „1887 Avgustu 7 zili cîndî au rîsîritu Soariii au perit cu lumina şi s-au fîcutu Întunericu Mari" (f.78-b r)
- sfaturi din domeniul medicinii: „Unturî Di Prepeliţî, Este Bunî di Albaţî" (f.96 v).
- sfaturi general-umane: „Eu am socotit să mă lepăd de băut şi să facu cum învaţă scripturile aice, într-această sfîntă carte di ale noastre, de toate faptele celi răli [...] Eu Constandin Cîrlan am scris cu [...]" (f.262 r). În continuare textul este şters. Un calendar veşnic găsim la f. 6 nn. (p.2): „Însîmnare pintru zelile celi rîli ale anului. Iată textul în întregime: „În luna lui mart 1, 11, 21; april la 3, 13, 23; mai la 4, 14, 24; iuni 5, 15, 25; iuli 6, 16, 26; avgust 7, 17, 27; septemveri 8, 18, 28; octomviri 9, 19, 29; noemviri 10, 20, 29; inuoari 9, 19, 29 ştiut sî fii cî în fişticari an în pagubi va avę nici la drum sî nu sî porneascî nici casî nici alti lucruri sî nu-nceapî nici haini cî şi pruncii cari sî vorî naşti în zilili acelea săraci vor fi în vec";
- locuri şi posesori:

a/. „Vo imea Otţa i Sîna i Sveatogo Duha amin Siiu knigu Poucitelnuiu Kupil v [...] ot Sandulatiia [...]" (f.19 r). În continuare filele sunt tăiate în partea de jos, încât am fost nevoiţi de mai multe ori să punem puncte de suspensie, întru a indica caracterul trunchiat al notei date.

b/. O însemnare datată cu anul 1700 pe filele 12 v – 18 r: „Această carte sfîntă ce se cheamă Păucenie [...] se prăznuieşte Hramul bisericii [...] Această Sfîntă

Biserică este [...] şi lîngă [...] Vasile în zilele logofătului Bări!, şi am scris în Zilele luminatului Domn Ioan Constantin Neculai Voevod [...] în anu v letu 7208 fevruarie 25."

c/. „prietin şi frati Constantin Manţu" (f.218).

d/. „[...] Sfîntă carte a sfintei biserici Ioan Botezătorul acel care se va întîmpla ca s-o înstráineze din sfînta biserică să fie subt blestemul sfinţilor apostoli" (f.208 r), iar mai jos urmează altă notă ce nuanţează sensul blestemului citat mai sus: „Această Sfîntă carte este a sfinti Biserici Sfîntul Ioan Botezătorul, dar cine sar întîmpla s-o fure din biserică, să o diperteze; să fie blestemat de doisprezece apostoli şi oropsit de fielul lui Dumnezeu şi di patruzeci di sfinţi blestemat".

e/. Pe fila 223 v urmează o altă notă, datată cu anul 1774: „Eu robul lui Dumnezeu Gregorie din Mahalaua sfîntului Panteleimon ce vînd în casa preotului Cîrlan."

f/. Unica însemnare scrisă cu alfabet latin este cea de pe f.218: „30 mai 1943. Aflată acum între cărţile bisericii din Bulăieşti-Orhei şi depusă la Muzeul Bisericesc din Chişinău. Efrem Tighineanu, lt. de Arhiepiscop al Chişinăului".

g/. Dimitrie Roşca – probabil posesor al acestei cărţi într-o anumită perioadă, îşi notează autograful (cu cerneală neagră) de patru ori pe f.58 v şi o singură dată pe f.78-a r. Tot pe fila aceasta este notat şi anul – 1890, dar de o altă mână.

„Cea mai citită carte din trecutul nostru" (Dan Simonescu) şi anume *Carte românească de învăţătură* mai conţine şi alte note marginale.

Îndreptarea legii editată la Tîrgovişte în 1652 conţine în text un adevăr incontestabil, pe care noi, românii din Moldova, a trebuit să-l argumentăm de atâtea ori: "Skifia, sekiam toate laturile Miezii noapte, unde locuiesc ceea ce se chiamă Skifi, cum ai zice: tătarii, ungurii, Rumînii, Ruşii, şi acele neamure de toate carile sînt în laturile amiazănoapte [...]"(p.762). Cartea conţine cu mult mai puţine însemnări, cu toate că a fost citită, martore rămânând picăturile de ceară de pe filele ei.

O notă de proprietate, scrisă cu cerneală neagră, desprindem de pe foaia de gardă: „Această pravilă *Îndreptarea legii* tipărită la Tîrgovişte la anul 1652, am aflat-o în Biblioteca Sfintei Mitropolii a Chişinăului deteriorată şi am reparat-o precum se vede! După alungarea bolşevicilor din Basarabia, regăsind-o printre cărţile de cult şi pentru a nu se înstreina, o depun la muzeul bisericesc din localitate: astăzi, 26 august 1942. Efrem Tighineanu, lt. de Arhiepiscop al Chişinăului". „Băgătorii de seamă", vigilenţii au mâzgâlit cu cerneală violetă următoarele cuvinte din această notă, cuvinte care le zgâriau văzul şi auzul: „după alungarea bolşevicilor din Basarabia". Pe o serie de pagini este ştampila Muzeului Bisericesc din Chişinău.

Pe filele 18 v nn.–22r nn. în partea de jos a textului, acolo unde de obicei se făceau însemnările de danie este o notă cu următorul conţinut: „Această sfîntă pravilă am dat-o şi am dăruit-o fiului meu preutului Vasile ca să-mi fie mie pomană pentru pomenirea mea şi a părinţilor mei. 1810 (semnătura indescifrabilă), fevruarie 3".

Paginile 703-704 sunt scrise de mână. Completarea textului care lipsea a fost făcută de două persoane; cei care au scris, au avut cu siguranţă un alt exemplar al cărţii, de pe care au restabilit paginile ce lipseau.

Într-o scrisoare adresată lui Octavian Goga ilustrul savant Nicolae Iorga scria: „Voi străbate, cândva, Ardealul de la un capăt la altul, oprind[...] la fiecare bisericuţă [...], răsfoind vechile cărţi de slujbă, căutând în ele fărâma de adevăr contemporan". Şi dacă cartea leagă om de om, societate de societate, secol de secol, nouă ne revine nobila misiune de a străbate Basarabia şi de a studia notele marginale de pe filele lor îngălbenite. Cărţile acestea, trecute prin veacuri, o merită din plin.

Claudia SLUTU-GRAMA

DIMITRIE C. MORUZI, SCRIITOR BASARABEAN

Dimitrie C. Moruzi face parte dintre personalitățile scrisului românesc puțin studiate. Are câțiva biografi, însă este de reținut faptul că după anul 1942 nu se mai ocupă nimeni de viața și opera scriitorului basarabean. Această comunicare încearcă să realizeze o informare asupra operei sale, asupra exegeților și biografilor săi.

Personalitatea scriitorului D.C. Moruzi este legată de viața Basarabiei, deși prin naștere nu aparține acestei provincii; făcând parte dintre acei scriitori, patrioți care și-au folosit întreaga lor forță spirituală în serviciul cauzei românilor.

În volumul *Pe marginea Cărților*, apărut la Iași, în 1923, profesorul Octav Botez, în capitolul dedicat scriitorului, D. Moruzi, scria: „Dragostea caldă a pământului și a naturii, sănătatea morală, optimismul, seninătatea clasică ne aduc aminte de Negruzzi, Alecsandri, Gane, Rosetti, de frumosul șir de prozatori, pe care l-a dăruit românimii boierimea moldovenească". Ca și Donici sau Hasdeu, Moruzi trece în România liberă pentru ca de aici să atragă atenția asupra unei provincii românești ocupate și asupra suferințelor unui popor desprins de confrații lor.

D Moruzi este fiul prințului Constantin Moruzi și al domniței Elisabeta, nepoata domnitorului Ioan Sturza. Familia Moruzi dăduse deja acestei țări doi domnitori dintre care unul, Alexandru, dovedise merite deosebite.

Scriitorul se naște la Iași în iulie 1850 și moare tot la Iași în octombrie 1914. Părintele său, exilat fiind, trece, împreună cu familia în Basarabia, când fiul avea patru ani. Copilăria și o parte din tinerețe și le petrece la Chișinău, iarna sau la una dintre moșiile din Dănuțeni, Cosăuți sau Ciripcău. De instruirea tânărului se ocupă mama sa, iar mai târziu un profesor francez, adus de la Iași, cu care, în 1863, pleacă la Paris. Aici își continuă studiile la Liceul „St.Louis". Acum se formează tânărul educat în spiritul ostil Rusiei și pătruns de mentalitatea filo-franceză. Astfel că, după reîntoarcerea sa în țară nu reușește nici măcar să înțeleagă admirația confraților săi față de literatura rusă, deși, mai târziu, se va vedea că cel puțin operele mari ale acestei literaturi nu i-au fost străine și că au avut o oarecare înrâurire și asupra propriei creații.

Prințul Constantin Moruzi ar fi dorit pentru fiul său o carieră diplomatică și o căsătorie princiară la Petersburg, însă aspirațiile tânărului erau altele. De la vârsta de 29 de ani ocupă diverse funcții în slujba statului (Arhiva G.T. Kirileanu furnizează date în acest sens), între timp însă conflictele cu familia se accentuează și, astfel, ia hotărîrea de a trece în România, unde cere cetățenia română, care i se acordă în 1882.

Viața sa de familie este foarte zbuciumată, aducându-i neajunsuri de ordin moral și material (Arhiva G.T. Kirileanu, profesorul și junimistul C.Meissner oferă date despre cele trei căsătorii ale scriitorului).

Unul din biografii săi, G.Bezviconi, în monografia *Romancierul Dimitrie Moruzi*, îi face o frumoasă caracterizare: „Este ultima licărire a spiritului acela pătrunzător și luminos, vioi și străveziu, pe care îl întâlnim la contemporanii lui Alecsandri. E aceeași privire largă, care îmbrățișează o întreagă epocă, aceeași obiectivitate în caracterizare și aceeași glumă lipsită de răutate și amărăciune. D. Moruzi e un clasic și un optimist, deși e contemporan cu Eminescu și cei mai intransigenți pesimiști..." D. Moruzi începe să scrie „de nevoie" la vârsta târzie de 53 de ani. El publică în decurs de 11 ani trei romane și are în același timp o bogată activitate publicistică. Caracterul scrierilor sale poartă stigmatul urii față de ruși. Articolele sale politice se referă mai ales la situația Basarabiei ocupate și la Rusia, țara de ocupație, care duce război în Crimeea, care intră în război cu Japonia, care este în preajma revoluției socialiste.

Prima sa lucrare intitulată *Basarabia și trecutul ei* (1812-1905) apare în revista bucureșteană „Cronica" și în același an în broșură, cu titlul *Basarabia și viitorul ei*. Publicistul își continuă seria de articole referitoare la situația Basarabiei. În anul 1906 sunt adunate în volum: *Rușii și Românii*, București, cu prefața semnată de Nicolae Iorga. Aici marele istoric subliniază evidenta valoare documentară și fidelitatea cu care sunt respectate evenimentele. Iată ce scrie N. Iorga: „Înțelegem astăzi prețul informației noastre asupra noastră și chiar al informației pe care scriitori și cugetători români o pot da cu privire la viața de pe alte tărâmuri, apropiate sau depărtate. De aceea, când am

citit într-un ziar bucureşteau, frumoasele pagini, gândite şi simţite, pe care le tipărea cu privire la mişcările din Rusia şi la felul cum se cuvine să le judecăm, domnul D.C. Moruzi, cunoscut mie prin calda-i scriere mică despre Basarabia, l-am îndemnat să nu le lase în uitarea ce cuprinde neapărat vechile colecţii de ziare şi să le adune în volumul care este astăzi în fiinţă".

Cartea cuprinde două părţi; prima se referă la Rusia în anii frământărilor revoluţiei, manifestându-i scepticismul faţă de această nouă idee a unei Rusii unitare. Autorul dovedeşte o bună cunoaştere a vieţii ruseşti, a principiilor şi moravurilor ei. În ceea ce priveşte ideea supunerii atâtor popoare, N. Iorga scrie următoarele: „Nici raţiunea pură, nici tirania brutală nu sunt în stare a stinge flacăra veche şi veşnică, a sufletelor atâtor neamuri care nu pot uita. Tot ce se face de Rusul vechi, al ţarismului, sau de Rusul nou, care nu poate aduce contopirea sufletelor menite să trăiască diferit..."

Partea a doua se ocupă de modul de desfăşurare a vieţii româneşti în Rusia.

Cartea aceasta este prima care oferă imaginea cea mai obiectivă, realizată până în acel moment despre Rusia şi despre situaţia românilor din Basarabia.

Critica vremii consideră desuetă această manifestare vehement naţionalistă, specifică anilor 1840-1860, şi, de asemenea, xenofobia contra ruşilor.

Încurajat de atitudinea istoricului N. Iorga care în 1912, când se împlineau o sută de ani de la înstrăinarea Basarabiei, publică volumul *Basarabia noastră*, D.Moruzi îşi continuă seria de lucrări dedicată provinciei româneşti. (În volumul pomenit, la pagina 173, Iorga vorbeşte şi de Moruzi: „Numai în ultimele timpuri alt fiu de boier, dintre cei de curând deslipiţi de Moldova, alt tânăr din aristocraţia veselă a Basarabiei, dl. D.C. Moruzi, a devenit prin *Românii şi Ruşii* şi romanele sale *Înstrăinaţii* şi *Pribegi în ţară răpită*, un mare talent de scriitor pus în serviciul celei mai nobile cauze şi ajutând înainte de toate legăturile sufleteşti între Moldova şi România în care s-a contopit cu bucuria entuziastă a unui mare sacrificiu rămăşiţa vechii Moldove".)

În anul 1910, la Vălenii de Munte, apare primul roman *Înstrăinaţii*, care va cunoaşte şi o reeditare, la Bucureşti, în 1912.

Intenţia reală a autorului, privind romanele sale o găsim expusă în volumul *Înstrăinaţii*: „E o datorie sufletească pentru mine să încerc a reînvia o lume care nu merită să fie dată uitării şi aş vrea să v-o arăt aşa cum a trăit, a simţit şi a cugetat, cu metehnele şi cusururile ei, dar şi cu pornirile sale frumoase şi măreţe; o lume pe care mulţi n-aţi apucat-o şi pe care trebuie să o judecaţi cu evlavie firească şi fără a vă lua, în neştire, după judecăţile pătimaşe la care a fost supus pe când era în viaţă; o lume mult hulită pe nedrept, mult zbuciumată de împrejurări în care nici n-a avut parte de liniştea mormântului..."

Lucrarea este considerată de autorul ei „Studiu social în formă de roman" – însemnare pe care autorul o trece sub titlu. Cele două noţiuni au însă accepţii opuse, gândindu-ne la faptul că un studiu comunică date exacte, în timp ce romanul le priveşte subiectiv, le transfigurează.

Acest prim roman, derulează, într-o acţiune unitară, amintirile autorului despre trecerea familiei sale în Basarabia, despre şederea în Franţa, despre călătoria la Paris prin Dresda şi Strassburg şi studiile sale liceale. La desfăşurarea acestor fapte participă personaje imaginate de autor, care intră în conflicte de viaţă, de educaţie, de mediu social; o lume dispărută (este şi titlul unui capitol). Se fac referiri la aspecte diverse de viaţă: nunţi, botezuri, viaţă culturală. Ceea ce îl îndepărtează de roman este notarea unor evenimente istorice comunicate cu date exacte. Paginile memoralistice sunt legate nu numai de Moldova, ci şi de Franţa. Atmosfera romanului este una patriarhală, sfătoasă, scriitorul, intervenind deseori pentru a face apologia trecutului, locurilor, oamenilor, obiceiurilor.

Al doilea roman *Pribegi în ţara răpită* apare la Iaşi, în 1912, şi este intitulat roman social basarabean. Tonul este însă memoralistic: „Le povestesc acestea toate cum le ştiu"; viaţa familiei Mavrocosta, confundându-se cu aceea a prinţului C. Moruzi, aflat în exilul său în Basarabia. Cunoaştem, citind acest roman, epoca războiului Crimeii, a divanurilor ad-hoc, a Unirii Principatelor. Tot memoralistice sunt paginile despre holera din Basarabia anului 1859, despre teatrul francez de la Chişinău, despre trupa românească a lui Matei Millo, despre Al.I. Cuza şi despre dezrobirea ţăranilor din Rusia din 1861.

G. Călinescu scria în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*: „D.C. Moruzi îşi romanţează amintirile în stilul lui N. Filimon. Toată valoarea romanului stă în documentaţia asupra vieţii boierilor şi ţăranilor din Basarabia.

Alcătuirea unei case boierești, la Chișinău și la țară, moravurile nobilimii basarabene, ale curții de la Petersburg, călătoriile în faeton, acestea toate sunt înfățișate cu un mare pitoresc; vehiculele sunt ca și portretizate. Aceste vehicule bizare pentru ochiul nostru sugerează imensul spațiu rusesc."

Cel de-al treilea roman *Moartea lui Cain*, editat la Piatra-Neamț în 1914, apare după moartea autorului. Prefața este semnată de profesorul și junimistul A.D.Xenopol, magistrat și primul istoric ce dă o istorie completă a românilor. Prefața conține câteva aprecieri asupra operei, fiind considerat „o povestire cu caracter mai mult social decât de roman căci sub forma narativă se ascunde o cercetare sociologică".

În aceeași *Istorie a literaturii...*, G.Călinescu discută despre valoarea acestui din urmă roman, sesizând faptul că „acesta își pierde din farmec, făcând eroarea de a relua aceleași teme tratate în primele două. Și de această dată o bună bucată a cărții se ocupă de descrierea gospodăriei conului Costache de la Vultureni. Intriga este tendențioasă și plină de naivitate. În forme confuze autorul ar voi să demonstreze cumințenia ordinei vechi, boier–țărani și proasta origine a clasei liberale, însă argumentația rău susținută epic sună fals." Asistăm la desfășurarea vieții unui tânăr desprins din mediul lui țărănesc și amestecat într-un mediu neprielnic, pseudocultural, deci al jumătăților de măsură, care alterează concepția de bun simț al modului de viață. Trecerea eroului în aceste sfere, diferite de cele în care se născuse, îl descumpănește, îl debusolează, rezultând un caracter nou, dușman al societății. Intenția autorului este evidentă: autorul optează pentru acest personaj din mediul țărănesc pentru a reuși să „încondeieze un tip", să arate „efectele rele ale unei culturi nerumegate asupra capetelor nepregătite pentru primirea ei" (A.D. Xenopol).

Aceste trei romane pot fi considerate veritabile monografii pentru perioada vremurilor lui Grigore Ghica-Vodă, remarcabilă fiind obiectivitatea cu care sunt tratate evenimentele. Alături de B.P. Hasdeu sau C. Stere, D.C. Moruzi aduce, prin scrisul său unele influențe rusești în literatura română.

Chiar dacă în *Pribegi în țară răpită* este lesne de observat conflictul cu literatura rusă, totuși se poate remarca faptul că prozatorului nu-i erau străine operele marilor autori ruși Tolstoi (din care, se pare, a și tradus), Turgheniev sau Gogol. G. Călinescu sesizează „umorul gogolian cu care este reprezentat generalul Starov" din *Pribegi în țară răpită*.

Pentru a epuiza întreaga operă a scriitorului D.Moruzi, mai trebuiesc amintite: *Cântecele basarabene*, publicate într-o broșură în anul 1912, la Iași, conținând șapte poezii. Un manuscris găsit în arhiva G.T. Kirileanu, conține mai mult de șapte poeme, iar titlul este: *Vetrii luminoase darul unui surd către cei orbi: Poezii Populare Basarabene*.

La revista „Unirea Femeilor Române", la Iași, începând cu numărul trei, pe anul 1911 i se publică comedia în trei acte: *Convertirea*, iar în 1914, la Arad, îi apare o lucrare antisemită: *Problema jidovească și poporul român*.

În ceea ce privește exegeții vieții și operei prozatorului și publicistului D.C. Moruzi voi indica materialul bibliografic pe care îl folosește și lucrarea de față:

1. D.C. Moruzi, **Basarabia și viitorul ei**, București, 1905.

2. Idem, **Rușii și Românii**, București, 1906.

3. Idem, **Înstrăinații**, Vălenii de Munte, 1910.

4. Idem, **Cântece basarabene**, Iași, 1912.

5. Idem, **Pribegi în țară răpită**, Iași, 1912.

6. Idem, **Problema jidovească și poporul român**, Arad, 1914. (Lucrare dedicată membrilor Constituantei).

7. Idem, **Moartea lui Cain**, Piatra-Neamț, 1914.

8. Gh. Cardaș, **Poeții și prozatorii basarabeni până la Unire, (1812-1918)**: Antologie și studiu.

9. Octav Botez, **Pe marginea cărților**, Iași, 1923, Scriitori români și străini.

10. Petre V. Haneș, **Scriitori Basarabeni (1850-1940)**, București, 1942.

11. G. Bezviconi, **Romancierul D.C. Moruzi**, Iași, 1942.

12. G. Călinescu, **Istoria literaturii române de la origini până în prezent**, București, 1941.

Ioana VASILESCU

O MARE METAFORĂ...
NICHITA STĂNESCU

LUARE

Tu n-ai să mă lași pe mine,
nu, nu mă lăsa pe mine,
frate plopule și frate!
Am să vin să te îmbrățișez
cu repedea mea viața
pe lenta ta viață.
N-ai să mă lași,
nu, așa că nu ?
N-ai să mă lași, frate,
nu așa că nu ?
Mă voi scurge pe scoarța ta
ca ploaia
dar tu, nu așa că tu,
nu așa că tu o să mă știi,
nu așa că tu o să mă lași
și atât de puținul punct
al amândurora
o să-l faci de sărbătoare.
Mi-e greu, frate,
înrădăcinează-mă,
înrădăcinează-mă tu pe mine.

O EXCURSIE PE LA CELE MAI VECHI CENTRE TIPOGRAFICE DIN ȚARĂ

ÎNSEMNĂRI DE CĂLĂTORIE

Din inițiativa Filialei Galați a Asoțiației „Pro Basarabia și Bucovina" în lunile septembrie - octombrie ni s-a favorizat împreună cu dl Manole Neagu, doctorand, cercetător al vieții și operei mitropolitului Varlaam, o stagiere în mitropoliile și mănăstirile din țară în scopul documentării în anumite probleme de teologie, de carte religioasă și pentru a cere sprijinul mitropoliilor și episcopiilor la completarea fondului de carte creștină a Bibliotecii Naționale din Chișinău.

Ajunși la Galați, ni s-a schițat traseul călătoriei și, primind binecuvântarea și sprijinul episcopului vicar dr. Casian Gălățeanul, am pornit la drum.

La București am fost primiți de consilierul patriarhal de la sectorul comunității externe, părintele Gheorghe Bogdan. Luând cunoștință de conținutul scrisorii adresate de Biblioteca Națională Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu rugămintea de a fi ajutați de Patriarhia și mitropoliile din România la completarea fondului de carte al serviciului de carte religioasă în curs de organizare al Bibliotecii Naționale, părintele Gh. Bogdan ne-a asigurat că vom primi câte un exemplar de carte teologică ce se va edita la Tipografia Patriarhiei. Directorul Institutului Biblic Constantin Drăguțin ne-a promis că se va ocupa și el nemijlocit de problema în cauză.

Bunul și blândul părinte Paul Mihail, distins istoric, cărturar și teolog, originar din Basarabia, care a fost omagiat anul trecut, la 29 iunie, la Biblioteca Națională în cadrul Ateneului de Cultură și Credință „Biserica Albă", ne-a primit ca pe cei mai scumpi oameni ai familiei sale cu flori și busuioc și cu un „Mulți ani trăiască!", astfel fiind primiți, cred, toți cei din Basarabia, care îi aduc aminte de meleagurile copilăriei și tinereții sale.

Fiind autorul primei bibliografii basarabene *Tipărituri din Basarabia de la 1812 până la 1918* (1941) și un bun cunoscător de carte veche, ne-a făcut o mică

documentare în ce priveşte cartea teologică, dându-ne şi unele indicaţii pentru călătoria ce urma.

În timpul pelerinajului nostru am fost pe la mai multe centre tipografice vechi din ţară.

Fiind la Bucureşti am aflat că aici şi-a desfăşurat activitatea tipografică Antim Ivireanul la 1691-1694, apoi la 1701-1705. O parte din cărţile scoase de el se păstrează şi azi la Biblioteca Sfântului Sinod, care se află pe teritoriul mănăstirii lui Antim Ivireanul, construită din truda celor 25 de ani cât a trăit în România, şi unde ar fi vrut să i se odihnească trupul după trecerea la „veşnicele lăcaşuri".

Apariţia tiparului este legată de principalele centre de cultură şi nu e de mirare faptul că anume la Târgovişte, reşedinţă domnească între anii 1396 şi 1714, apare prima tipografie în Ţara Românească. În apropiere de Târgovişte, voievodul Radu cel Mare (1495-1508), ridică pe locul unei vechi mănăstiri o măreaţă clădire – Mănăstirea Dealu. Acestui domnitor i se datorează introducerea tiparului,fiind ajutat de ieromonahul Macarie care învăţase meşteşugul tiparului la Viena.

Monumentul lui Mihai Viteazul, marele voievod, capul căruia este înmormântat în incinta bisericii, îi salută pe toţi cei care ţin calea spre Mănăstirea Dealu. Biserica mănăstirii cu hramul Sf. Nicolae a fost sfinţită la 4 decembrie 1501 şi s-a păstrat până astăzi, fiind o capodoperă a arhitecturii religioase muntene.

Prima carte tipărită, *Liturghierul,* apare la 1508. Proiectele culturale ale lui Radu cel Mare sunt întrerupte odată cu moartea lui (1508). În 1510 apare a doua carte tipărită de Macarie, *Octoihul*, iar în 1512 a treia, *Tetraevanghelul.*

Printre obiectele de tezaur ale muzeului mănăstirii se păstrează crucea în filigran dăruită de Matei Basarab (1648-1649) Mănăstirii Dealu, iar la un loc de cinste citim o însemnare autografă a lui Mihai Viteazul, în care voievodul îşi dezvăluie gândul de a uni cele 3 principate. Şi în următoarele secole la Mănăstirea Dealu, apoi la Mitropolia din Târgovişte, unde a fost mutată tipografia, sunt editate cărţi, pe unele dintre ele am avut ocazia să le vedem la bibliotecile şi muzeele mănăstirilor pe care le-am vizitat. Acestea sunt: *Răspunsul împotriva catehizmului calvinesc*, alcătuită de mitropolitul Varlaam (Dealu, 1645), *Cartea despre Unitatea lui Christos* (Dealu, 1647), *Îndreptarea legii* (Târgovişte, 1652), cea din urmă fiind prima carte juridică editată în ţară.

Închinându-ne mormântului lui M. Viteazu, luându-ne rămas bun de la blânda şi inteligenta maica stareţă, urmăm calea spre Craiova, fiind preveniţi la telefon de către I.P.S.S. Nestor Vornicescu, mitropolitul Olteniei, că dânsul pleacă la lucrările Sfântului Sinod la Bucureşti, unde trebuia să aibă o comunicare şi unde se va discuta şi problema bisericii din Basarabia. La Mitropolia din Craiova am fost primiţi cu multă căldură şi atenţie de cei ce-l înconjoară pe I.P.S.S. Toate problemele ce ţin de trimiterea pe adresa Bibliotecii Naţionale a câte un exemplar de cărţi scoase la Tipografia Craiovei au fost discutate şi rezolvate cu ajutorul părintelui Ion Răduţ, consilier mitropolitan.

Craiova, oraşul Băniei, cuprinde numeroase monumente de arhitectură: Biserica Sf. Dumitru, ctitorită în sec. XVI de boierii craioveni, Casa Bănici, cea mai veche construcţie laică din Craiova, reşedinţă a Craioveştilor din sec. XV, refăcută apoi de Constantin Brâncoveanu, Palatul Dinu Mihail, care adăposteşte acum Muzeul de Artă, Casa Vălimărescu, Palatul Prefecturii şi multe altele.

Oltenia este caracterizată printr-un mare număr de locaşuri de cult. Începuturile organizării vieţii monahale în acestă zonă se datorează călugărului Nicodim, care pe la 1370 a ctitorit Mănăstirea Vodiţa şi apoi Mănăstirea Tismana, unul dintre cele mai importante ansambluri monastice din Oltenia.

În drum spre Mănăstirea Polovragi am avut fericita ocazie de a admira câteva opere de artă ale renumitului Constantin Brâncuşi, cunoscut în lumea întreagă ca deschizător de drumuri în sculptura modernă, ridicând în 1937 la Târgu-Jiu *Coloana fără sfârşit*, care împreună cu *Poarta sărutului* şi *Masa tăcerii*, formează un ansamblu unic în lume.

Mănăstirea Polovragi este aşezată la poalele muntelui Piatra, unde din vremuri străvechi s-au stabilit, dezvoltând o înfloritoare aşezare strămoşii noştri. Şi acum, în conştiinţa locuitorilor de aici, se păstrează convingerea potrivit căreia zeul dac Zamolxis a locuit în peştera de la Polovragi.

Biserica, construită în stil bizantin, are formă de corabie. Pictura interioară, păstrată intactă, are o mare valoare artistică.

În pronaos, prima pictură îl reprezintă pe voievodul Matei Basarab, pe timpul căruia a fost zidită mănăstirea, şi care este considerat cel mai mare ctitor de locaşuri sfinte din trecutul poporului român. În partea dreaptă a pronaosului îi vedem pe ultimul ctitor, domnitorul Constantin Brâncoveanu, pe doamna Maria şi fiii lor: Constantin, Ştefan, Radu şi Matei, care au suferit la Constantinopol mucenicia pentru credinţa ortodoxă.

Pe timpul revoluţiei lui Tudor Vladimirescu (1821) la Mănăstirea Polovragi au fost organizate puncte de

rezistență și de aprovizionare a revoluționarilor. În pridvorul bisericii, în dreapta ușii de la intrare, se află o inscripție, considerată a fi a lui Tudor Vladimirescu, cu următorul conținut: „Am venit și eu, robul lui Dumnezeu, la această sfântă și dumnezeească mănăstire la leatul 1821, mai 28, în zilele lui Alexandru Ipsilant V.V. Slujer Vladimirescu".

La această mănăstire se păstrează în condiții foarte bune peste 3 000 de volume de carte veche în limbile română, slavonă și greacă. Printre ele găsim cărți rare ca *Îndreptarea legii* (1652), *Evanghelia de la București* (1682), *Apostolul* (1683) ș.a. Muzeul mănăstirii mai dispune și de o bogată colecție de icoane pe lemn și sticlă din sec. al XVIII-lea și al XIX-lea.

Cu grija și ajutorul conducerii Arhiepiscopiei Craiovei, în frunte cu I.P.S.S. mitropolitul dr. Nestor Vornicescu, au fost terminate lucrările de restaurare a sfântului locaș. Harnicile măicuțe în frunte cu maica stareță Evghenia Vaida au făcut din această mănăstire din județul Gorj un colțișor de rai, o adevărată oază, unde poți găsi acea liniște sufletească pe care adesea o caută cei împovărați de grijile și nevoile vieții cotidiene.

O fericită întâmplare ne ajută să vizităm una din cele mai de seamă ctitorii ale lui Constantin Brâncoveanu, Mănăstirea Hurezi (jud. Vâlcea), care stârnește admirația tuturor vizitatorilor. Această mănăstire, împreună cu schiturile sale, este considerată ca cel mai reprezentativ complex de arhitectură al „stilului brâncovenesc".

Gândul evlaviosului ctitor a fost ca Mănăstirea Hurezi să devină necropola familiei Brâncoveanu, dar, din nefericire, i-a fost înmormântată aici numai o fiică. Mormântul din marmoră din pronaosul bisericii, pregătit pentru ctitorul voievod, îi așteaptă rămășițele pământești de mai bine de două secole și jumătate.

Mănăstirea dispune de o mulțime de dovezi, ce o caracterizează ca un puternic centru de cultură. Până în zilele noastre se păstrează pe zidul unei camere o inscripție în limba greacă: „Biblioteca aceasta este casa cu hrană sufletească ce oferă iubitorilor, masa cea înțeleaptă a cărților, aceasta fiind o bogată bibliotecă umanistă, unica în Europa de sud-est la începutul secolului al XVIII-lea."

Aici a mai existat un scriptoriu celebru, unde călugării se ocupau cu tălmăcirea de cărți, cu copierea manuscriselor. Unii din acești călugări au devenit buni tipografi la Episcopia din Râmnic.

Abătându-ne puțin de la traseul fixat la începutul călătoriei ne aflăm câteva ore la Episcopia Râmnicul-Vâlcea, unde între 1705 și 1708 în fruntea eparhiei se afla Antim Ivireanul, chipul căruia e zugrăvit pe un perete din incinta catedralei episcopale din centrul orașului și a cărui mănăstire am admirat-o la București. Șederea lui Antim Ivireanul la Râmnicul-Vâlcea a avut urmări nebănuite pentru cultura românească și începutul folosirii limbii române în biserică. El a fost acela, care a instalat prima tipografie la Râmnic. În cei 3 ani de episcopat din teascurile acestei tipografii au ieșit 10 cărți. Este cunoscut, că până spre sfârșitul sec. al XVII-lea limba de cult în bisericile noastre a fost limba slavonă. Pe timpul lui Constantin Brâncoveanu datorită influenței crescânde a prelaților greci se încearcă introducerea limbii grecești în oficierea serviciilor religioase. Antim Ivireanul înțelege pericolul ce-i amenință pe români și tipărește în românește cărți de slujbă bisericească, printre ele fiind *Molitvenicul românesc* și un mic *Octoih* slavo-român, ambele apar în 1706, aceste cărți fiind într-un fel revoluționare, dacă ne gândim, că veacuri de-a rândul slujbele religioase se oficiau într-o limbă străină.

La Sibiu primele cărți tipărite în limba română apar prin osteneala cărturarului Filip Moldoveanu, tipograf, gravor, diplomat. Lui i se datorează un *Catehizm românesc* (Prima tipăritură în limba română, 1544) un *Tetraevanghel* slavon în 1546 (reeditarea celui tipărit de Macarie în 1512) și un *Tetravanghel* slavo-român (1551-1553) – prima tipăritură în limba română, ce se păstrează la Biblioteca „Saltîkov-Șcedrin" din Sankt-Peterburg.

La Centrul Mitropolitan din Sibiu am fost primiți de Înalt Prea Sfinția sa, părintele Antonie Plămădeală, Mitropolit al Ardealului, despre care am auzit multe vorbe frumoase, dar pe care nu-l cunoșteam. Acest fiu al Basarabiei, cu privire blândă și inteligentă, om de o cultură aleasă, doctor în teologie, istoric, scriitor și critic literar, ne-a încurajat în lunga noastră călătorie și în puținul pe care îl facem pentru a ne întoarce la valorile creștine, acceptând, la cererea noastră, cu bunăvoința lui deosebită față de noi, basarabenii, să ni se trimită câte un exemplar de carte teologică editată la Tipografia Mitropoliei Ardealului. Trecând coridoarele și saloanele cu rafturi pline cu cărți, puteai urmări istoria Bisericii ortodoxe din Transilvania. Portretele episcopilor și mitropoliților Vasile Moga, Miron Romanul, Nicolae Bălan, Nicolae Mladin, Andrei Șaguna îți vorbesc despre străduințele acestor cărturari români pentru dezvoltarea culturii și literaturii românești.

Înalt Prea Sfinția sa a început restaurarea ctitoriei voievodale de la Mănăstirea Brâncoveanu Sâmbăta de Sus, pe care am avut ocazia s-o admirăm mai târziu

Monumentalele construcţii de astăzi din piatră albă se înalţă în mijlocul unei naturi cu adevărat dumnezeieşti, este un omagiu adus voievodului martir Constantin Brâncoveanu.

Îl aud parcă şi acum, pe acest neobosit om, vorbind cu multă înţelegere despre evenimentele din Moldova: „Moldova de dincolo de Prut şi Bucovina sunt părţi ale României din cele mai vechi timpuri. Iar situaţiile, care ţin mai mult de o diplomaţie şi strategie politică, au impus acum o Republică Moldova, şi acesta este un moment trecător. Ceea ce e împotriva dreptului istoric e nefiresc şi nu poate dura".

Mitropolia din Sibiu dispune de o bibliotecă, începutul istoric al existenţei sale fiind considerată a doua jumătate a sec. XV (înainte de 1481). Biblioteca mitropolitană posedă în prezent un bogat tezaur de carte manuscrisă şi carte veche românească.

Fondul de carte veche română este constituit din peste 1 100 volume şi începe cu prima carte tipărită la Târgovişte *Liturghierul* lui Macarie (1508); un exemplar dintre puţinele existente, a fost descoperit şi adus în bibliotecă pe timpul mitropolitului Nicolae Bălan.

Acest fond cuprinde o serie de cărţi editate de diaconul Coresi: *Evangheliarul* (Braşov, 1561), *Liturghierul* (Braşov, 1570, exemplar unic în ţară), *Sbornicul* slavonesc (1580).

Printre cărţile de valoare ale bibliotecii se păstrează exemplare din *Biblia lui Şerban vodă Cantacuzino* (Bucureşti, 1688), *Noul Testament* (Bârlad, 1648), Arune Pumnul, *Lepturariul rumânescu* (Viena, 1865), Aron Pumnul, *Grammatik der rumanischen Sprache* (Wien, 1864), Timotei Cipariu, *Gramatica limbii române* (Bucureşti, 1852) ş.a. În bibloteca Muzeului Brukenthal din centrul oraşului Sibiu sunt concentrate astăzi 382 incunabule apărute între 1468 şi 1500.

Apoi a urmat Braşovul... Acest oraş, aşezat la poalele munţilor ne-a copleşit prin minunăţia peisajului. Aici între anii 1557 şi 1582, editorul şi tipograful Coresi, venit de prin părţile Târgoviştei, a desfăşurat o mare activitate editorială în limbile română şi slavonă. Numărul şi calitatea cărţilor tipărite (circa 40 de volume în aproximativ 20 de ani) îl situează pe Coresi alături de editorii şi tipografii din Occident. Coresi este primul nostru cărturar care a luptat în mod conştient pentru introducerea limbii române în biserică.

În centrul oraşului se află un monument de arhitectură impunător. Aceasta este Biserica Neagră, care din punct de vedere arhitectonic domină centrul medieval al Braşovului. Numele — Biserica Neagră — l-a primit după marele incediu din anul 1689, pereţii rămânându-i pentru mult timp înnegriţi de flăcările incendiului. Este o biserică evangelică luterană cu o înălţime de 89 m şi este cel mai mare edificiu religios între Viena şi Istanbul, construită în stil gotic pe locul unei vechi biserici în 1383-1477. Biserica are 3 clopote, unul fiind cel mai mare din România (6 300 kg). Orga Bisericii Negre, care este una din cele mai mari din sud-estul Europei, adună în jurul ei iubitorii de muzică la concertele organizate în incinta bisericii.

La Episcopia Romanului şi a Huşilor, una din cele mai vechi Episcopii, înfiinţată încă în primii ani de domnie a lui Alexandru cel Bun, Prea Sfinţia sa Eftimie Luca şi Prea Sfinţia sa episcopul vicar Ioachim Vasluianul s-au arătat a fi bucuroşi de-a ne ajuta cu ce pot la completarea bibliotecii cu carte religioasă.

Următorul punct de pe traseul nostru este Mănăstirea Neamţ, centru tipografic de carte religioasă.

Printre marii cărturari care au activat la această mănăstire au fost Grigorii Tamblac, Gavril Uric, Vasile Velicicovschi ş.a. Tipografia a apărut la Mănăstirea Neamţ abia în sec. XIX şi activează şi astăzi, aflându-se acum sub directa conducere a Centrului Mitropolitan Iaşi. Tematica tipăriturilor a fost extrem de variată: cărţi de ritual, de teologie, literatură, medicină, istorie etc. În muzeul Mănăstirii Neamţ într-o vitrină aparte se păstrează *Evanghelia* din 1821 care a fost tipărită aici şi este cea mai mare dintre tipăriturile care au ieşit în decursul vremii din tiparniţele româneşti, inserând şi cel mai mare număr de ilustraţii.

Printre obiectele de valoare istorică şi artistică ale Mănăstirii Neamţ se numără Icoana Maicii Domnului din Biserica „Înălţarea Domnului", zidită de Ştefan cel Mare. Este o icoană de mari proporţii cu două feţe — pe o faţă este pictat chipul Maicii Domnului cu Pruncul în braţe, iar pe cealălaită — chipul Sfântului mucenic Gheorghe. Icoana Maicii Domnului este socotită o icoană făcătoare de minuni. Pictura ei este protejată de o îmbrăcăminte metalică cu pietre colorate. Este o icoană deosebită ce stârneşte interesul vizitatorilor. Istoria acestei icoane este învăluită în taină, dar se spune, că vechimea ei coboară până către sec. VII, iar în sec. XV prin dăruire nimereşte în Moldova.

Îţi reţin atenţia cişmelele din incinta mănăstirii, urmele ceasului solar de pe Biserica „Înălţarea Domnului", placa funerară pe locul unde în 1986, „În chip minunat", au fost descoperite osemintele unui „plăcut lui Dumnezeu". Pe teritoriul mănăstirii poţi vizita Casa Memorială „M. Sadoveanu", casa care a fost oferită scriitoruli M. Sadoveanu în anul 1944 pentru a sta ori de câte ori va voi să vină la Mănăsterea Neamţ.

Drumul parcurs pe jos de la Mănăstirea Neamţ spre schitul Sihla, drumul marilor sihaştri iubitori de Hristos, constituie o pagină aparte în cadrul călătoriei noastre.

Trecând peste apa Ozanei, la 4 km de satul Leghin la poalele muntelui Vasan își face apariția Mănăstirea Secu. Locaș cu vechi tradiții cărturărești, unde s-au format cărturari mari de talia Mitropolitului Varlaam Moțoc, stareți vrednici, care au scris la lumina opaițelor opere de o neîntrecută frumusețe și valoare artistică, manuscrise, broderii și alte podoabe. Așezată pe marginea pârâului, care-i poartă numele, într-o poiană fermecătoare, mănăstirea este înconjurată din toate părțile de munți îmbrăcați în mantia codrilor seculari. Am fost mișcați de găzduirea bunilor călugări de aici și în deosebi de părintele ghid Daniel și părintele-stareț al mănăstirii – Vichentie Amariei. Din cele povestite de părintele Daniel, aflăm că Mănăstirea Secu este unica mănăstire din România unde prin truda călugărilor au fost ascunse la timp și păstrate majoritatea odoarelor care-i fac cinste Bisericii Ortodoxe Române. Ctitori ai acestei mănăstiri au fost părinții renumitului cronicar Grigore Ureche – Nestor și Mitrofana Ureche. Familia lui, fiind una din cele mai bogate familii de boieri moldoveni de la sfârșitul veacului al XVI-lea și începutul celui de-al XVII-lea, în jurul anului 1602 fondează o nouă mănăstire pe locul unei vechi sihăstrii numită schitul lui Zosima, după numele primului sihastru care l-a fondat. Dintre construcțiile ce alcătuiesc complexul arhitectural al Mănăstirii Secu, atrage atenția biserica mare, construită din piatră și cărămidă de meșteri locali și munteni. În interior, încăperea ce poartă numele de camera mormintelor găzduiește mormintele ctitorești, unde se pot vedea picturile originale în frescă de la 1602, ce prezintă un deosebit interes pentru iubitorii de artă. Tezaurul Mănăstirii Secu cuprinde o serie de broderii în fir de aur și argint, evanghelii cu scoarțe aurite și ferecate în argint; veșminte, cruci îmbrăcate în argint aurit și alte obiecte de valoare artistică, expuse în colecția de obiecte a mănăstirii. Ca și alte mănăstiri, Mănăstirea Secu a păstrat până azi o bibliotecă, a cărei cărți împreună cu o serie de manuscrise sunt unice în felul lor. La un loc de cinste se păstrează *Cartea românească de învățătură* a luminatului mitropolit Varlaam Moțoc. Călăgurit la Secu sub numele de Varlaam, în 1610 ajunge stareț la această mănăstire, fondând aici o puternică școală de învățare a limbii slavone și române. Datorită calităților sufletești ale egumenului – bunătatea, blândețea, înțelepciunea, precum și preocupările sale cărturărești, Varlaam este ridicat la treapta de mitropolit fără să fie trecut prin episcopie. O noapte petrecută în chilia marelui cărturar mă ducea cu gândul la acele nopți, când egumenul Mănăstirii Secu poate anume aici, în smerita sa chelie de la Secu, își sciția viitoarea sa carte monumentală, cunoscută sub numele *Cazania lui Varlaam*. Mănăstirea Secu, sub a cărei streașină își doarme somnul cel veșnic de 335 de ani vrednicul Mitropolit Varlaam Moțoc, păstrează cu sfințenie amintirea și faptele măreț ale ilustrului ierarh moldovean.

Lăsând în urmă Mănăstirea Secu, urmând firul pârâului, ne îndreptăm spre sud. Pădurea care îmbracă cele două versante pare să se unească. Cu greu bănuiești existența unor așezări mănăstirești în adâncul acestor codri. Dar numai la 3 km de Mănăstirea Secu descoperi în toată frumusețea ei senină și solitară, Mănăstirea Sihăstria, cunoscută de turiștii din țară și de peste hotare ca una din cele mai ospitaliere mănăstiri, unde călătorul obosit este găzduit cu cea mai mare bunăvoință. În incinta mănăstirii îți atrage atenția paraclisul Sfinții Părinți Ioachim și Ana, în care se oficiază serviciul religios în lunile de iarnă. Deși este mic, paraclisul conține un mare volum de pictură și sculptură în lemn de o însemnată valoare artistică. Catapeteasma, sculptură masivă în stejar, este opera a doi țărani – frații Vasile și Ion Răzmeriță. Ușile împărătești sunt o adevărată broderie în lemn. Celelalte sculpturi din paraclis sunt lucrări de artă realizate de renumitul sculptor Gheorghe Gheorghiță. Ceea ce ridică și mai mult valoarea artistică a paraclisului, este pictura în ulei, opera călugărului Irineu Protcenco, care se stabilește în 1947 la această mănăstire, unde în ambianța liniștii atinge apogeul creației sale. Dintre cele 50 de icoane pe care pictorul le-a zugrăvit pe lemn și pe pânză lucrarea *Ecce Homo* însumează calitățile artistice deosebite ale acestui excelent portretist. Dar ceea ce răscolește cel mai mult sufletul, este icoana *Tânguirea Maicii Domnului*. Aceasta este cea mai reușită operă din paraclis. Cu o măiestrie rară artistul redă tulburător, în culori calde, chipul senin și plin de bunătate al mamei care deplânge moartea fiului său.

Pelerinii ce ajung până la Sihăstria sunt întotdeauna găzduiți cu dragoste de călugării acestei mănăstiri. Cei ce vizitează mănăstirile din România țin neapărat să ajungă până la Sihăstria pentru a-l asculta pe părintele arhimandrit Cleopa Ilie, un isihast și un învățător al rugăciunii minții.

Lăsând în urmă Mănăstirea Sihăstria, scăldată în verdeață, urcăm cale de 3 km pe o potecă spre schitul Sihla. De o parte și de alta se înalță fagi rari și înalți. Intrăm în împărăția liniștii și a codrilori seculari. Aceste locuri au servit drept adăpost, în vremuri de bejenie, pentru locuitorii din împrejurimi și pentru cei iubitori de liniște. După un urcuș de vreo două ore, printre stânci, ajungem la peștera Cuvioasei Teodora

Pământeanca, care a pustnicit spre sfârşitul secolului al XVII-lea în aceste locuri. Se zice că ea a trăit 60 de ani în această peşteră. Stâncile, ce înconjoară peştera, ameninţă să se prăbuşească. Încerci un sentiment de singurătate, te simţi rupt de tumultul vieţii cotidiene...

La adăpostul unui bloc de piatră, nu departe de peştera Sfintei Teodora se află două chelii de lemn şi o bisericuţă „dintr-un brad", lungă doar de câţiva paşi, construită în anul 1763, care se păstrează în stare aproape iniţială. De aici, pe praguri de pietre scobite, coborâm la schitul Sihla, o aşezare călugărească mică şi destul de veche. În curtea largă şi primitoare se afla până nu demult o stâncă rostogolită din munte, ce purta câteva însemnări făcute de scriitori. Era locul unde Eminescu, Creangă, şi, mai târziu, Galaction se odihneau de oboseala drumului, admirând măreţia peisajului. După un mic popas la schitul Sihla coborâm, pe aceeaşi potecă pe care am urcat, în valea însorită a Mănăstirii Secu.

Urmând calea marelui cărturar Varlaam, ajungem şi la ultimul punct al itinerarului — vechiul şi frumosul oraş — Iaşi. Aici, la 1643, la Biserica „Trei Ierarhi", Mitropolitul Varlaam tipăreşte cu cheltuiala voievodului V. Lupu şi cu ajutorul Mitropolitului Kievului P. Movilă prima carte tipărită în Moldova — *Carte românească de învăţătură*. Biserica „Trei Ierarhi", construită de V. Lupu la 1639, împodobită în interior şi exterior cu o sculptură fină, e una din cele mai însemnate capodopere ale artei arhitectonice din ţară.

La Mitropolia din Iaşi, ca şi la începutul călătoriei, la Bucureşti, e o mare animaţie — se fac pregătiri către Hramul Sfintei Parascheva. După o discuţie cu secretarul mitropolitan, părintele Andrica Vasile, de la care mai „zmulgem" o pomisiune de a ni se trimite cărţi, dar, de data asta, cerându-ni-se şi o scrisoare oficială din partea Direcţiei Bibliotecii, şi după ce ne închinăm moaştelor Sfintei Parascheva din Catedrala Mitropoliei, ne reluăm drumul spre Chişinău.

Le suntem recunoscători celor de la Filiala Galaţi a Asociaţiei „Pro Basarabia şi Bucovina", sufletul căreia este ing. Radu Moţoc, şi sponsorului Filialei — Combinatul Siderurgic din Galaţi, datorită cărora am realizat o amplă documentare, efectuând această minunată călătorie.

Filiala din Galaţi a făcut şi face mult pentru renaşterea spirituală a românilor din Basarabia, Cernăuţi şi alte localităţi populate de români, achiziţionând carte românească de care avem nevoie şi de care ducem lipsă, organizând acţiuni culturale cu participarea oamenilor de cultură din ambele părţi ale Prutului. Le mulţumim din inimă acestor oameni cu suflet mare şi cu dragoste pentru fraţii lor din Basarabia.

Iulia MELNIC

„VENIŢI LA ALBA-IULIA!"

Multe sunt drumurile pe care îi este dat omului să le străbată pe parcursul unei vieţi, dar puţine sunt cele ce o dată străbătute rămân în suflet pentru totdeauna şi amintirea cărora îţi încălzeşte sufletul ori de câte ori te reîntorci cu gândul la ea. Un asemenea drum a fost să-l parcurgem într-un sfârşit de toamnă şi un început de iarnă, frigul cărora a fost să fie dominat de căldura sufletească a unor oameni dragi ce ne-au însoţit la drum.

„Veniţi la Alba-Iulia! — se preciza în chemarea de la 1 Decembrie 1918 adresată poporului român de către Consiliul Naţional Român Central — *veniţi cu miile, cu zecile de mii, lăsaţi pentru o zi grijile voastre de acasă, căci în această zi vom pune temeliile unui viitor mai bun şi fericit pentru întreg neamul românesc*". Cu aceste cuvinte s-a adresat prefectul oraşului Alba-Iulia către toţi cei invitaţi să participe la cinstirea Sărbătorii Naţionale — sărbătoare cu profundă semnificaţie în viaţa poporului român. Această chemare a fost invocată în invitaţia bunilor prieteni şi colegi de la Biblioteca Judeţeană „O. Goga" din Cluj, adresată unui grup de bibliotecari din Chişinău pentru a participa la Serbările Unirii organizate de Biblioteca „L. Blaga" Alba-Iulia, Biblioteca „Astra" Sibiu şi Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba-Iulia în perioada 26 noiembrie — 3 decembrie 1992.

Organizatorii au pregătit un amplu program cultural-ştiinţific cu simpozioane, vizite la biblioteci şi muzee, excursii. La 26 noiembrie în faţa Catedralei Reîntregirii din Cetatea Alba-Iulia a avut loc deschiderea solemnă a Sărbătorilor Unirii cu participarea oficialităţilor oraşului şi înaltelor feţe bisericeşti, după care la Prefectura Alba, apoi la Biblioteca Judeţeană „L. Blaga" s-a desfăşurat Simpozionul Ştiinţific „Carte, cultură, umanism". Una din ideile principale ale simpozionului a fost evocarea personalităţii lui Inochentie Micu-Klein, figură luminoasă, de numele căruia ţine începutul luptei politice a românilor din Transilvania şi de la a cărui naştere s-au împlinit 300 de ani. Această temă urma să fie reflectată şi în comunicările profesorilor şi bibliotecarilor de la Biblioteca Documentară „Timotei Cipariu" din Blaj, unde ne-am deplasat a doua zi. După o excursie prin „Blajul înţelepciunii", oraş întemeiat de I. Micu-Klein şi salutat entuziasmat de tânărul

Eminescu: „Te salut din inimă, Romă Mică", oraş de unde au plecat pe întreg cuprinsul românesc fertilele idei culturale şi naţionale prin Timotei Cipariu, Simion Bărnuţ, George Barițiu, Andrei Mureşanu şi mulţi alţii, ni s-a oferit o frumoasă şi utilă ocazie de a ne familiariza mai în detalii cu viaţa celui care a fost I. Micu-Klein. Directorul Bibliotecii Documentare domnul Ion Buzaşi, profesoarele Silvia Pop şi Ana Hinexu au reprodus crâmpeie emoţionante din viaţa şi lupta ilustrului cărturar şi patriot.

Ioan Micu s-a născut în 1692 la Sadu, străveche aşezare românească din judeţul Sibiu, pe care la 17 ani a părăsit-o şi a plecat pe un drum necunoscut şi sinuos, ce avea să fie o rază în iluminarea românilor transilvăneni. Vizitarea acestei comune a fost următoarea verigă a itinerarului pe care îl realizam. După o slujbă de pomenire la biserica din localitate, în aula căminului cultural cu o sală arhiplină de mândri ardeleni în haine de sărbătoare şi costume naţionale s-a desfăşurat o oră de evocare a personalităţii lui Inochentie Micu, ideile şi crezul căruia au fost realizate în 1918.

După o serioasă pregătire la mănăstirea din Sibiu, Colegiul Iezuiţilor din Cluj; Seminarul din Tîrnavia (Slovacia), în 1728 Inochentie Micu-Klein a fost numit consilier imperial şi episcop de Făgăraş. Studiind la Târnavia dânsul se întâlnea zilnic cu umbra şi fapta marelui umanist Nicolaus Olahus, fostul cancelar regent şi arhiepiscop al Ungariei, care încă în anul 1535 susţinuse în opera sa istorică adevărul că „În Transilvania locuiesc patru, nu trei naţiuni – românii, ungarii, secuii şi saşii". Aflată sub ocupaţia Imperiului Habsburgic, încă din 1688, Transilvania era condusă de fapt de un guvern şi o dietă*, în care se aflau numai exponenţi ai celor trei „naţiuni" privilegiate – ungurii, secuii şi saşii; românii care alcătuiau 70% din întreaga populaţie erau lipsiţi de cele mai elementare drepturi, fiind consideraţi străini la ei acasă. Ioan Micu se bucura de mare prestigiu în rândurile clerului şi al românilor din Transilvania, precum şi la Curtea Imperială din Viena. Fiind un neobosit condier, dânsul, timp de şaisprezece ani (1728-1744) a înaintat tronului şi dietei zeci de petiţii şi memorii, prin care cere ca toţi românii să fie consideraţi membri adevăraţi ai patriei; poporul român să aibă reprezentanţi în dieta principatului; românii să fie recunoscuţi ca naţiune. O luptă grea şi îndelungată a purtat marele episcop; fiind ameninţat cu moartea, el mergea cu dârzenie înainte, având ferma

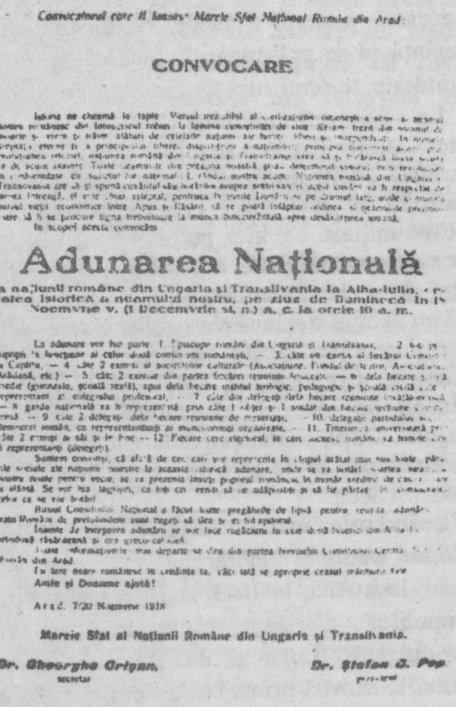

Convocatorul care îl lansează Marele Sfat Național Român din Arad:

CONVOCARE

Adunarea Națională

a națiunii române din Ungaria și Transilvania la Alba-Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe ziua de Duminecă în 1 Noemvrie v. (1 Decemvrie st. n.) a. c. la orele 10 a. m.

Marele Sfat al Națiunii Române din Ungaria și Transilvania.

Dr. Gheorghe Crișan, secretar — Dr. Ștefan C. Pop, președinte

Ediție specială — 30 Noemvrie (13 Dec.) 1918 — Prețul 20 fileri

ALBA-IULIA

Organ al proclamării unității naționale.

Unirea Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească cu România.

Hotărîrea Unirii votată de Adunarea Națională din Alba-Iulia

---

* Dietă – adunare legislativă

convingere că dreptatea îi aparţine. Această luptă a dus-o cu pricepere, curaj şi perseverenţă, înfruntând cele mai mari primejdii, pentru a face din „plebs valahica" o „natio valahica". A călătorit de la Viena la Roma în căutarea dreptăţii, fiind nevoit să se afle în exil mai întâi 24 de ani, apoi încă 19, până la sfârşitul vieţii trăind cu speranţa reîntoarcerii în patrie, dar s-a stins din viaţă la 76 de ani într-o chilie a unei mănăstiri din Roma. Dorul nestins de a se întoarce printre ai săi şi de a fi înmormântat în cimitirul Blajului şi l-a expus într-o scrisoare adresată episcopului Petru Pavel Aron: „Nu ştiu încât îi atrage pe toţi dulceaţa pământului natal şi încât s-ar putea găsi de aceia care să-l uite. Zilele mele însă dau spre apus şi voiesc ca sufletul meu, la timpul său să aştepte învierea de apoi în mănăstirea Blajului. Căci este cunoscut că până la participarea Domniei voastre, eu singur am asudat şi cheltuit acolo foarte mult". Ceea ce a enunţat şi susţinut Inocenţiu, învăţaţii şcolii ardelene au demonstrat cu argumente istorice şi filologice, iar ultima dorinţă a celui care a luptat şi a suferit pentru neamul său, urmează să o realizeze blăjenii de azi.

După această înălţătoare lecţie de istorie urma să vizităm încă un centru cultural de veche tradiţie – oraşul Sibiu, renumit prin faptul că la 1861 el devine Sediul „Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura şi Cultura Poporului Român" (ASTRA), asociaţie care a adus un aport inestimabil la cultivarea ideii românismului pe întreg arealul românesc.

Până la Unirea din 1918 cultura a constituit unul din cele mai puternice mijloace de afirmare naţională a românilor. În condiţiile regimului dualist austro-ungar, dominat de tot felul de vicisitudini, românii transilvăneni, cărturari de mare orizont, au împânzit Transilvania cu societăţi de cultură şi asociaţii de lectură, continuând preocuparea pentru cultivarea limbii şi a istoriei naţionale, ridicând poporul prin cultură. Aceşti mari cărturari purtau în suflete îndemnul peste veacuri al iluministului Dimitrie Chindeal: „Mintea, Mintea, mărită naţie daco-românească din Banat, Ţara Românească, Moldova şi Ardeal! Mintea! Când te vei lumina – cu învăţătura şi cu luminatele fapte bune, te vei uni – mai aleasă naţie pe pământ nu va fi înaintea ta".

Acest îndemn i-a adus pe cei mai destoinici apostoli pe pământurile dintre Prut şi Nistru unde în 1925 a luat fiinţă Regionala din Basarabia, condusă de profesorul Onisifor Ghibu, încredinţat cu mandat special de Comisar general al „Astrei" pentru Basarabia, şi Pantelimon Halippa – preşedintele secţiei literare a „Astrei" basarabene şi al Universităţii Populare din Chişinău. Acest îndemn trebuie să servească călăuză pentru intelectualii de azi, menirea cărora rămâne să fie luminarea populaţiei de la sate, supusă şi în continuare dezinformării şi ignoranţei. Fără această luminare, fără cunoaşterea adevărată a trecutului, drumul spre măreţele idealuri va fi anevoios.

Odată cu înfiinţarea Asociaţiunii a luat naştere şi Biblioteca „Astra" – azi una din marile biblioteci ale ţării, care i-a avut ca bibliotecari pe merituoşii V. Roman, N. Cristea, O. Goga, V. Lazăr şi care-şi revarsă lumina binefăcătoare asupra unui impresionant număr de doritori de a-şi însuşi sfinte învăţături din valorile ce se păstrează aici. Prin aportul ilustrelor personalităţi şi importanţilor donatori, colecţiilor personale ale lui Iacob Bologa şi George Barițiu, modesta bibliotecă de 150 de volume s-a transformat într-o reprezentativă instituţie culturală care deţine peste 670 000 volume de carte, 42 000 reviste, 19 200 manuscrise, 12 000 piese iconografice, aproape 5 500 ex-libris-uri, 200 cărţi manuscrise şi peste 6 500 discuri.

Alba-Iulia a fost prima capitală a tuturor românilor uniţi sub sceptrul marelui nostru voievod Mihai Viteazul, iniţiatorul şi realizatorul crucialului act al istoriei noastre naţionale.

Aici, la Biblioteca „Astra", ni s-a oferit şi o surpriză de suflet – un emoţionant recital de poezie şi muzică, susţinut de actorii Teatrului din Sibiu.

Evenimentul culminant urma să se desfăşoare la 1 Decembrie la Alba-Iulia – oraş străbătut de istorie şi însufleţire românească, oraş numit, pe bună dreptate, sfânt altar de închinăciune întru Slava Neamului. Aici orice piatră ţine minte paşii strămoşilor noştri, aici, în oraşul Unirii, am stat faţă în faţă cu istoria cea adevărată. Cetatea Alba-Iulia cu cele patru porţi monumentale, Catedrala Reîntregirii. Obeliscul Horea, Cloşca şi Crişan, Statuia lui Mihai Viteazul, Catedrala Romano-Catolică – vizitarea acestor monumente istorice de artă, apropierea de ele ne-a ajutat să mai depăşim o treaptă a necunoaşterii, să acumulăm cunoştinţe pe care nu le-am putut obţine în timpul studiilor la facultate.

Sărbătoarea a început în faţa statuii lui Mihai Viteazul, personalitate istorică, sub sceptrul căruia s-a înfăptuit prima unire politică a românilor. Ceremonia de transmitere a mesajelor, depunerea de coroane a fost susţinută de o întreagă pleiadă de personalităţi politice şi guvernamentale: Adrian Năstase, Ioan Raţiu, Emil Constantinescu, Corneliu Coposu, miniştri, oameni de cultură. Evocarea a continuat în Sala Unirii; la Catedrala Reîntregirii s-a ţinut un Te Deum, iar seara în Palatul de Cultură a avut loc un fascinant concert de gală cu participarea celor mai prestigioase colective şi interpreţi din Ţară.

Peste o zi părăseam cu nostalgie Transilvania, această preafrumoasă margine de Ţară, care este însă, cu certitudine, inima românismului. Lăsăm în urmă o natură de basm: păduri seculare şi munţi încărunţiţi, localităţi cu o irepetabilă arhitectură. Lăsăm în urmă o săptămână de poveste la Alba-Iulia, petrecută alături de prieteni mai vechi şi mai noi, pentru care, vorba cântecului, „nu am cuvinte, nici pot a le spune" cât de mare ne este recunoştinţa. Aduceam cu noi nestrămutata dorinţă de a face tot ce ne stă în puteri, pentru ca, în aceste vremi de restrişte, să păstrăm vie făclia românismului, aici, la noi. Şi să nu dea Domnul să se stingă acum, căci altă dată va trebui să pornim de la amnar şi cremene.

Aduceam cu noi marea încredere, că oricât de mult nu ne-ar bate soarta, avem în spate o Ţară cu o Istorie şi cu un Popor, părticică din care suntem şi noi şi unde până la urmă vom reveni.

Tatiana COSTIUC, Vera OSOIANU

NICHITA STĂNESCU

IDEEA DE FRUMOS ŞI ŢARĂ

Arta autentică nu ţine niciodată de conjunctură. Niciodată un scriitor nu se va adresa prezentului imediat. Poezia ocazională are valoare numai atunci când are în vedere o arie superioară de implicaţii, când are în vedere un destin istoric.

Goethe este primul dintre marii scriitori ai lumii care nu s-a ferit de practicarea poeziei ocazionale. În cazul lui reuşita a fost deplină pentru că el a văzut într-un prilej sau altul posibilitatea exprimării unei continuităţi istorice. Totuşi prin ceea ce a rămas în conştiinţa umanităţii, *Faust*, operă de o viaţă, arta goetheană se înscrie tradiţiei clasice a elaborării îndelungate a obiectului de artă.

Când opera de artă izbuteşte să subsumeze o întreagă continuitate istorică, ea devine obiect. Înţelegem prin obiectul de artă orice structură coherentă manifestată prin muzică, sculptură, pictură şi poezie, în care conjunctura se poate raporta la un timp istoric superior ei.

Conştiinţa istorică a omului de artă a continuităţii istorice este cea care legiferează valoric obiectul de artă.

Nu există nici o operă fundamentală atemporală. Generalul uman nu capătă relief decât filtrat printr-o epocă istorică. Putem vorbi despre apariţia generalului uman în opera de artă, abia atunci când el este fixat într-un timp istoric precis. Conştiinţa istorică a omului de artă se exprimă prin reevaluarea generalului uman într-o epocă dată.

Puţini sunt scriitorii care reuşesc să-şi depăşească epoca. Dar nu cunosc nici un scriitor şi nici un artist într-adevăr talentat care să nu aibă ca sistem de referinţă activ în opera sa epoca în care trăieşte.

Conştiinţa istorică vizează în mod explicit viitorul istoric. A avea conştiinţa istorică înseamnă să optezi pentru un anume tip de viitor.

Omul de artă, român, scriitorul român este implicat în mod activ în viitorul ţării sale, în construcţia acestui viitor. Astăzi nu mai putem concepe arta atemporală. Nimic din ce s-a păstrat valoros în istoria literaturii române nu are un caracter atemporal. Totul este istorie trecută prin conştiinţa estetică. Din punctul de vedere al scriitorului zona estetică e înţeleasă ca un punct de concentrare a eticii, ca o etică înţeleasă superior.

Frumosul şi ideea de frumos în cultura română sunt înţelese ca o perpetuă devenire, ca o perpetuă exprimare a destinului ţării.

O MARE METAFORĂ... NICHITA STĂNESCU

NIMIC NU ESTE ALTCEVA

Nimic nu este altceva.
Piatra îmi este verișoară
Rudă de tată îmi este pomul
Râul se trage din ochiul maică-mii
Nimic nu este altceva.
Cea de ieri cu cel de mâine
sunt frați de timp.
Cel de sus și cu sel de jos
sunt frați de aer,
Nimic nu este altceva.

Mersul norilor pe cer
e siamez cu mersul norilor pe ape;
starea de tristețe
e logodnică cu bucuria
iar jalea îmi încoronează
cu o aură de dinți albi
râsul celui ce a apucat să râdă.

Nimic nu este altceva.
Moartea calului
se odihnește în fundul ochiului
meu.
Moartea acestei toamne
se reazimă cu ceafa pe o pernă
albă de zăpadă.

Moartea se aseamănă
întocmai cu nașterea.
Nimic nu este altceva.
Ce am simțit înainte de a mă naște
voi simți și după ce nu voi mai fi.
Cum a fos atunci așa va fi atunci.

Nimic nu este altceva.
Totul este totul
iar eu sunt tu.
Nimic nu este altceva.

OMAGIU PROFESORULUI UNIVERSITAR DR. DAN SIMONESCU

Am mers la Biblioteca Academiei Române în luna februarie 1932 ca să predau unele tipărituri încredințate mie, în anul precedent, de unii învățați din Bulgaria și Grecia. Într-o sală de lucru, bibliotecarul Academiei prof. Ioan Bianu m-a prezentat unui tânăr de statură mijlocie, cu fața albă, ochii luminoși și voce dulce. În convorbirea urmată, tânărul cercetător, ridicându-și ochii de pe cărți și șpalturi, m-a întrebat dacă între materialele pe care le-am adus de peste hotare am și tipărituri în limba română. I-am răspuns că am o foaie volantă a *Proclamației Prințului Alexandru Ipsilante*, tipărită la Iași în 1821. Așa am făcut cunoștință cu autorul *Bibliografiei Românești Vechi*, volumul III și IV, viitorul profesor universitar dr. Dan Simonescu. Am donat apoi *Proclamația lui Ipsilante* Bibliotecii Academiei și ea a fost inclusă de Dan Simonescu în *Bibliografia Românească Veche*, București, 1936, vol.III, p.387.

În anii următori, din Chișinău, unde slujeam ca diacon și apoi preot, dornic de legături cu Biblioteca Academiei, am întărit întâlnirea cu Dan Simonescu printr-o corespondență începută în 1934 și care durează până acum. Eram dornic să învăț de la el, iar d-sa aprecia osteneala mea pentru descoperirea și identificarea tipăriturilor românești din Basarabia. În anii până la 1940 abia se ridica generația care învățase la școala naționalizată în Basarabia și devenea activă în publicații. De aceea, erau prețuiți tinerii care nu evoluau în zgomotoasele manifestări politice.

Începusem încă în 1928 înregistrarea și tipărirea publicațiilor românești din Basarabia în veacul de stăpânire străină. În 1939 lucrarea mea *Tipărituri românești din Basarabia din 1812 până la 1918* a fost premiată de către Academia Română și, conform regulamentului ei, a fost tipărită sub înaltul auspiciu în 1940. Lucrarea a găsit un larg ecou de apreciere și prof. Dan Simonescu a publicat o recenzie în revista Societății „Tinerimea Română", sept.-oct. 1941, p.17-22. Este surprinzător că această recenzie nu este trecută în *Bibliografia completă a scrierilor sale*, publicată de Biblioteca Municipială „Mihail

Sadoveanu" în seria „Bibliotheca Bibliologica", Bucureşti, 1990, 48 p.

Dragostea prof. Dan Simonescu pentru Basarabia şi oamenii ei s-a menţinut de-a lungul anilor prin recenziile şi notele sale bibliografice asupra cărţilor şi bibliotecilor. În 1935 elogiase în „Revista Istorică Română", V-VI, 1935-1936, p.579 o altă lucrare a mea: *Înfăţişări de viaţă culturală românească la mănăstirea Noul Neamţ*, publicată în revista „Viaţa Basarabiei", 1935, nr.11, p.53-60. Nici această recenzie, spre regretul nostru nu este inclusă în *Bibliografia completă*(?) a contribuţiilor sale la istoria culturii româneşti.

În anii profesoratului lui Dan Simonescu la Iaşi eram considerat printre puţinii prieteni. Amintirea marii ostilităţi arătate prof. Dan Simonescu în anii 1942-1943 la ocuparea catedrei de Istoria Literaturii Române Vechi de către prof. Iorgu Iordan şi alţii l-a apăsat în deceniile următoare.

Atunci când, datorită bunăvoinţei redactorilor Ştefan Gorovei, Leon Şimanschi şi alţii de la „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie «A.D. Xenopol»" din Iaşi, în anii 1984-1986 am reuşit să continui publicarea, după 45 de ani, a *Contribuţiilor la Bibliografia Românească Veche*, de fiecare dată aşteptam ca prof. Dan Simonescu să-şi exprime opinia sa de autoritate, şi el îmi exprima aceasta prin scrisori autografe elogioase.

Legătura mea cu D-sa a continuat, în anii de după 1983, când am venit să locuiesc la Bucureşti la fiica mea, prin întâlniri directe şi dialog duhovnicesc. Între puţinele autografe pe cărţi pe care le păstrez, o transcriu pe cea de pe *Aghiazmatar*, Bucureşti, 1976: *„Azi, 9 decembrie 1987, am sărbătorit 60 de ani de căsătorie cu soţia mea Elena şi 85 de vârstă. Pomeniţi să fie în veci şi părinţii noştri Ion şi Ecaterina Simonescu – Ion şi Veronica Niţulescu. Dumnezeu să ne ajute să fim sănătoşi, aşa cum ne-a binecuvântat cucernicul preot avva Paul Mihail". Dan Simonescu, 85 ani. Elena Simonescu, 82 ani (profesoară de limba română). Paraschiva Ilişca din Bălţi-Mureş de 39 ani".*

La a 90-a aniversare a sa, prof. dr. Dan Simonescu este sănătos, voios, primeşte vizite şi, mai ales, aşteaptă noi apariţii de cărţi şi ediţii ale sale. Ca unul care m-am bucurat de-a lungul anilor de cunoştinţa sa, mă închin în faţa enormei sale munci creatoare pentru cultura şi ştiinţa românească. Prezentându-i respectuoase felicitări la culmea la care a ajuns, în numele cercetătorilor aduc mulţumiri şi omagiu pentru tot ceea ce a scris şi a simţit pentru cultura şi oamenii din Basarabia, cu urarea de „Mulţi Ani!".

Anexă: Din cele peste 60 de piese de corespondenţă pe care le păstrez, unele aduse cu mine în refugiu, alăturez câteva mărturii ale legăturii sufleteşti şi cărturăreşti cu prof. Dan Simonescu.

8 septembrie 1992
Bucureşti

Preot dr. Paul MIHAIL

Bucureşti, 3.II.1934

Mult stimate şi iubite Părinte,

N-am cuvinte să-ţi mulţumesc pentru toate cele atât de bine aranjate de Sf.Ta! Am primit cartea cu rugăciuni (cu sinaxarele); am primit la Facultate, pentru Seminar, colecţia revistei dlui Tomescu[1]*, aşteptăm din zi în zi şi monografia lui Popovski*[2]*. Pe Negrescu*[3] *îl lăsăm la o parte pentru că trebuie să fie om citadat, că i-am mai cerut-o o dată prin Cartea Românească. Să trăieşti mulţi ani, să ai tot sporul la muncă, pe care ai început-o atât de frumos şi din care m-am împărtăşit, graţie Sf.Tale. În Trioade mai vechi (sec.18) n-am găsit oficierea spălării picioarelor, dar voi căuta şi în Trioade mai noi, pentru că aşa am impresia că este acel Triod de care îmi scrii (de la Radu Vodă). Ţin să te anunţ că acel Hrisostom omis de mine dintre fişele ce ţi-am pus la dispoziţie (anul 1825?!) în realitate nu este omis, dar avem de a face cu cuvintele lui Dione Hrisostom (ereticul, sofistul), iar nu cu Ioan Hrisostom, marele părinte al bisericii Răsăritului. Când vii însă la Buc., vom mai vorbi în această chestiune. S-a distribuit materialul pentru „Rev.ist.rom." şi broşurile Sf.Tale nu mi-au venit mie pentru recenzare, deci eu voiu face în altă revistă, comunicându-ţi-o la timp. Până la primirea adresei oficiale de mulţumire – pe care vrea Cartojan s-o facă – te rugăm să mulţumeşti frumos dlui Tomescu, pentru reviste, şi să ne comunicaţi ce vă datorăm cu transportul lor poştal, atât Societăţii, cât şi Sf.Tale. Vă trimitem prin poştă suma ce ne-o comunicaţi.*

Nu sunt de părere să mai faci liste de foile volante, ci când vii pe la Bucureşti, le aduci pentru a completa, la nevoie, lista nostră. Dl. Bianu[4] *îţi mulţumeşte prin mine*

1 C. Tomescu, „Arhivele Basarabiei", revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru, an.I, 1929, Chişinău, 1930
2 N. Popovschi, „Istoria bisericii din Basarabia", Chişinău, 1930
3 I.Negrescu, profesor de liceu din Chişinău
4 I. Bianu, directorul Bibliotecii Academiei Române

pentru interesul ce porți „Bibliografiei românești vechi". Când și unde publici lista cărților bulgărești, tipărite pe pământul țării noastre? Te rog să primești multe salutări prietenești.

Dan Simonescu

București, 20 mai 1935

Cucernice Părinte,

Azi am primit la Academia Română poștala Sf.Tale, și mă grăbesc a răspunde pentru a nu sta în loc lucrarea. Broșura cu cota I 14055 are formatul 8° mic, adică 11 cm x 17,6 cm, 16 pagine, ultimele două nepaginate și albe (adică pe ultima se indică „prețul 6 k"). La pag.14 jos scrie locul tipăririi: Kișinev, Tip. M. Lapscher-Harlamp.

N-are titlu propriu-zis, încât n-are nici o indicație de an. Academia Română însă o are în bibliotecă din 21 decembrie 1909, dată care e scrisă cu cerneală pe prima pagină. Cunoști ce cuprinde? Este o „Sfătuire" asupra filoxerii care atacă vița de vie și urmează mai multe soluțiuni practice de a o prevedea și înlătura.

Sunt fericit de a vă putea comunica și altă dată lămuririle necesare, pentru că port cea mai frumoasă amintire atât Sf.Tale cât și „Societății istorico-arheologice" care a binevoit a ne trimite publicațiile sale.

„Revista Istorică Română" a apărut ca al IV-lea al ei volum. Este f. interesant, cuprinde studii fundamentale și un material de informații foarte bogat. Damian Bogdan[5] *recenzează și Sf.Tale din lucrări dar cum e el, cam bătăios.*

Lucrez mereu la Bibl. Rom. veche[6]*, am ajuns la pag.373 și abia am tipărit anii 1817-1822. Mai am 1822-1830, în spalt s-a culeș și anul 1825. Cu cele mai alese salutări al Sf.Tale prieten.*

Dan Simonescu

Buc., Gral Lahovari 105 bis, Buc.3

București, 18.XII.1956

Cucernice și iubite Părinte Mihail,

Urările cucerniciei voastre mi-au făcut o deosebită plăcere și vă mulțumesc mult. Și din Partea noastră primiți, cu prilejul sărbătorilor care se apropie, în ciclu, urări de sănătate, belșug și multă voie bună; bineînțeles, gândurile noastre bune și urările se îndreaptă și spre doamna, spre duduia Zamfirița, care s-a făcut mare, de te pomenești că n-aș mai recunoaște-o! Mi-e dor să vin la Iași, să-mi mai văd puținii prieteni ce mi-am putut face în acel oraș, plin, de altfel, de mulți oameni abili și nesinceri. Cucernicia voastră cu familia, Turculețul[7] *cu familia și Petrică [Caraman]*[8] *slavistul vă numărați printre prietenii iubiți și stimați.*

Nu știam că la 23 dec. mineiul sărbătorește un sfânt cu numele Dan! Eu m-am născut la 10-11 (noaptea) dec. 1902, deci în ziua proorocului Daniil, al cărui nume a influențat pe părinți la botezul meu. Dar..., o soră a mea mai mare recita minunat de frumos, prin casă, poemul lui Alecsandri, „Dan Căpitan de plai", poem care plăcea foarte mult părinților mei, măcar tot atât de mult cât numele Daniil – și astfel s-a făcut contaminarea „Dan"! În fond, numele este biblic (V.T.) l-au avut și primii domni munteni, ca nume slavic; a fost un nume frumos, rar, dar acum îl poartă prea mulți, s-a banalizat.

Eu mă prăpădesc de plăcere după numele toponimic „Valea Danului", o vale îmbelșugată de meri și fânețe, care se deschide larg din fața mănăstirii Curtea de Argeș, spre Dealul Negru, către Vâlcea. Câtă măreție de sonoritate în cuvintele „Valea Danului"!

Primiți salutările mele calde și devotate,

Dan Simonescu

22.XI.1958

Iubite și prea stimate Cucernice Părinte Paul,

Nu-ți închipui ce mare plăcere mi-au făcut rândurile Sf.Tale, cât și simbolul zimbrului de acum o sută de ani. Bourul fulnic al Moldovei, unit cu corbul purtător de cruce au născut peste sute de ani... motonava Transilvania, fotografiată pe verso, care duce peste țări și mări faima poporului nostru. Mulțumesc în mod deosebit pentru bucuria și darul ce mi-ai făcut, iar stima și prietenia de care te bucuri Sf.Ta în inima mea, au crescut cu această delicată atențiune. Ce mai face bătrânul Iași? Nu uit serile calde de taină petrecute în casa Sf.Tale. Ce mai lucrezi? Eu am câteva lucrări sub tipar, dintre care trei vor fi chiar în reviste bisericești, iar alte 3 vor apărea la Academie.

Sărut mâna doamnei și domnișoarei – fetiță mică, cu codițe, când eram la Iași.

Cu aleasă prietenie,

Dan Simonescu

5 D.P. Bogdan, cercetător la Biblioteca Academiei Române
6 „Bibliografia Românească veche", vol.III, care va apare în 1936
7 Constantin Turcu, subdirector al Arhivelor Statului, Iași
8 Petru Caraman, profesor la Universitatea din Iași

4 noiembrie 1960

Cucernice Părinte Paul,

Cucernicia Voastră atent şi cu prilejul Centenarului Universităţii „Al. Ioan Cuza", atent ca întotdeauna. Mi-a povestit acad. Condurachi de felul cum s-au desfăşurat serbările: măreţ, cum merita această Universitate care a dat atâţea cărturari. Mulţumesc pentru rândurile calde trimise. Ce mai faceţi? Ce mai lucraţi? Cum ţi-a plăcut „Letopiseţul cantacuzinesc" scos la Academie, de mine şi regretatul C. Grecescu?

Ai abandonat cu totul venirea la catedra de slavă-rusă la Institutul Teologic? Încă se pomeneşte numele Cuviosiei Voastre. Pr. Porcesu [9] nu mi-a răspuns la o veche scrisoare a mea! O fi supărat pe mine?!

Omagiile mele distinsei familii C.V.

Cu veche prietenie,

Dan Simonescu

Bucureşti, 11 noiembrie 1964

Cucernice şi stimate Părinte Mihail,

Multă bucurie mi-au făcut slovele Sf.Tale scrise pe nr. din B.O.R., cât şi însuşi articolul tipărit despre circulaţia „Cazaniei lui Varlaam"[10]. Te felicit: este un studiu unic pentr.. o carte unică, deoarece nu cunosc o altă carte care să fi avut o circulaţie mai mare ca aceasta, nu numai la români, dar nici la alte popoare! Studiul este perfect făcut: metodic, clar, interpretarea însemnărilor este ştiinţifică, concluziile juste.

Să trăieşti şi să ne mai scrii asemenea utile studii.

Eu anul acesta predau un curs de istoria cărţii româneşti, a tiparului şi a bibliotecilor din România, din vechime până azi. Când voi ajunge la sec. XVII (peste 2 săptămâni), voi utiliza din plin studiul acesta al Sf.Tale, cât şi altele care ai mai publicat.

Am puţin material pentru tema: comerţul de carte în perioada feudală. În articolul ce mi-ai trimis, am găsit ceva (puţin!), dar foarte interesant („Cazania" pe un stup, pe 30 capre!). Puţin şi despre plata copiştilor şi a legătorilor de cărţi. Poate pe baza materialelor ce ai, ne scrii ceva în acest sens.

Mă mândresc cu atenţia Sf.Tale şi te rog să primeşti, împreună cu onorata familie, omagiile mele calde şi respectuoase.

Dan Simonescu

Câmpulung, 12 sept. 1979

Mult stimate cucernice Părinte Paul Mihail,

După o călătorie în Occident (19.VI.-5.IX crt.), la întoarcere am găsit extrasul „Dezideriu"[11], pentru care vă mulţumesc cordial, ca şi pentru dedicaţia măgulitoare. Citisem textul şi aşteptasem studiul. Îmi cereţi părerea: cred că identificarea textului ca „roman" nu este proprie. Mai degrabă se potriveşte genul „literatură pioasă", cum a numit asemenea opere regretatul arhimandrit Iuliu Scriban (în BOR). Studiul este perfect. Asemănările cu Avva Dorotei, cu Isaac Sirul deschid orizonturi spre Occident--catolicismul. Citeam, când eram la academie, literatura lui avva cutare şi cutare, în manuscrise vechi, iată că acum ai descoperit un alt avva. Aveţi mână fericită şi vă felicit. Vă felicit şi pentru studiul lingvistic.

La Paris, am întâlnit la Sorbona, pe Emil Turdeanu[12]. La Viena, pe Cornel Dima Drăgan[13], care pleca spre Canada. Vrea să reediteze sau să folosească cartea C.V., „Tipărituri..."[14], în Canada. Aşa mi-a spus!! Era un băiat bun, dar păcat de el că în ultimul timp s-a îndepărtat de ţară, care l-a ridicat şi îi pregătea un viitor frumos.

Felicit pe Zamfira, fiica C.V., pentru activitatea dsale prodigioasă şi mult promiţătoare. Eu îi zic pe nume, cum îi ziceam odată, când şedeam la taclale, în jurul unei mese bogate, în curtea Bisericii Banului.

Altfel, sănătos, voinic, harnic, neobosit?—ceea ce mă bucură mult.

Primiţi, împreună cu dna Mihail, salutările mele calde şi omagii admirative.

Dan Simonescu

9 **Preot Scarlat** Porcescu, consilier cultural al Arhiepiscopiei Iaşilor
10 **Paul Mihail**, Ştiri noi privind circulaţia „Cazaniei" Mitropolitului Varlaam, în „Biserica Ortodoxă Română", nr.3-4, 1964, p.372-388
11 **Paul Mihail**, Geneza manuscrisului românesc „Desiderie" sec. al XVIII-lea, în „Mitropolia Olteniei", Craiova, 1979
12 **Emil Turdeanu**, profesor şi cercetător de istoria literaturii române vechi
13 **Corneliu Dima Drăgan**, profesor de bibliologie, ucenic al prof. Dan Simonescu
14 **Paul Mihail, Tipărituri româneşti din Basarabia de la 1812 până la 1918, Bucureşti, Ed. Academiei, 1940**

București, 13 ianuarie 1980

Prea stimate și iubite cucernice Părinte,

Ieri am primit scrisoarea adresată credincioșilor[15] *pe care i-ați binecuvântat și slujit, acum când ați cerut pensionarea.*

Sunt printre aceștia, fericiți. Și tocmai de aceea rog să primești urările mele calde, dar și felicitările mele: ați fost și sunteți un cărturar, ați fost și sunteți un cuvios preot, care n-ați râvnit nici la onoruri trecătoare, nici la îmbogățire, ci v-ați văzut, în conștiință, credința, știința și familia. Și, în aceste trei direcții v-ați realizat deplin. Nu mai vorbesc de micuța Zamfira de odinioară, acum cercetătoare care vă și ne face cinste.

Vă urez ani mulți în continuare, sănătate și aceeași inimă plină de bunătate și blândețe binefăcătoare.

Rămân al Cucerniciei Voastre, cu aceleași sentimente admirative și de dragoste.

Dan Simonescu

P.S. Acum veți avea timp mai mult și liniște pentru cercetarea științifică și lucrări. Spor la lucru!

D.S.

București, 27.3.1982

Mult Stimate și iubite Părinte Mihail,

Vă mulțumesc călduros pentru studiul[16] *S.V., care tratează despre xilogravurile care împodobeau cărțile mitr. Dosoftei (sec.XVII). A sosit la timp: tocmai eram solicitat să țin două lecții „ilustratorilor de cărți contemporani", cu titlul „Ilustrarea cărților românești, etape principale". Citisem studiul documentat al S.V. și l-am folosit în lecțiile mele, l-am arătat „studenților" (oameni mari, maeștri iluștri azi) și l-am pus în bibliografia respectivă.*

Astfel, vă mulțumesc, pentru că mi-a folosit. Vă felicit pentru competența științifică dovedită și de data asta (ca și în multe alte lucrări ce ați tipărit) în prezentarea studiului.

Ce mai faceți S.Voastră? Sănătos, voinic, cu spor la lucru?

A apărut în librăriile Iașului cartea mea (și a lui Buluță, p.106-167) „Pagini din istoria cărții românești"? Am primit eu 8 exemplare și Buluță alte 8. Restul de 16 ex., zise „de protocol", s-au distribuit de Editură diverselor persoane care au conlucrat tehnic. Aceștia nu mai primesc exemplare de la Editură, și le opresc din drepturile autorului! S-a tipărit la Sibiu, în 35 000 exemplare și se livrează în 3 tranșe. Tranșa București (9 000 ex.) s-a epuizat, tranșa Transilvania (6 000 ex.), idem. Acum așteaptă România restul de 20 000 exemplare.

Rămân al Sf.Voastre, cu aceleași vechi sentimente de prețuire și dragoste.

Dan Simonescu

București, 4 dec. 1982

Prea cucernice și stimate Părinte Mihail,

Extrasul C.Voastre despre biblioteca lui Const. Tufescu[17] *a venit tocmai la timp, când lucrez la definitivarea cursului meu despre istoria bibliotecilor.*

Vă mulțumesc mult pentru atenție și vă felicit pentru întocmirea acestei lucrări.

Observ că este o bibliotecă de cărți rusești și juridice. Am cunoscut un profesor Tufescu, preda geografie, o fi rudă cu Constantin din 1845? (descendent indirect?).

V-ați stabilit la București cu locuința?

Dacă da, aș dori să știu numărul de telefon. Nu prea ies din casă iarna și am mai putea sta de vorbă pe calea undelor.

Cu distinse omagii pentru fiica Sf.Voastre și pentru Cuviosia Voastră, personal.

Dan Simone

București, 21.8.1984

Stimate și iubite Cucernice Părinte Mihail,

Azi am primit extrasul Sf.Voastre cu „Contribuții la BRV" (1984) și tot azi l-am citit. Senzațional, dintr-un condei 30 (una: Biblia, 1819, Petersburg, este descrisă de mine în BRV III, p.289-290, nr.1031), aproape toate foi volante.

Într-un articol al meu „Criterii în editarea unui catalog al cărții românești vechi", publicat în „Buletinul Soc. de științe filologice din R.S.R." pe anul 1983, p.17-19 am propus ca foile volante să nu le mai luăm în seamă în BRV, ci în bibliografii separate (speciale), ca o sarcină a Arhivelor Statului, având caracter administrativ. Zilnic se descoperă zeci de asemenea foi volante (mai ales în

15 „Cuvânt de despărțire către credincioșii bisericii Banu", rostit la 30 decembrie 1979. Preotul Paul Mihail a slujit 33 de ani la această biserică Banu din orașul Iași, ctitorie a lui Savin Banu și a Mitropolitului Iacov Stamati

16 Molitvennicul Mitropolitului Dosoftei, Iași 1681, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei", an. 37, 1981, nr.4-6, p.315-333.

17 Paul Mihail, Catalogul bibliotecii lui Constantin Tufescu, 1845, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D.Xenopol»", 1982

Transilvania – iar acum, datorită și Sf. Voastre) și în Basarabia... Rusia. În articolul citat dau și exemple.

„Addendae"-le Sf. Voastre sunt foarte interesante pentru studiul relațiilor româno-ruse, din p.d.v. administrativ.

Când citisem broșura, a venit la mine prof. american Dvoicenko-Demetrius Markov din Boston, care pleacă la 24.8 în Jugoslavia. M-a rugat să-i cedez lui broșura, astfel că vin cu rugămintea să-mi dați un exemplar și... pentru mine.

Vă mulțumesc pentru prețiosul dar și vă felicit. Sunteți o comoară pentru cultura românească veche. Să trăiți mulți ani, să ne mai învredniciți cu asemenea lucrări remarcabile.

Noul meu telefon este 11.01.69.

Respectuoase omagii familiei. Pentru Sf.Voastră rămân cu aceleași calde sentimente prietenești, de stimă și distinsă prețuire.

Dan Simonescu

P.S. Dacă aveți telefon, rog a mi-l comunica, este bine să-l am. Mulțumesc.

D.S.

[Concept]

Bădie, onorate prof. univ. dr. Dan Simonescu,

Ca unul care iubiți provincia natală a mea și fiind mai mare ca vârstă, îngăduiți-mi să vă numesc Bădie, la cununa anilor la care sunteți.

Mulțimea lucrurilor publicate și prestigiul științific pe care-l aveți în Patrie și departe peste hotare, sunt pietre clădite pentru cultura românească.

Vă mulțumesc cu recunoștință pentru scrisoarea de la 21 august 1984, pe care am primit-o astăzi, care mi-a produs o mare bucurie. Ea rămâne ca o încununare a legăturilor mele sufletești, începute din anul 1933.

Vă asigur că în rugăciuni către Părintele Luminilor, enumăr numele dvoastră pentru sănătate și îndelungat în zile.

Alăturat primiți un alt extras, cu mulțumire că primul va ajunge departe.

Soția și fiica vă omagiază cu respect.

Reînnoindu-vă prețuirea și admirația

preot avva dr. Paul Mihail

26 august 1984 – București

București, 23.10. 1987

Mult stimate Părinte Mihail,

Vă rog să primiți alăturatele 4 pagini cu aprecieri favorabile extraselor C. V, privind tipărituri vechi românești.

Întăresc și aici plăcerea că urmăresc întotdeauna ceea ce publicați.

Cu aleasă stimă și afectuoasă prietenie,

Dan Simonescu

LUCRĂRILE BIBLIOGRAFICE ALE PĂRINTELUI AVVA PAUL MIHAIL

Prea Cucernicia Sa mi-a dăruit, cu dedicație, în 1941, prima Sf. Sale carte: *Tipărituri românești din basarabia*, București, Academia Română, 1941.

Generalul Radu Rosetti[18], văzând cartea, mi-a cerut să i-o împrumut pentru citire. Peste câtva timp mi-a spus clar: „Nu ți-o mai restitui, este una dintre cele mai importante cărți citite în ultimul timp."

Sf. Sa Paul Mihail a continuat să se ocupe de cartea românească veche, adică domeniul *Bibliografiei românești vechi*, 1508-1830 (4 vol. de Ioan Bianu, N.Hodoș și Dan Simonescu), după anul 1984, găsind găzduire pentru tipărire în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol", din Iași, 1984, vol.XXI și 1985, vol. XXII, 2.

Aprecieri elogioase asupra acestor două extrase am scris și trimis Sf. Sale Părintelui autor Paul Mihail. Adaug acum observațiile mele și asupra extrasului III, „Anaurul...", XXIII/2, 1986, p.909-947 și [IV], acesta din urmă publicat în „Revista de istorie și teorie literară", București, XXXII, 2, din aprilie-iunie 1984, p.91-94.

1. Prima observație, de ordin general, este că autorul se axează pe acele tipărituri numite în bibliografii „Foi volante". Ele sunt tipărite în românește, unele în românește și în rusește.

2. Se referă, toate, la măsuri administrative și cult bisericesc emise de Mitropolia din Chișinău, pentru a aduce la cunoștința clerului din Basarabia unele

18 Radu Rosetti, atunci Ministru al Instrucțiunii Publice.

dispoziţii emise de statul rus, după ocuparea Basarabiei, la 1812.

3. Aflăm cu satisfacţie că toate se găsesc, în exemplare originale, în biblioteca şi arhiva arhierească din Chişinău – dar, şi în aceasta stă valoarea patriotică a muncii pr. Paul Mihail – şi în copii transcrise de pr. P.M. în litere latine şi donate Arhivelor Statului [p.3] din Iaşi, unde formează un tezaur cultural aparte, denumit „Fondul Paul Mihail".

4. Multe dintre aceste tipărituri descrise pentru prima dată de P.M. şi publicate de Sf. Sa şi copii fotografice pentru ca studioşii să se convingă şi de autenticitatea trimiterilor părintelui P.M.

Mă întreb: câţi au mai făcut un asemenea gest de mare însemnătate istorică, culturală, prin care istoria tiparului românesc să fie îmbogăţită cu asemenea documente preţioase? Eu nu cunosc pe altcineva dedicat cercetării ştiinţifice şi înzestrat cu atâta generozitate folositoare culturii româneşti.

În Extrasul IV autorul se îndreaptă spre o altă regiune locuită de români, spre Banatul românesc şi cel sîrbesc / = Voievodina/.

Şcolile Banatului aveau nevoie de manuale didactice imprimate româneşte. Ele au fost imprimate, în parte, de tipografia cu secţie românească (= garnituri de litere chirilice) a lui Josef Kurtzbek din Viena. La 2 februarie 1792, un tipograf român din Banat, Ştefan Novakovici, cumpără tipografia lui Jozef Kurtzbek din Viena şi continuă să tipărească mai multe cărţi româneşti, ca manuale didactice şi de cult bisericesc, ale căror titluri – de data asta, sumare – le dă la p.94.

O sumară biografie a lui Ştefan Novakovici constituie P.M. rezumând un studiu biobibliografic tipărit în sîrbeşte de doi istorici literari sîrbi Kornelija Olar şi Lazăr Ciurčič (1981).

Ca toate lucrările Sf. Sale, Pr.Paul Mihail – şi acestea sunt contribuţii noi, personale, asupra istoriei cărţii româneşti tipărite în afara hotarelor oficiale ale ţărilor româneşti, Rusia (pentru Basarabia), Austria (pentru manualele didactice folosite în Transilvania).

Remarcăm exactitatea ştiinţifică, obiectivă a celor două contribuţii. Repet[19] ideea ca *Foile volante*, descoperite în număr tot mai mare, să fie socotite ca materiale de Arhivă tipărite şi să fie descrise, catalogate, într-o bibliografie separată.

Dan SIMONESCU

19 Buletinul Societăţii de Ştiinţe Filologice pe anul 1986, p.7, „ca documente imprimate".

O PERSONALITATE MARCANTĂ A BIBLIOLOGIEI ROMÂNEŞTI: DAN SIMONESCU

Pe la mijlocul anilor '50, fiind student la Universitate, după audierea frumoaselor prelegeri ale merituosului profesor Vasile Coroban, treceam deseori, împreună cu colegii de la istorie şi filologie, pe la librăria de carte românească ce se afla mai sus de piaţa centrală. Acolo am procurat odată un exemplar al *Alexandriei*. Anume atunci am reţinut în memorie numele celui ce a îngrijit şi a prefaţat această ediţie minunată: Dan Simonescu.

Ulterior i-am citit numeroasele studii publicate în revista „Călăuza bibliotecarului" ce apărea în anii '60. Datorită Domniei sale, prin intermediul acestei reviste, am aflat de tăbliţele de lut din mileniile IV-III î.e.n. găsite în 1961 la Tărtăria, în Transilvania – cea mai veche scriere cunoscută până în prezent în lume. Presa rusească a trecut sub tăcere această mare descoperire.

În curând a fost închisă librăria de carte românească, a fost interzisă abonarea la periodicele româneşti; orice informaţie bibliografică privind spiritualitatea neamului nostru era supusă unei cenzuri drastice. La Kiev însă am cumpărat pe atunci o carte de lux semnată de Dan Simonescu. E vorba de ediţia facsimilă din 1972 a unui manuscris latin *Codex aureus*, realizat din porunca împăratului franc Carol cel Mare (742-814), scris pe foi de pergament cu litere de aur, manuscris ce se păstrează la biblioteca Batthyáneum din Alba-Iulia.

Numele profesorului doctor docent Dan Simonescu se înscrie în istoria neamului ca unul din întemeietorii bibliografiei naţionale moderne şi mare cercetător al literaturii române vechi. Discipol, coleg şi continuator al celui care, după expresia Domniei sale, a fost „fruntea bibliotecarilor români" – Ioan Bianu, Dan Simonescu, este şi va rămâne faţa bibliologiei româneşti.

S-a născut la 11 decembrie 1902, la Câmpulung, judeţul Muscel (azi Argeş), într-o familie numeroasă. După terminarea liceelor din Câmpulung şi Piteşti îşi face studiile la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti. Dascăli i-au fost Ioan Bianu, Nicolae Cartojan, Ovid Densusianu, Dumitru Caracostea ş.a.

A fost profesor la Liceul de Fete din oraşul natal, apoi la Liceul „M. Eminescu" din Bucureşti. În anii 1931-1943 – bibliotecar la Biblioteca Academiei Române, secţia de manuscrise şi cărţi vechi. În 1938 susţine, cu menţiunea „Summa cum lauda", teza de doctorat „Literatura română de ceremonial. Condica lui Gheorgachi, 1762".

Între anii 1941-1952 este profesor la catedra de istoria literaturii române vechi a Universităţii din Iaşi. Apoi cercetător ştiinţific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" al Academiei Române, profesor la Şcoala Tehnică de Activişti Culturali (secţia de biblioteconomie), la Institutul Pedagogic de 3 ani de pe lângă Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Filologie, secţia biblioteconomie. Din 1969– profesor la Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Limbă şi Literatură Română.

În decursul celor peste 60 de ani de activitate ştiinţifică şi pedagogică profesorul Dan Simonescu a publicat circa 800 de lucrări. A întocmit manuale de literatură română veche, a scris valoroase studii bibliologice, a editat numeroase texte, dând preferinţă în decurs de decenii operei lui M. Kogălniceanu.

Neobositul cercetător continuă şi întregeşte marea operă a lui Ioan Bianu şi Nerva Hodoş *Bibliografia românească veche* (Vol.I, 1903; Vol.II, 1910; Vol.III, fasc.1-2, 1912). Depunând o muncă titanică Dan Simonescu înregistrează şi descrie tipăriturile scoase pe teritoriul ţărilor române sau scrise de români şi apărute în alte ţări. Tomul III, fasciculele 3-8 (p.193-780), editat în 1936, cuprinde descrierea a 576 de lucrări apărute în perioada 1818-1830. Tomul IV *Adăugiri şi îndreptări* (1944,XVI,376 p.) este alcătuit din două părţi. Prima cuprinde 491 de cărţi neînregistrate în cele trei volume, iar partea a doua– descrierea bibliografică corectată şi completată a 341 de cărţi ce au fost înregistrate anterior.

Dan Simonescu rămâne în decurs de mai multe decenii decan al bibliologiei românești. Prin numeroasele sale studii el creează o concepţie unitară a bibliologiei ca disciplină ştiinţifică şi didactică complexă privind studiul cărţii şi al bibliotecii. Aceasta o confirmă publicaţiile privitoare la istoria scrisului şi tiparului (*Arta legăturii de carte la români sec. XVI-XIX, Primul ziar tipărit pe pământul ţării noastre, Cărţi arabe tipărite de români 1701-1747, Contribuţia cărţilor bisericeşti la unitatea culturală a românilor* etc.), biblioteconomie (*Biblioteca Academiei şi istoria bibliotecilor din România, Biblioteca Stolnicului Constantin Cantacuzino, Biblioteca unui umanist: M.Kogălniceanu*), învăţământul bibliologic (*Studiile de istorie a cărţii şi a bibliotecilor în România, Învăţământul bibliologic în România, Bibliografia – disciplină de învăţământ superior*).

O deosebită valoare documentară au articolele consacrate marilor bibliologi Ioan Bianu, Gh. Nicolaiasa, Constantin Caradja, Nicolae Gergescu-Tistu, Mircea Tomescu, cât şi marelui editor Aldo Manuzzio, întâiului bibliograf modern Conrad Gesner. Printre lucrările elaborate de Dan Simonescu trebuie menţionate şi volumele *Pagini din istoria cărţii româneşti* (1981, coautor Gh. Buluţă), *Curs de teorie a bibliografiei* (1976), *Biblioteconomie* (1977).

Profesorul Dan Simonescu a fost reprezentant al bibliologilor români la diferite congrese şi simpozioane mondiale. Membru al Asociaţiei „International Cyrillic Union Catalogue", cu sediul la Oxford şi Sankt-Peterburg, membru al Consiliului ştiinţific al „Internationale Jugendbibliothek", cu sediul la München, membru al Uniunii Scriitorilor din România.

În Basarabia viaţa şi opera eminentului savant, profesor şi bibliograf e puţin cunoscută. Cele patru volume ale *Bibliografiei româneşti vechi* se găsesc doar la Biblioteca Academiei din Moldova, iar Biblioteca Naţională deţine doar copiile fotografice ale acestor lucrări. Abia acum, revenind la valorile spirituale ale neamului, în cursurile universitare „Istoria cărţii şi a bibliotecilor", „Bibliografia naţională românească" se foloseşte pe larg moştenirea bibliologică şi bibliografică a lui Dan Simonescu, cât şi a altor mari cărturari români. E o datorie a noastră ca să popularizăm şi să continuăm opera profesorului, omului de o rară inteligenţă care a fost Dan Simonescu.

Cu regret am aflat că în februarie 1993, la înaintata vârstă de 90 de ani, a plecat în lumea celor drepţi marele bibliolog al neamului nostru Dan Simonescu.

Ion MADAN

O MARE METAFORĂ...
NICHITA STĂNESCU

AUTOPORTRET

Ca și cum ochiul meu drept
s-ar certa cu
ochiul meu stâng, –
pe cine să plângă omul
care din pricina nașterii
moare.

Hai, uitați-vă și voi:
eu sunt singurul vultur
căruia i-a fost cusut la loc
capul, după
retezare.

Numai că mie
mi s-a cusut
retezatul cap
cu un ac de cort
pe un trup
de om.

DOI

lui Brâncuși și lui Bogdanovic

De la piramide încoace
n-am mai văzut munți
sculptați!
Ce faceți voi cu munții ?
Ce faceți voi cu ei ?
... sau, poate,
cum l-am îndemnat pe
prietenul
meu Tom,
când era trist,
spunându-i:
„Haide să îngrozim Natura!"

Voi,
Voi ce faceți ?
Și Voi, Doi
îngroziți Natura ?!

DATE PRIVIND ISTORICUL EX-LIBRIS-ULUI ROMÂNESC

Bibliologic vorbind, expresia latinească ex-libris, desemnează orice marcă de proprietate, manuscrisă sau tipărită, aplicată pe o carte de către un posesor particular sau o instituție.

La început ex-libris-ul preceda numele posesorului, devenind după invenția tiparului o gravură heraldică și mai târziu figurativă. Tipărit separat, sub forma unei etichete gravate, ex-libris-ul se lipea pe versoul copertei cărții.

Fiind vorba despre o incursiune istorică în domeniul însemnului de carte și pentru a porni de la originile sale, amintim introductiv, ca mărturie a unei îndepărtate origini, plăcuța de faianță din jurul anilor 1400 a.c., descoperită în Egipt și al cărei inscripție indică biblioteca lui Amenophis al III-lea. Din datele cunoscute nouă, este ex-libris-ul cel mai vechi descoperit până în prezent.

De atunci și până azi, marca de proprietate a luat aspecte variate, fiind încadrată de miniaturiștii medievali pe frontispicii sau prima foaie a exemplarului sub forma portretului sau a simbolului heraldic al posesorului.

Alteori, atestarea proprietății se aplica pe legătura de piele sub forma de supralibros, presându-se simbolul heraldic, deviza sau inițialele posesorului.

Apariția tiparului reprezintă momentul crucial în sporirea cărții și a colecțiilor particulare, făcând posibilă multiplicarea acestor însemne de proprietate, sub forma de etichetă și aplicarea acestora pe versoul copertei anterioare.

Iată un nou câmp de activitate și creație pentru gravorii în lemn sau aramă, în opere individualizate prin compoziție și conținut, cu scopul de a caracteriza personalitatea posesorului.

Sunt de menționat în acest moment al evoluției însemnului de carte, cele universale produse în serie de tipografi, un spațiu liber permitea înscrierea numelui posesorului.

Primii care au creat asemenea piese universale au fost Peter Wagner din Nürnberg (1480) și Marcus Ayrer din Ingolstadt (1497).

Cele mai vechi ex-libris-uri personale, le găsim atestate tot în Germania:

- Hans Knabensberg (xilogravură între anii 1470-1480);
- Hans Ras of Koester (heraldic, pe o biblie manuscrisă, datat cu anul 1491);
- Hildebrand Brandenburg (gravură în lemn colorată, executată de Hiltpracht Brandenburg zu Biberach – călugăr în Buxheim, pe hârtie de maculatură, 1491);
- și ca un ultim exemplu Telamonius Limberger din Basel (1498).

Cel mai vechi ex-libris descris până azi în România, este ex-libris-ul lui Petrus Haller (1500-1596), primar al Sibiului: o xilogravură (250-160 mm) colorată, prezentând stema

Haller şi creat sub formă de etichetă.

Următoarele apar în al 8-lea deceniu al secolului XVII, având posesor pe Petrus Pfannenschmied (1633-1677), lector al Gimnaziului, între anii 1661-1663 şi proprietar al tipografiei din Braşov. El reprezintă un tipar cursiv al numelui posesorului *„Petru Pfannenschmieds"*.

Respectând datele cronologice în domeniul istoricului ex-libris-ului vechi şi în scop documentar vom mai aminti:

- ex-libris-ul heraldic al lui M.G.Agnethleri (1719-1752) născut la Sibiu şi care îşi făcea studiile la Halle între anii 1742-1750, perioadă în care trebuie fixată executarea acestei piese;
- ex-libris-ul comitelui Samuel von Baussnern (decedat în anul 1774?);
- ex-libris-ul lui Stefan Waldhutter (decedat în anul 1761) datat 1745;
- ex-libris-ul lui Valentin Franck (Sibiu, 1696);
- ex-libris-ul lui Andreas Reissner von Reissenfels (decedat în 18[illegible]8);
- ex-libris-ul lui Sachsenfels, din familia lui Peter Blinder von Sachsenfels, primar al Sibiului între anii 1752-1765, perioadă în care poate fi datată executarea piesei;
- ex-libris-ul doctorului Samuel Koleseri de Keres-Eer, consilier al Transilvaniei, decedat la Sibiu în 1732.

Adăugăm aci ex-libris-ul Baronului von Brukenthal (1721-1803). El a primit baronatul la 1 martie 1762, piesa trebuind datată după această dată – în jurul anului 1765 – când la 31 ianuarie primeşte crucea de cavaler al Sf. Gheorghe, care figurează în desen. Supralibrisul heraldic pentru care a confecţionat o matrice de alamă, prezintă o imagine diferită a stemei faţă de cea apărută pe vignetă.

În secolul al XVI-lea se înscriu în rândul creatorilor de ex-libris nume celebre: A. Dürer, Cranach, Holbein

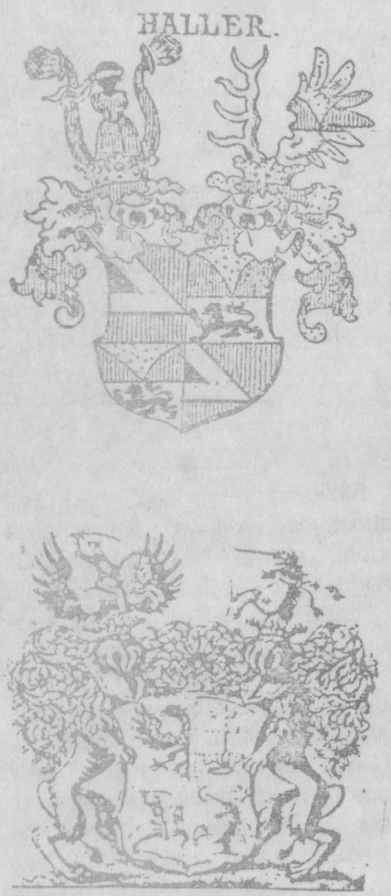

EX LIBRIS
NICH. GOTLEB AGNETHLERI

sau Tory, care prin măiestria lor ridică aceste opere de mici dimensiuni la valoarea operei de artă.

Este epoca de aur a ex-libris-ului, cărela îi urmează o foarte lungă perioadă de cădere şi banalitate, începutul unei renaşteri fiind marcat de sfârşitul secolului al XIX-lea.

Este un moment în care funcţia originară a ex-libris-ului se schimbă, manifestând tendinţa de a deveni piesă de colecţie, detaşat oarecum de carte şi preocupând amatorii de artă miniaturală. În această situaţie bibliofilii ataşaţi de carte şi litera tipărită, optează pentru revenirea însemnului de carte la funcţia pentru care a fost creat primordial, putând fi şi obiect de colecţie, dar rămânând un document deosebit de important în reconstituirea unor biblioteci publice sau personale.

Şi acum, după aceste scurte incursiuni legate de începuturile însemnului de carte, să ne oprim la soarta sa pe meleagurile noastre.

Istoria ne atestă că din cele mai vechi timpuri poporul nostru a simţit şi cunoscut cultul pentru carte.

Pe meleagurile Mioriţei şi ale baladei noastre de totdeauna s-au născut şi crescut strângeri de cărţi în biblioteci, de către voievozi, cărturari, şcoli şi mănăstiri la intelectuali sau oameni de rând, având ca simbol al simţământului nostru de carte – pe acei de amore librorum – pe Badea Cârţan.

Începuturile de carte ale poporului nostru le putem lega de cărţile lui Aristotel şi Seneca, aflate în mănăstirea din Igriş din Transilvania în veacul al XIII-lea, sau de epoca incunabulelor din Sibiu.

Un Petre Ursul şi alţi cărturari români şi saşi, citeau în original cărţi apărute la Paris şi Nürnberg, în timp ce Despot-Vodă ridica la Cotnari în secolul al XVI-lea Academia greco-latină.

La începutul aceluiaşi secol (1508) pe vremea lui Matei Basarab, Târgovişteа devenea oraşul primelor tiparniţe pentru români, pe lângă biblioteca umanistă a Cantacuzinilor, continuată de Brâncoveanu la Hurezu şi apoi de Nicolae Mavrocordat la Mănăstirea Văcăreşti.

Ajunşi aci, vom încerca să facem prezentarea celor mai vechi menţiuni asupra proprietăţii de carte.

Datorită caligrafilor copişti de manuscrise şi ferecăturilor acestora de la începutul secolului al XV-lea, avem cele mai vechi menţiuni referitoare la proprietatea de carte.

Ne stau astfel mărturie, *Evangheliarul de la Tismana*, scris de Nicodim între anii 1404-1405; *Evangheliarele (1428 şi 1437)*; *Sbornicul (1437)* şi alte cărţi caligrafiate de Gavril Uric la Mănăstirea Neamţ între anii 1424-1447, precum şi manuscrisele copiate pentru Ştefan cel Mare în perioada 1436-1504 în scriptoriile

de la Putna şi Neamţ, vestite centre caligrafice ale vremii.

Formulele de atestare a proprietăţii sunt simple şi în general stereotipe:

• *Casian a scris această lună* (= mine) *în anul 6975* (= 1467) *Domnului Io Ştefan Voievod al Ţării Moldovei* (mine pe noiembrie aflat la mănăstirea Putna),

• sau, *„Din porunca binecinstitoruiui Domnului nostru Ioan Ştefan Voievod, domn al Ţării Moldovei, fiul lui Bogdan Voievod, s-a scris această scară pentru mănăstirea sa din Putna"* (Leastriţa lui Ioan Scărarul, 1472, de la Muzeul Mănăstirii Putna).

Secolul al XVI-lea marchează la începutul său primele tipărituri pe teritoriul ţării noastre. Modul de atestare al posesorului păstrează încă multă vreme vechile formule până în veacul al XVIII-lea pe cărţile de cult sau cele de citire zilnică.

Observăm mai frecvent înscrierea în spaţiul de la marginea foilor a unor însemnări cu conţinut aproape invariabil:

„Această sfântă şi dumnezeiască carte este a..." şi urmează numele posesorului sau mănăstirea care o deţinea. La unele cărţi mai valoroase se adaugă un blestem mai scurt sau mai lung, împotriva celui care ar înstrăina cartea.

Cu timpul, posesorii mai culţi se limitează la scrierea numelui pe prima foaie, precedat de sintagmele: *„Ex-libris meis"* sau *„Din cărţile mele"*.

Tot acum, începe presarea în legătura cărţilor a iniţialelor sau chiar a numelui întreg al posesorului. Acesta este cazul lui Georgius de Braylla în deceniul al 3-lea al veacului XVI pe cărţi cumpărate la Paris unde îşi făcuse studiile.

Tot la mijlocul secolului al XVI-lea, Biblioteca Brukenthal din Sibiu, presează cu fierul cald în legătura cărţilor sale, stema oraşului cu cele două săbii încrucişate înscrise într-un scut.

În Transilvania alţi posesori

Ex libris-ul medicului Pantaleon Calliarchi

continuă să scrie cu mâna pe incunabul menţiuni ca acestea:

• Gratis Demetrii predicatoris (Cluj, sec. XV-XVI).

• Ex bibliotheca Michaelis Sako de Margyta, cantor Albensis (1578)

• Johannes Baier jurati civis Cibinensis anno 1598 maij 14.

O foarte interesantă însemnare de proprietate obştească din veacul al XVI-lea conţine următorul text: *„Această moşie a Negreştilor (Maramureş) pomană strămoşească a lor din neam în neam..."*

În primii ani ai veacului al XVII-lea văd lumina cele mai frumoase manuscrise miniate făurite la noi, la Anastasie Crimca. Modestia acestui mare făuritor reiese din următoarea însemnare a sa:

„Acest Tetraevangheliar pictat, legat şi aurit de smeritul arhiepiscop Anastasie Crimca, mitropolitul Sucevei... la leatul 7718 (= 1609) *luna Septembrie 1"*.

Dacă secolul al XVII-lea nu ne-a dezvăluit în Moldova până acum atestări decât sub formă de însemnări manuscrise, în Ţara Românească – pe lângă ex-libris-urile autografe ca cele ale Cantacuzinilor – încep să apară în ultimele decenii supralibros-uri cu numele posesorului:

• *„Vlădica Varlaam"* pe manuscrisul „Învăţături şi răspunsuri" copiat în Bucureşti în anul 1675.

• sau însemne heraldice, cum este stema lui Constantin Brâncoveanu pe psaltirea -- Snagov 1700.

Epocii brâncoveneşti îi aparţine şi cel dintâi ex-libris etichetă creat în Ţara Românească, tipărit se pare la Snagov şi având posesor pe Pantaleon Calliarchi, medicul lui Constantin Brâncoveanu.

Acest ex-libris a fost prezentat pentru prima oară de Ioan Bianu în şedinţa din 17 octombrie 1903 a Academiei Române şi descris apoi pe larg de medico-istoricul dr.Nicolae Vătămanu în anul 1964 în „Revista medicală" din Tg. Mureş şi „Revista Bibliotecilor", anul 1968.

Acest medic era originar din insula Chios, devenind medicul Prințului în anul 1692. El rămâne în București și după căderea Prințului și moare aci la 20 ianuarie 1725.

Tot aci, dar cu un secol mai târziu, trebuie menționat ex-libris-ul Prințului domnitor Constantin Hangerli (1797-1799), care se prezintă sub forma unui medalion, circular cu inscripția greacă: *„Din cărțile bibliotecii princiare a eminentului senior Constantin Voievod Hangarli"*.

Între aceste două etichete tipărite la un secol interval, nu s-au mai semnalat alte piese, cunoscând însă numeroase peceți inelare și sigilii domnești, mănăstirești sau particulare..

Putem aminti aci însemnul de carte al posesorului de muzică al Gimnaziului din Brașov Gh. Ucenescu, sub formă de ștampilă gravată rotundă, aplicată pe o carte tipărită în anul 1846 în tipografia lui Anton Pann, al cărui „student" a fost. Ca desen, însemnul conține o liră – ca simbol al preocupării sale –, aceasta fiind ornată de o inimă, spadă și ancoră, având scris în chenar numele lui Gh. Ucenescu.

La acestea se adaugă atestări de proprietate manuscrise (sub formă de semnătură) ale unor mari cărturari, cum ar fi Dimitrie Cantemir, Constantin Cantacuzino, mitropolitul Dosoftei și Antim Ivireanu, frații Greceni ș.a.

Trebuie subliniat că în această perioadă au fost create cele mai frumoase supralibros-uri voievodale, începând cu acela al lui C.Brâncoveanu (1700) și sfârșind cu ale lui Caragea (1813).

Printre creatorii timpului, pe lângă ipoteticul Ioanichie Bacov, în Moldova se cunoaște în mod cert, cel ce se numea Mihail Strilbițchi, tipograf prolific, legător de cărți și gravor.

În Moldova primul ex-libris etichetă pare cel descoperit într-o colecție privată bucureșteană, și aparține prințului domnitor Scarlat

Callimachi. Este o marcă în spirit heraldic, cu inscripția latină: *„Ex-libris bibliothecae Scarlatinae"*, fiind primul text care reproduce mențiunea bibliofilică „ex-libris".

Ajungând aci și recunoscând că ex-libris-ul ca și tiparul sunt o emanație a Renașterii, am găsit interesant de a urmări diferitele sale forme de exprimare, de la cel simplu autograf, până la adevăratele opere de artă ce au ajuns în zilele noastre.

Cu riscul de a repeta unele date deja cunoscute, vom încerca a urmări această evoluție în istoria ex-libris-ului românesc.

Am văzut că în România, pământ vechi al romanității orientale, ex-libris-ul ca semn de proprietate și mesaj în timp, apare în secolul al XV-lea, luând caracterul perenității.

În Transilvania, primele colecții de cărți abațiale sunt atestate în documente ale secolului al XII-lea, iar în Principatele Române, nașterea primelor biblioteci urmează procesul genetic al mănăstirilor de la sfârșitul secolului al XIV-lea.

Gustul pentru carte crează contextul propice pentru apariția ex-libris-ului colophon (ex-libris la sfârșitul textului), care pe lângă numele copistului și datarea manuscrisului, comportă numele posesorului și pe cel care a realizat manuscrisul, fiind vorbă în general, despre mari domnitori sau prinți.

Un astfel de exemplu reprezintă colophonul unui *Breviar* latin copiat și ornat cu miniaturi, din Transilvania de pe la mijlocul secolului al XV-lea (înainte de 1461), ieșit din mâinile lui Nicolae, copist transilvan din Turda, el fiind și posesorul manuscrisului. Mențiunea finală are toate atributele unei mărci de proprietate.

Asemenea caracteristici bibliofile putem găsi și pe manuscrisele în limba slavă, executate în Moldova și Valahia secolului al XV-lea.

Este cazul *Evangheliarului de la Tismana* scris de călugărul Nicodim între anii 1404-1405; acela al *Evangheliarului* slavo-grec de la mănăstirea Neamț realizat de Gavril Uric (azi biblioteca din Oxford), precum și în alte Evangheliare

slavone ale epocii lui Ştefan cel Mare (1457-1504).

Pentru manuscrise, ex-libris-ul colophon persistă până la sfârşitul secolului al XVIII-lea, fiind vorba ca semnificaţie, despre un dar făcut unei mănăstiri sau aşezări culturale.

Formula clasică a ex-libris-ului autograf se precizează spre finele veacului al XV-lea.

Corneliu Dima-Drăgan depistează în Biblioteca Muzeului Btukkenthal din Sibiu, primul ex-libris autohton, care se prezintă sub forma unei etichete aplicate pe versoul primei coperte a incunabulului Johannes de Balbus: *Catholicon*, Strassburg, Adolph Rusch, anul 1470, redactat în latină. Din text reiese ca realizator Blasius Holtrinus, pupila lui Petrus de Corona (Braşov), licenţiat în teologie şi care moare în anul 1476.

În fapt ex-libris-ul autograf a pătruns la noi sub influenţa marelui umanist european stolnicul Constantin Cantacuzino, care îşi scria frumos ortografiat pe cărţile sale „Ex libris Constantini Cantacuzini".

Ex-libris-ul autograf începe a fi înlocuit cu sigiliul personal al posesorului de carte. Domnitorul C.Brâncoveanu aplica sigiliul domnesc pe tipăriturile şi manuscrisele dăruite mănăstirii Hurezu. Astfel, cunoscuta „Biblie de la Bucureşti" cu legătura românească de epocă, poartă pecetea domnitorului ctitor pe ultima foaie a prefeţei şi la pagina 332.

De la Ştefan Cantacuzino, ultim Domn pământean al Ţării Româneşti, a rămas manuscrisul *Învăţăturile lui Neagoe Basarab*, pe foile căruia e imprimată cu cerneală roşie, pecetea inelară a voievodului: Stema Ţării (acvila cu crucea în cioc) şi titulatura domnească, *„Io Ştefan Cantacuzino voevod"*.

De aci înainte, ex-libris-ul autograf se va generaliza în practica bibliofilă românească, sub cele mai diferite forme de prezentare.

Ajungându-şi apogeul în Ţările Româneşti în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, însemnul de carte îşi datorează răspândirea contactelor cu civilizaţiile occidentale (şi mai ales cea italiană) şi proliferării colecţiilor de cărţi personale în diferitele medii de cultură.

Este epoca în care se nasc cele trei colecţii principale umaniste româneşti şi anume:

- biblioteca Cantacuzinilor,
- biblioteca Mavrocordaţilor.

Formula clasică a ex-libris-ului va aparţine aceluiaşi ilustru literat şi demnitar român stolnicul Cantacuzino.

Cunoaştem astăzi patru din formulele pe care le utiliza în marcarea cărţilor sale:

1. Ex-libris Constantini Cantacuzini (cea mai frecventă);
2. Din cele ale lui Constantin Cantacuzin;
3. DI Constantino Cantacuzeno;
4. şi a patra ca formă specific românească: „den cărţile dumnealui Constantin Cantacuzino Stolnicul".

Preferând în general formele greceşti sau române, Brâncovenii au lăsat o deosebită marcă de proprietate redactată în latină: *„Ex-libris Stephani Brancovani"* (1713), dublată de o versiune italiană: *„Di Steffano Brancovano"*.

Pe lângă aceste două variante, am găsit în Biblioteca Arhivelor din Braşov, pe volumul „Quinti Horatii Flacci emblemata" o marcă a posesorului formulată: „Dei Libri di Steffano Brancovano – 1719".

Unul din fiii cei mai instruiţi ai Stolnicului C. Cantacuzino, care a făcut studii între anii 1698-1702 la Padova şi Paris, utiliza formula *„Dei libri di Rodolfo Cantacuzeno"*.

Prinţul Nicolae Mavrocordat, al cărui colecţie depăşea 20 000 de manuscrise şi opere imprimate (conservate la mănăstirea Văcăreşti), a stârnit în jurul anului 1720 admiraţia abatelui Bignon, celebru bibliotecar al regilor Franţei. Cărţile sunt marcate cu un somptuos ex-libris autograf. Deoarece a domnit în ambele ţări româneşti, el îşi modifica de fiecare dată titlul mărcii de proprietate pe care îl şi amplifica. Ca formulă finală: *„Ex-libris Io Nicolai Mavrocordati de Scarlatti, Principis Moldaviae et Valachiae"*, text cunoscut pentru primele decenii ale secolului al XVIII-lea.

Mai târziu, în secolul al XIX-lea, formulele autografe, sunt înlocuite cu ex-libris-ul parafă, redus la simpla semnătură a posesorului cărţii respective. Un asemenea exemplu ni-l oferă biblioteca lui Alexandru Odobescu, fondatorul arheologiei ştiinţifice româneşti.

Timpurile grele de instabilitate istorică şi teama de a-şi pierde bunurile şi astfel şi cărţile, conduc pe unii, cum ar fi cazul lui Ion Munteanu, care în anul 1785 îşi redacta astfel însemnul de proprietate:

„Această cărticică este a preotului Ion Munteanu, iar cine s-ar ispiti a o fura sau a o înstrăina, să fie afurisit şi blestemat".

Este apoi timpul, în care unii posesori îşi marchează cărţile cu blazonul lor, aplicat pe prima sau ultima pagină, sau introdus cu mult simţ artistic în structura ornamentaţiei.

Valoare de ex-libris a luat apoi şi monogramul manuscris, uneori colorat sau în aur, pe care îl găsim pe magnificele manuscrise ale epocii brâncovene. Pe lângă funcţia de marcă autografă a cărţii, ele au prezentat întotdeauna un deosebit şi real aspect estetic şi artistic. Posesorii caligrafiau numele, precedat de formula ex-libris, pe un spaţiu alb, des pe prima pagină, de obicei sub foaia de titlu.

Ex-libris-ului manuscris nu întârzie să i se alăture în bibliofilia românească ex-libris-ul ştampilă, care îşi spune cuvântul între util şi frumos.

Astfel, după anul 1830, odată cu înfiinţarea primelor biblioteci publice la Bucureşti, Craiova şi Iaşi, apare o nouă formă de ex-libris, sigiliul bibliotecii.

Se cunosc cele ale Bibliotecii naţionale ale Colegiului Sf. Sava (devenită în anul 1864 Biblioteca Centrală a Statului) şi cea a Bibliotecii Mihăilene din Iaşi.

În acest loc se înscrie şi ex-libris-ul liceului din Sibiu (secolul XVII-XVIII) şi cel al oraşului.

până în vremea noastră avem ex-libris-ul Bibliotecii Universității Cluj, reprezentând emblema Romei antice, lupoaica cu cei doi eroi legendari Romulus și Remus, sau ex-libris-ul Bibliotecii Județene din Brașov, reprezentând tiparnița lui Coresi, gravură în lemn de H. Weiss.

Revenind la succesiunea evolutivă a modalităților de exprimare a mărcii de proprietate, ajungem la inelul sigilar, cu care se semnau și autentificau documentele oficiale și corespondența.

Aceste pecete reproduceau de obicei stema sau inițialele posesorului, iar dacă acesta era prințul domnitor al Țării, ele coincideau cu stema țării. C.Brâncoveanu și-a marcat astfel cărțile cu începere din anul 1692.

În aceeași epocă trebuie menționată pecetea ex-libris a marelui spătar Mihai Cantacuzino, precum și aceea a ultimului prinț român dinaintea perioadei fanariote, a lui Ștefan Cantacuzino (fiul Stolnicului), care își aplica pecetea personală pe toate filele cărții.

După anul 1864, moment al organizării în România a primei rețele naționale de biblioteci, ștampila își pierde funcția estetică, devenind un simplu reper inventar.

Bibliotecile private continuau utilizarea de peceți personale de reală valoare artistică, uneori și inele sigilare. Alții marcau volumele cu timbre umede.

Atingem astfel momentul în care în mod paralel și influențându-se reciproc, apare ex-libris-ul etichetă, o combinare subtilă a artei cu evidența documentară.

Capul de serie al ex-libris-ului etichetă cunoscut până în prezent, este cel al Gimnaziului Evanghelic din Sibiu, aplicat pe volumele acestei colecții în secolul al XVIII-lea. Eticheta comportă un text cu indicații de ordin biblioteconomic, fără ilustrații, servind ca foaie de termen de restituire.

Câteva cuvinte despre supralibros, formă de aplicare a mărcii de proprietate pe coperta anterioară a legăturii cărții.

Unul din cele mai vechi cunoscute până în prezent este acela al lui Jacobus Fischer Kyzdensis, rectorul Gimnaziului Latin din Brașov, datat 1551, reproducând o imagine a nativității cu inscripția *„Puer natus est nobis Isa"* și inițialele *I.F.K.*

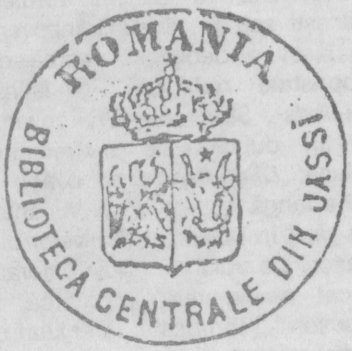

Tot în rândul celor mai vechi supralibros-uri din România se înscrie acela al marelui umanist Johannes Honterus (1498-1549), care apare ca monogramă *„I.H.C."* aplicat pe coperta a două cărți personale. Biblioteca fondată de el la Gimnaziul din Brașov, va aplica odată cu anul 1543 ca semn de carte stema orașului.

În Țara Românească, același C.Brâncoveanu reproduce emblema casei sale și titlurile princiare abreviate, într-o bordură circulară cu motiv floral.

Un alt supralibros de o mare frumusețe, este acela al lui Nicolae Mavrocordat, cu emblema simbolizând aspirația românilor la realizarea unității lor politice, piesa reunind stemele celor două Principate.

Această funcție și raport direct între ex-libris sau supralibros și carte, conferă acestor mărci de proprietate, o inegalabilă valoare documentară, reprezentând o bază de plecare în reconstituirea bibliografică a colecțiilor vechi de carte, ce pot fi restituite în structura lor originară.

Acest scurt istoric al ex-libris-ului românesc, ne aduce în contemporaneitate, după o stagnare începută după cel de-al doilea război mondial și până în anul 1972, cu prima expoziție de ex-libris de la Brașov.

De altfel, ca și la noi, în restul Europei, jumătatea a doua a secolului al XIX-lea reprezintă o perioadă de relativă pasivitate.

Odată cu veacul nostru, începe o renaștere a ex-libris-ului care, intrând în interesul unor artiști de renume, ia caracterul unei adevărate opere de artă miniaturale, ceea ce marchează și începutul pasiunii de a colecționa.

Iată un trecut cu valoroase fapte, care ne dau dreptul și obligația morai-patriotică și socio-culturală, de a ne strădui ca printr-o activitatea organizată și oficială, să continuăm aceste începuturi, făurind un nou timp și destin bibliofiliei și ex-libris-ticei românești.

Dr. med. Emil BOLOGA

Din lucrarea: Bologa Emil, **Istoria ex-libris-ului românesc**, Brașov, s.a. (Mica bibliotecă românească)

O MARE METAFORĂ... NICHITA STĂNESCU

Astăzi, stimați ascultători, cu sfiiclune am să încerc să vă vorbesc despre fața nevăzută a cuvintelor.
Așa cum există o față nevăzută, așa cum există fața pe care nici un ochi de om nu o privește, fața nevăzută a omului, spinarea lui, căci în ceea ce mai privește nu am cunoaștere că vreun om cu ochii să-și fi văzut spinarea. Și, în ceea ce mă privește, tocmai de aceea cred că pe spinarea care nu se vede cu ochii s-au inventat aripi pentru zbor, ca să fie mai lungi, mai mari decât omoplații, mai zbătători și cumva să se vadă.
Am să încerc să vă spun două-trei cuvinte simple despre fața nevăzută a cărții, care este cărămida culturii noastre. Orice carte este aidoma unei cărămizi. Casele sunt de multe feluri. La casa cuvântului țării, cărămida zidului e făcută din cărți. Fața nevăzută a cărții este muncitorul, este frumosul de muncitor pe care noi îl numim în mod convențional editor care este atât de îndrăgostit de obiectul muncii ca și cel care face obiectul muncii lui. Cartea mea, bunăoară, gândită de peste 5 ani de zile, și depune mărturie pentru aceasta, cel mai apropiat om al vieții mele, soția mea, cât am chinuit-o rupând și scriind — are un editor. Editorul e muncitorul gingaș al feței nevăzute a cărămizii cărții. E cosmonautul care nu se uită la lumea văzută ci ne descrie nouă nevăzuta de lună.
Editurile fără editori sunt întocmai cum căruța fără de roți. Drumul, care e lung ca un șarpe de piatră sau ca un șarpe de pământ, se ispășește prin roata curgând, alergând, rostogolindu-se pe deasupra înțelesului drum. Ce frumusețe, că există editori, ce splendoare că există drumuri...

(Fragment dintr-un interviu radiofonic de Victor Crăciun)

TUDOR NEDELCEA

CARTE DESPRE CARTE

(Continuare)

4. GALAXIA GUTEMBERG

Sub acest titlu, profesorul canadian de limbă engleză, Marshall McLuhan, a publicat în 1962 o carte șocantă, care a devenit best-seller, cu tiraj record, carte despre rolul și funcția mijloacelor de comunicație în masă, aportul în apariția și evoluția civilizației umane. Gutemberg, prin geniala sa invenție, a provocat o cotitură și un salt determinant în evoluția culturii. Cartea, tipărită, multiplicată, a smuls omul din oralitatea vorbirii, l-a aruncat într-o nouă Galaxie, obligându-l la autoperfecționare, autocunoaștere, autodepășire. „Nimeni n-a făcut vreodată o greșeală gramaticală într-o societate nealfabetizată", spune cu deplin temei autorul cărții. Galaxia Gutemberg e autoritară, de neînlocuit și după apariția Galaxiei Marconi (mijloacele de comunicare electronice: cinematograful, radioul, televiziunea).

Cine este omul căruia i s-a dat ulterior numele unei galaxii? Prea puține date se cunosc despre el, și astea culese mai mult din dosarele tribunalelor cu care s-a confruntat în cvasiexistența sa. Johannes Gensfeisch s-a născut în anul 1394 sau 1399. După alți cercetători s-ar fi născut după 1400. Curioasă legea destinului: autorului acelei invenții ce avea darul să lase posterității, în tiraje mai mici sau mai mari, fapte, date, evenimente istorice, nu i s-a păstrat acel petic de hârtie pe care să fie așternută data venirii sale pe lume; lume pe care el avea s-o restructureze fundamental. Locul nașterii: orașul Mayenta, pe malul Rinului, cunoscut centru economic. Numele de Gutemberg este de fapt un pseudonim și el este luat după cel al casei în care locuiau părinții. Era în obiceiul vremii ca să li se atribuie nume caselor ca și străzilor. După moartea tatălui, părăsește orașul natal și se stabilește la Strasbourg. Mintea-i scapără idei din belșug, dar posibilitățile sale financiare sunt modeste și pentru a-și pune în practică năstrușnicele idei, e nevoit să pactizeze cu diverși cămătari sau alți meșteri. De aici, întregul arsenal de procese, întrucât la data scadenței

tânărul Johann nu-şi putea plăti datoriile. Pe un astfel de creditor, Johann Fust, este nevoit să-l ia asociat. Chemat în judecată pentru neplata datoriei, Gutemberg pierde procesul şi pe cel mai bun ucenic al său, Schoffer. Moare în 1468, îndurerat de nedreptăţile vieţii. Posteritatea însă i-a recunoscut din plin meritele.

Gutemberg a fost la început confecţionar de oglinzi, atât de necesare şi căutate pentru un mare pelerinaj. Crearea literelor mobile era o preocupare de taină. De fapt, invenţia lui Gutemberg e atât de genială pe cât simplă este, asemănătoare cu un joc cunoscut copiilor (din litere mobile se alcătuiesc cuvinte aşezate pe un fel de tăbliţă). Principiul ştampilelor-litere era deja cunoscut. El a preluat tot ce s-a realizat în privinţa multiplicării şi a calităţii hârtiei, dând omenirii o sculă de o valoare inestimabilă: tiparul. Marea sa invenţie constă în multiplicarea literelor prin turnarea într-un aliaj de plumb, bismut şi antimoniu, în mănuirea zaţului, în adaptarea cernelii pentru literele metalice, în construirea presei tipografice. Ca şi busola şi praful de puşcă, descoperirea sa a revoluţionat o lume în continuă mişcare şi căutare. În cele peste cinci secole de la marea sa invenţie, principiile tehnicii tiparului au rămas valabile şi azi în era tipografiilor electronice.

Din prima carte tipărită în lume în 1445, un fragment al *Judecăţii de apoi*, carte apocrifă, s-a mai păstrat doar o foiae de hârtie ciopârţită, tăiată strâmb, cu tipar pe ambele feţe, aflată în legătura altei cărţi mai recente. Tipărirea, în premieră mondială, a unei cărţi apocrife are şi semnificaţie socială bine definită. În locul scrierilor bisericeşti, canonice, încep să apară, în tiraje numeroase, cărţi rare, chiar dacă nu toate sunt laice, lasă loc suficient fanteziei şi talentului autorului, de obicei, anonim. Fragmentul tipărit face parte din *Cartea sibilelor* (sibile erau în antichitate femeile prezicătoare), lucrare interzisă de biserică. Gutemberg s-a dovedit nu numai un genial inventator, dar şi un creator cu deosebit simţ practic, întrucât această carte era foarte solicitată, desfacerea ei pe piaţă realizându-se rapid. De fapt, a doua carte tipărită este pur laică: o gramatică a limbii latine elaborată de Aelius Donatus.

Desăvârşită tehnic şi artistic este însă *Biblia cu 42 de rânduri* (B 42) apărută în 1455, în două volume, într-un tiraj de 200 de exemplare. Pentru tipărirea ei au fost necesare 51 000 foi de hârtie, peste 5 000 piei de viţel. Un singur exemplar a necesitat peste 140 de piei de viţel! Preţul ei s-a păstrat fabulos şi în zilele noastre: la o licitaţie publică ea s-a vândut cu 150 000 dolari. Şi nu era decât o ediţie facsimilată în 1961, dar în condiţii asemănătoare ediţiei princeps.

Apariţia tiparului are şi urmări de ordin economic: scăderea preţului cărţii, posibilitatea cumpărării şi implicit a pătrunderii ei în cercuri mai largi, în special în rândul burgheziei care se ridica. O carte tipărită de Fust se vindea cu 50 de florini, în timp ce o carte-manuscris costa 500 de florini.

Sunt şi cazuri fericite când marile nenorociri aduc şi unele avantaje. În 1462, în urma unor certuri asupra episcopatului de Mayenta, Adolf von Nassau cucereşte oraşul şi izgoneşte marile familii nobiliare. Între aceştia se aflau şi câţiva din foştii ucenici ai lui Gutemberg, care au răspândit tainele meşteşugului lor.

Factorii care favorizează răspândirea cărţii în întreaga Europă sunt multipli. În primul rând, factorul social-economic, este cel esenţial: dezvoltarea burgheziei şi consolidarea oraşelor. Tiparul se răspândeşte în oraşele dezvoltate, iese de sub controlul bisericii, cerinţele burgheziei se îndreaptă spre lucrări laice, ştiinţifice. În al doilea rând, Renaşterea a dus la dezvoltarea producţiei de carte. Tiparul se răspândeşte în Italia, centrul Renaşterii. Primele tipografii se deschid în 1465 la Roma şi în 1469 la Veneţia, ultimul oraş devenind capitala artei tipografice, unde au învăţat nobila meserie numeroşi tineri din întregul continent. Aici a ucenit şi Macarie, creatorul primei tipografii române. În al treilea rând, se dezvoltă învăţământul universitar, ceea ce a dus la creşterea cererii de carte necesare studiului, cu clientela stabilă în vânzarea cărţii.

Geografia cărţii în a doua parte a secolului al XV-lea este semnificativă pentru o lume avidă de progres şi civilizaţie, de cunoaştere şi propăşire.

1450-1460: Tiparul e cunoscut de un grup restrâns de meşteri din Mayenta, unde apar primele ateliere tipografice. Se manifestă primele încercări pentru crearea unei reţele comerciale pentru dezvoltarea cărţii. Tipografii fac apel la centre universitare (Frankfurt, Lübeck) pentru desfacerea produselor lor.

1460-1470: Tiparul se răspândeşte, iar comerţul se organizează, la început în regiunea renană, apoi şi în Italia. Se tipăresc cărţi de largă circulaţie în special operele scriitorilor antici, Aristotel, Virgiliu, Cicero, fabulele lui Esop, *Convorbire dintre un văduv şi moarte* (prima lucrare dramatică tipărită), se introduce ilustrarea tipografică prin A. Dürer. Ia fiinţă la Nürnberg prima întreprindere tipografică, cu 24 de prese şi 100 de ucenici. Aici apare, în 1493, o istorie universală, *Liber Chronicarum*, de Hartmann Schedel (în a cărui bibliotecă s-a găsit manuscrisul german al cronicii lui Ştefan cel Mare), foarte preţioasă pentru noi, cuprinzând o pagină dedicată Valahiei şi o gravură a oraşului Bucureşti.

1470-1480: Arta tiparului cucereşte noi oraşe: Ulm, Breslau în Germania, Veneţia, Florenţa, Neapole, Bologna, Padova, Ferrara. Tiparul pătrunde şi în Franţa, la Sorbona, în 1470, ca prima tipografie a unei instituţii, apoi în Spania, Anglia.

1480-1500: Vârsta de aur a tiparului. Apar ateliere şi fabrici aproape în toate localităţile comerciale şi universitare. Se observă o primă tendinţă a concentrării atelierelor tipografice mici în mari stabilimente.

În estul şi sud-estul european prima tipăritură apare la Praga, în 1468, în limba latină şi apoi, datorită mişcării

husite, în limba cehă. În Iugoslavia, tiparul stă sub influenţa Veneţiei, prima tipografie instalându-se la Cetinije, în Muntenegru, în 1494, condusă de Macarie. În Polonia, S. Fiol tipăreşte primele cărţi cu caractere chirilice.

Tipăriturile apărute până la 1500, denumite *incunabule* (lat. incunabulum = leagăn), prezintă o serie de particularităţi comune: lipseşte foaia de titlu, nu poartă data tipăririi, filele sunt inegale ca grosime şi nenumerotate, textul imprimat într-o singură culoare, este tipărit în continuare, fără alineat, ilustraţiile multicolore sunt realizate numai pe cale manuală, lipsesc semnele de punctuaţie.

Deşi în perioada incunabulară, românii nu se bucurau de binefacerile tiparuiui, numeroşi meşteri tipografi transilvăneni apar menţionaţi în incunabule: Toma din Transilvania organizează tipografii şi tipăreşte cărţi, între anii 1472 şi 1473, la Mantova, în Italia, Ioan Francisc din Braşov la Modena, Bernard Secuiul la Neapole. Martin din Codlea a rezolvat probleme tehnice dificile ale noului meşteşug, tipărind între 1484 şi 1488, la Veneţia, cărţi de răsunet European; Iacob Lucius din Braşov, spirit enciclopedic, a excelat în gravuri de mare acurateţe.

Din lipsa tipografiei, autorii români îşi tipăresc operele în străinătate, cum e cazul presbiterului Georgius (Sebeş, 1422-Roma, 1502), care scoate la Urach, în 1482, un *Tratat despre credinţele, obiceiurile, viaţa şi viclenia turcilor*, al timişoreanului Pelbartus, autorul unor *Cuvântări* (Nürnberg, 1498).

Din totalul de circa 40 000 incunabule identificate până în prezent în lume, o parte se păstrează în bibliotecile noastre: Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Naţională, Biblioteca Teleki-Bolyai din Tg. Mureş, Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române, Biblioteca Battnyneum din Alba-Iulia, Biblioteca Muzeului Brukental, în multe biblioteci judeţene.

O parte din incunabule ne interesează direct, prin conţinutul lor, cu referiri la evenimentele istoriei noastre: *Dracole Wayda* (ediţii din 1480, 1488, 1491, 1494, 1499, 1500); *De situ et origine Pruthenorum* (Despre starea şi originea rutenilor, 1472) de Eneas Sylvius Picolomini, *Epistolae Pii Secundi* (Scrisorile Papei Pius al II-lea, 1473), *Historia Bohemica* (Istoria Boemiei, 1475), *Supplementum chronicorum* (1483) de Iacob Philip Forresti, *Chronica Hungarorum* (1488) de Johannes de Thurocz, *Geschichte von der Turchey* (Istoria turcilor, 1482) de Jorg von Nürnberg.

Să notăm primele menţiuni sau alte date privind locuitorii dintre Carpaţi, Dunăre şi Marea Neagră, istoria lor, menţiuni adrese în cartea manuscrisă sau cea tipărită. Prima menţiune despre românii (vlahi) din Peninsula Balcanică aparţine cronicarului bizantin Ioan Skylitzes (anul 976). Geograful persan Gardizi atestă în lucrarea sa *Podoaba Istoriilor* (scrisă între 1049 şi 1053) existenţa românilor din nordul Dunării. *Pripealele* lui Filotei de la Cozia, logofătul lui Mircea cel Mare, este prima lucrare literară românească cunoscută peste hotare, tipărindu-se la Veneţia, în 1536. Din porunca lui Alexandru cel Bun, Grigore monahul scrie, în 1402, prima operă originală a literaturii române. *Tetraevanghelul* lui Nicodim este cel mai vechi manuscris slavo-român cu dată certă cunoscută azi. Cea mai veche ştire cunoscută despre existenţa scrisului în limba română este cuprinsă în manualul de ortografie chirilică al lui C. Kostenechi (circa 1420). Prima autobiografie din literatura noastră se consideră a fi *Memoriile lui Mihai Viteazul către marele duce al Toscanei* (1601), viteazul domnitor fiind primul dintre români care acordă un interviu unui străin.

Prima comandă tipografică din ţara noastră aparţine domnitorului Iliaş Rareş şi ea se referă la tipărirea de către Dimitrie Liubovici şi Moise a cinci cărţi, între anii 1545-1551. Filip Moldovanul, sosit din Moldova în Sibiu, tipăreşte prima carte în limba română: *Catehism* (1521), care însă nu s-a păstrat. Primul text românesc tipărit şi ajuns până la noi este *Evangheliarul* tipărit de acelaşi tipograf (Sibiu, 1551).

Mihai Moxa alcătuieşte la Govora, în 1620, primul cronograf în limba română şi tot el tipăreşte, peste două decenii, prima carte în limba română în Ţara Românească. Udrişte Năsturel compune, în slavonă, primele versuri dedicate stemei Ţării Româneşti (1635)). În 1642 apare cea dintâi tipăritură din Moldova şi tot aici apare în 1646 cel dintâi cod de legi tipărit în româneşte. Varlaam tipăreşte *Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc* (1645), prima scriere românească de polemică. Grigore Ureche e autorul primei mari creaţii istoriografice (1647). Primul document al umanismului românesc: predoslovia lui Udrişte Năsturel la *Triodul Penticostar* (1649). Nicolae Milescu este primul care traduce din literatura clasică bizantină (1661) prima scriere filozofică (*Despre singurul ţiitorul gând*, 1664) şi tot lui îi aparţine prima scriere a unui român tipărită la Paris (1669). La Uniew, Dosoftei tipăreşte prima operă versificată în limba română (1673). Prima scriere filozofică originală, după *Cosmografia* lui Aethicus, este *Divanul sau gâlceava înţeleptului cu lumea* de D. Cantemir (1698). *Biblia* de la Bucureşti (1688), de o rară frumuseţe tehnico-grafică, model de execuţie şi de exegeză textologică savantă, a început să fie tipărită în timpul domnitorului Şerban Cantacuzino şi se termină numai în 10 luni – record de rapiditate tipograrfică – în timpul domniei lui C.Brâncoveanu, în două tiraje consecutive.

Cea mai lungă şi rodnică activitate a unei tipografii româneşti este cea din Rm. Vâlcea (1705-1825). Cărţile tipografilor râmniceni, începând cu Antim, continuând cu Chesarie şi Filaret, au desăvârşit acţiunea de înlocuire a limbii slave cu limba română.

La Snagov, în 1701, a luat naştere prima tipografie de limbă arabă din Orient. C. Brâncoveanu hotărăşte,

ulterior, transferarea tipografiei la Alep în Siria. În 1608, Jerôme Hornschuch publică la Leipzig, primul manual de corectură. În Anglia, prima lucrare de acest gen a fost publicată în 1683; în Franța, *Protocolul tipografic* al lui Pierre François Didot datează din 1773. La noi, Institutul Român de Standardizare a elaborat, în 1970, îndrumarul corecturii tipografice.

Primul semn de punctuație, virgula, a apărut abia în secolul al VIII-lea. Originea ghilimelelor se află în vechile manuscrise, servind pentru a izola citatele, și aveau forma < >. Numele lor vine de la tipograful-librar din secolul al XVI-lea, Guillemet. În secolul al XVIII-lea, se introduc alineatul, punctul și virgula, semnul exclamării. Punctele de suspensie datează de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Liniile (de dialog, de unire, cratima) și parantezele au apărut în secolul următor. Punctul tipografic a fost inventat de Fournier în 1737, remaniat în 1775 de Firmin Didot.

Prima gramatică a limbii române aparține lui Dimitrie Eustatievici Brașoveanul (1757). Primul periodic apărut pe teritotriul țării noastre este *Theatral Wochenblatt*. (Sibiu, 1778). În Țara Românească primul periodic este *Curierul Românesc* (1829), editat de I.H. Rădulescu, iar în Moldova *Albina Românească* (1829), scoasă de Gh. Asachi. Primul roman occidental tipărit în românește: *Gritel și Andronius* de B. Gracian (1794). *Lexiconul* de la Buda (1825) e primul dicționar explicativ și etimologic al limbii române. Primul *Jurnal de călătorie* e scris de Dinicu Golescu (1826). Prima crestomație literară aparține lui Aron Pumnul (1862).

Și astfel de priorități literar-culturale ar putea continua. Lucrarea lui Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română din județul Dorohoi* (1866) este întâia încercare de cercetare sociologică concretă, pe bază de chestionare, după cum lucrarea lui P.I. Aurelian și Al. Odobescu *Notice sur la Roumanie...*, Paris, 1867, este prima încercare de monografie economică a țării.

Timotei Cipariu scoate la Blaj, în 1866, *Principia de limba și scriptura*, primul tratat asupra limbii române și prima ei gramatică istorică și același editează tot aici, un an mai târziu, prima revistă română de filologie, *Archiva pentru filologie și istorie*. Tot Blajul are meritul de a scoate sub conducerea lui Ștefan Pop, la 1 ianuarie 1873, revista *Economul*, primul periodic economic al românilor din Transilvania. Prima revistă de folclor apare la Buda, în decembrie 1882, intitulată *Șezătoarea*, condusă de Iosif Vulcan, după cum prima colecție tipărită de folclor românesc este intitulată *Poveste muzicală turcească a unui saltimbanc*, alcătuită de trompetistul Daniel Speer, în 1688.

Prima revistă de medicină din Transilvania, *Higiena și școala* (5 febr. 1876), este editată de Pavel Vasici-Ungureanu.

Primul tratat de bacteriologie din lume, premiat de Academia Franceză, aparține lui Victor Babeș, publicat în limba franceză în 1885, urmat de o altă ediție în 1866 și 1900.

Primul curs universitar de fizică aparține lui Emanuil Bacaloglu și se intitulează *Elemente de fizică* (1870).

Mihai Mitilineu publică, în 1874, *Colecțiune de tratate și convențiunile României cu puterile străine*, prima lucrare românească de acest fel apărută în țară, după cum Dimitrie Brândză publică între 1879 și 1883 prima lucrare românească de sinteză din domeniul florei, intitulată *Prodromul florei române sau Enumerația plantelor până azi cunoscute în Moldova și Valahia. Istoria românilor din Dacia Traiană* (1888), frescă a genezei și evoluției multimilenare a poporului român, însumând 14 volume (1366 pagini), constituie cea dintâi lucrare de sinteză a istoriei noastre.

Prima carte științifică scrisă de un român în domeniul medicinei, Ioan Piuariu-Molnar, se intitulează *Parenesis ad auditores chyrurgiae* (Cluj, 1791). Primul dicționar etimologic al limbii române este *Lexiconul* (Buda, 1825), operă colectivă a reprezentanților Școlii Ardelene, parte din ei funcționând ca cenzori ai renumitei tipografii. Prima tipografie craioveană este deschisă de profesorul, pictorul, tipograful Constantin Lecca în 1837, în casele clucerului Grigore Otetalișanu. Un an mai târziu, la 3 octombrie, în tipografia sa apare primul periodic oltenesc, Mozaikul (52 de numere, săptămânal, până la 25 septembrie 1839). Primul periodic pentru femei *Econoama română*, apare la Brăila, în 1839, editat de prof. Ioan Penescu. În tipografia lui Ioan V. Socec apare în decembrie 1883, primul volum de *Poezii* de M. Eminescu, în numeroase ediții (1885, 1888, 1889, 1895, 1913, ultima ediție într-un tiraj foarte mare pentru acea vreme: 14 000 exemplare).

Cea mai veche colecție românească de literatură „Biblioteca pentru toți" a fost inaugurată în martie 1895 de tipografii Carol Miller și D. Stănescu din București. În 1899, ei cedează drepturile de editare a colecției librarului Leon Alcalay, remarcabil editor, deși acesta nu știa să citească și să scrie.

Revista lunară *Gazeta matematică*, care a apărut la București la 15 septembrie 1895, este prima revistă specială de matematici apărută în limba română. După Virgil Molin, tipograful craiovean care a creat litera medievală românească, Gh. Filip a introdus, în tipografia românească, culorile, cleiurile pentru valțurile tipografice, a îmbunătățit tehnica de paginație. Primul *Anuar statistic al României*, menit să dea o „oglindă despre întreaga stare socială, culturală, economică, financiară și administrativă a țării", apare în 1904. La 1 ianuarie 1907 apare la București *Floarea darurilor*, sub conducerea lui N. Iorga, prima revistă românească dedicată popularizării literaturii străine.

Calea deschisă de Gutemberg a avut urmări și urmași de notorietate. În această artă sunt atrași savanții vremii, în special filologii, interesați direct în editarea în tiraje sporite a clasicilor greci și latini în ediții de buzunar, creând o literă mică, *cursiva-anticva*, ediții foarte apreciate în decursul vremii. Giambattista Bodoni

scoate începând din 1791 ediţii de ţinută grafică, cu hârtie albă, cerneală de un negru închis, litera simplificată. În Franţa, Henri Estienne (Stephanus), influenţează timp de 160 de ani, începând cu 1501, arta tipografică, elaborând, prin fiii săi, lucrări didactice, ca şi celebra familie Didot, creatoarea unui nou tip de literă (didot-anticva). În Olanda, familia Elzevier devine una din cele mai mari case de editură din lume, prin ediţii de format mic, cu preţ scăzut a unor cărţi ştiinţifice, aşa cum în Belgia, Christophe Plantin este şi el fondatorul unei ilustre familii de artişti tipografi şi editori iscusiţi.

Indiferent de locul naşterii şi al originii, tipografii din toate timpurile, fac parte dintr-o nobilă clasă: cea a cărturarilor, şi ei merită a fi preţuiţi ca atare.

5. DE LA MACARIE LA CASA PRESEI LIBERE

În cadrul evoluţiei generale a scrisului, în comparaţie cu vechea metodă de copiere a textelor, tiparul feudal constituie, şi pentru români, un progres evident, nu numai pe plan cantitativ, dar şi calitativ, prin exprimarea gradului de cultură şi al puterii de asimilare, invenţia tipografului german constituindu-se într-o adevărată revoluţie, cu urmări incomensurabile şi perspective nebănuite.

Tipografia a pătruns destul de timpuriu în ţara noastră, la numai 53 de ani de la prima carte tipărită, la 25 de ani de la tipărirea primei cărţi cu alfabet chirilic, fiind cel mai vechi tipar chirilic cu existenţă neîntreruptă.

Prima carte tipărită apare la Târgovişte, în timpul domniei lui Radu cel Mare, la 10 noiembrie 1508. Este o carte de cult, intitulată *Liturghierul*, de 256 de pagini, „in quarto", descoperită de Al. Odobescu la Bistriţa Olteană în vara anului 1860, şi ea este datorată lui Macarie originar din Cerna Gora (Muntenegru), refugiat la noi din cauza pericolului otoman, după ce făcuse ucenicie la Veneţia, cu Aldus Manutius. A urmat, la distanţă de doi ani, un *Octoih* (1510) şi un *Tetraevanghel* (1512). Deschiderea primei tipografii face parte din planul cultural al domnitorului român de a tipări cărţi pentru instruirea supuşilor săi. Plecat din Ţara Românească din cauza amestecului turcesc, Macarie se refugiază la muntele Athos, continuând însă să păstreze relaţii culturale cu domnitorii români. Aci a compus o lucrare geografică, *Despre ţările dacice*, omagiu pios anilor petrecuţi la noi ca tipograf. Luminatul domn Neagoe Basarab i se adresează cu deferenţă, ca unuia ce este ales şi pus înaintea noastră de ne luminezi şi ne străluceşti ca razele soarelui, ca să ne arăţi şi să ne înveţi".

După plecarea lui Macarie, activitatea tipografică românească este continuată de Dimitrie Liubovici şi

Liturghierul lui Macarie (1508)

Evangheliarul lui Macarie (1512)

Evangheliarul slavon de la Bălgrad (1552)

Cazania lui Varlaam (1643)

Moise (şi ei învăţând meşteşugul tot la Veneţia), concretizată în tipărirea a cinci cărţi în anii 1545-1551, între care unele fiind comandate de domnitorul Iliaş Rareş.

După apariţia primelor opt cărţi tipărite la noi, în istoria tipografiei are loc un eveniment deosebit, cu implicaţii sociale şi culturale: tipărirea cărţilor în limba română. Meritul îi revine lui Filip Moldoveanul, sosit din Moldova în Sibiu, în 1521, în 1544 scoţând prima carte românească, *Catehism*, care nu s-a păstrat însă. Primul text românesc tipărit şi ajuns până la noi este *Evangheliarul*, tipărit de acelaşi tipograf (Sibiu, 1551).

Liubovici formează meşteri tipografi români, pe Oprea şi Petru. Oprea, la rândul său, îl uceniceşte pe diaconul Coresi, care formează, de asemenea, discipoli – pe Catin, Larint, Şerban, ucenici care, odată deveniţi meşteri tipografi, întemeiază tipografii la Sebeş, Orăştie, Bucureşti, lărgind astfel perimetrul geografic al tiparniţelor româneşti. Ucenicul devenea astfel meşter, meseria era transmisă din generaţie în generaţie, asigurându-i o continuitate de invidiat pentru popoarele de sub dominaţia otomană, atestând vitalitatea spirituală a românilor, gustul lor pentru frumos, plăcut şi instructiv.

Ajutat de românii din Scheii Braşovului, Coresi reuşeşte să deschidă un atelier propriu, în care apar în 1557-1581 circa 40 de volume, cu o operativitate a muncii tipografice intensă (se imprimau şase pagini pe zi). A fost un excelent tipograf şi editor, cu nimic inferior confraţilor europeni. Coresi dezvoltă comerţul de carte, cărţile sale circulă în toate provinciile româneşti, vremelnic despărţite, stimulează gustul pentru lucrările în limba poporului, capabilă de exprimare mai clară a unor idei şi sentimente, formulează noţiunea de limba română, literară şi unitară, pe principiul vorbirii „mai vârtos" a cinci cuvinte pe înţelesul tuturor, decât un „întuneric de cuvinte neînţelese într-alte limbi". Cărturar desăvârşit, Coresi a intuit şi a stimulat procesul firesc al pătrunderii limbii române ca limbă oficială.

În secolul al XVII-lea, mitropolitul Kievului, românul Petru Movilă ajută cu material tipografic pe domnitorul Vasile Lupu şi Matei Basarab pentru înfiinţarea tipografiilor domneşti de la Iaşi, Câmpulung, Govora şi Târgovişte. La Iaşi şi Târgovişte apar două cărţi, una de educaţie morală, a doua de reglementare juridică a vieţii, ambele afirmând chiar prin textul lor ideea unităţii poporului român şi a limbii sale: *Cartea românească de învăţătură* (1643), cunoscută şi sub denumirea de *Cazania* lui Varlaam, respectiv *Îndreptarea legii*, (1652). Cărţile tipărite la Govora sau Târgovişte au versuri la stema ţării, scrise de eruditul umanist Udrişte Năsturel, cumnatul domnitorului Matei Basarab. La Alba-Iulia, Simeon Ştefan scoate o carte de largă circulaţie, *Noul testament* (1648).

Odată cu mutarea sediului mitropolitului de la Târgoviște la București, se instalează aici și o tipografie, din inițiativa lui Varlaam (1678). În capitala țării se tipărește celebra *Biblie* de la București sau *Biblia lui Șerban Cantacuzino* (1688), de o rară frumusețe tehnico-grafică, model de execuție și de exegeză textologică savantă, la care și-au adus contribuția toți cărturarii epocii: spătarul Nicolae Milescu, Dosoftei, frații Radu și Șerban Greceanu, Mitrofan, toți sub îndrumarea competentă și sub controlul științific al stolnicului Constantin Cantacuzino. A început tipărirea ei în timpul domnitorului Șerban Cantacuzino și se termină numai în zece luni în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu; apare în două tiraje consecutive, dovadă peremptorie a necesității și importanței ei deosebite pentru unitatea limbii literare românești, pentru consolidarea conștiinței unității de neam și limbă.

De altfel, apariția acestei cărți-monument, nu este decât prologul perioadei de efervescență culturală a domniei lui Constantin Brâncoveanu, când și arta tiparului cunoaște un progres evident. Tipografiile de la București, Buzău, Snagov, având litere slavonești, gruzine și arabe, devin furnizoare ale cărții în numeroase țări străine. Brâncoveanu s-a înconjurat de o pleiadă de învățați tipografi: Mitrofan de la Buzău și Antim Ivireanu, care a condus tipografia de la Snagov și Rm. Vâlcea, ultima având cea mai lungă și rodnică activitate, de la 1705 la 1825. Cărțile tipografilor râmniceni, începând cu Antim, continuând cu Chesarie și Filaret, au desăvârșit acțiunea de înlocuire a limbii slave cu limba Română, tipărind cărți pentru toți românii, au circulat pe spații geografice largi, în Transilvania și în alte țări vecine. Aici apare prima gramatică tipărită a limbii române, *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduielilor gramaticii românești* (1787), cele 12 minee care conțin, în predoslovii, idei prețioase despre istoria poporului nostru, precum și cărți didactice pentru tinerii studioși (bucoavne).

Tipografia mitropoliei Sucevei, după o scurtă întrerupere în 1646, își reia activitatea în 1679, la Iași, grație autorului *Psaltirei în versuri* (1673), Dosoftei, nevoit să-și tipărească opera, din lipsa tipografiei ieșene la Uniew în Polonia. Dosoftei are meritul de a fi scos *Viața și petrecerile sfinților* (1682), în patru volume, prima carte românească care oferă o colecție din mai multe volume.

Alte tipografii se deschid la Buzău, Văcărești, Rădăuți. Cărțile tipărite la Rădăuți înscriu, pentru prima dată, în caseta tipografică, numele, specialitatea și responsabilitatea tipografilor: *meșter mare*, adica șef de tipografie, *zățari* (culegători de litere), *drugari* (cei care aranjau hârtia și mânuiau presa), *pilcari* (cei care ungeau literele cu pilcul), *poslușnicul* (capul limpede).

(Va urma)

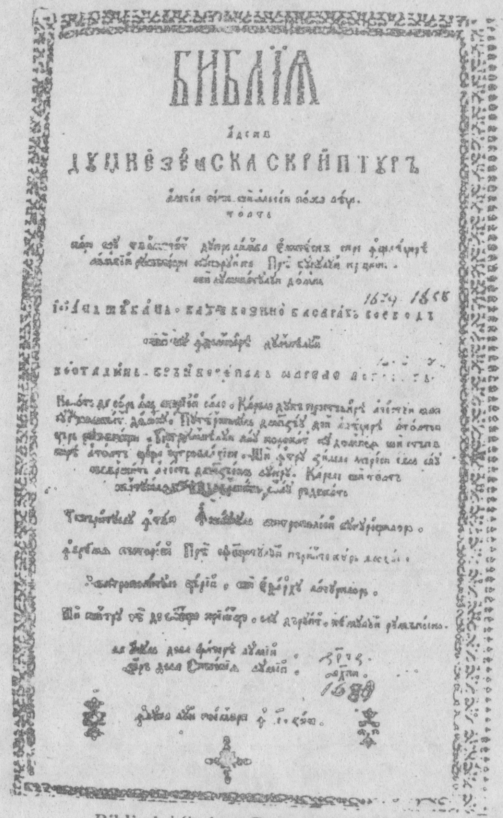
БИБЛІЯ

Biblia lui Șerban Cantacuzino (1688)

Psaltirea în versuri a lui Dosoftei (1673)

O MARE METAFORĂ...
NICHITA STĂNESCU

CĂRTE TÂNĂRA GENERAȚIE

Nici o diferență nu este
între inima mea și inima ta
nici o diferență nu este
între ochiul meu și ochiul tău

Nu-i așa că la mine e toamnă
și că la tine e primăvară
nu-i așa, nu-i așa, nu-i așa ?
Nici o diferență nu este
între cel ce moare
și cel care se naște!

Ah, voi scumpilor,
ocoliți dacă puteți durerea
înlocuiți-o, dacă puteți
cu mirarea

Vă zic: dacă puteți
chiar cu mirarea!
Mirarea.

CÂNTEC

Se urâțise trupul gândit
cuvintele erau spuse într-o limbă
străveche și barbară.
A trăi, devenise am trăit, —
începuse ceva din sinea mea să
moară.

O pată de umbră m-a traversat;
era numai de la un vultur în zbor
ce-ntrerupea minunat
locul în care m-am născut,
de cel în care o să mor.

Cine te-a plâns cu ochiul lui pe
tine soare,
lacrimă arzătoare ?

MATEEVICI IMPUNE UNIREA

Onest ar fi din partea mea, dragă cititorule, dacă, punând mâna pe inimă, aș recunoaște că mai multe săptămâni în șir nu știam cum să încep această, hai să-i zicem... recenzie... Domnul Vasile Malanețchi, cel care, întors dintr-o călătorie în România Mare, îmi adusese în dar, din dulcele târg al Ieșilor, cartea *A.Mateevici. Scrieri*, realizată de Ion Nuță, mă tot îndemnă: „Alexe, scrie cât mai curând un ecou la această apariție editorială pentru ziarul Societății „Mitropolitul Varlaam". Îmi și făcusem atunci niște însemnări, care, cu mici rezerve, puteau servi de proiect pentru o cronică. Dar conceptul acela din motive inexplicabile, îmi repugna. Așa că, atunci când Vasile îmi comunică, scuzându-se parcă, precum că ziarul Societății Culturale-Bisericești proaspăt înființate nu va apărea chiar așa cum se credea de operativ, la mijloc fiind factori legați de aprovizionarea materială și de asigurarea economico-juridică a unei asemenea întreprinderi, m-am bucurat ca un copil de păsuirea veritabilă căzută peste capul meu. Dar, colac peste pupăză! Nu trece multă vreme, că iar îmi telefonează Vasile Malanețchi, solicitându-mi aceeași recenzie cu ghinion, de astă dată pentru ziarul „Pagini Basarabene", supliment al „Jurnalului literar" de la București. Glumești, fârtate?! O să mă citească puzderie de oameni deștepți din toate plaiurile românești! Se cere stil, domnule, se cere limbă română, nu „amalgam lingvistic" din Basarabia. Îmi pun, deci, în față colecția săptămânalului „România literară" și o tot răsfoiesc, și o tot citesc, și îmi tot scot fraze de acolo, ca să prind și eu, un limbaj cât de cât, că e destul cu semănătorismul ăsta, cu lacrimogenismul ăsta, cum zic unii când vor să zică de lirismul așa zis basarabean. Ba mai mult chiar, îmi fac o listă impunătoare de neologisme, căci, între noi fiind vorba, limba de peste Prut mai ales cu ele se fudulește, deși Eminescu afirmă că o limbă națională se ține pe locuțiuni. Numai că, nu știu de ce, nu mi-au ajutat nici neologismele...

Până la urmă mi-am dat seama că nu mai fac eu treabă până nu-i fac o gogoașă lui Malanețchi că. chipurile, iată, azi am pornit roata din loc, pentru ca, amenințat de o altă roată, cea a minciunii mele, să fiu obligat s-o i-au din loc. Așa am și făcut. După ce i-am telefonat, în plin dejun, că, iată, pot să-i anunț că e pe sfârșite cronica, domnul Malanețchi, aș vrea să cred că de mare satisfacție, mă invită, spre seară, să cinăm la cafeneaua „Nistru". Anume acolo dădu peste noi Anatol Rurac, de care mă leagă cele mai

luminoase, dar și cele mai dureroase amintiri din viața mea și care, întotdeauna când ne vedem, reușește să mă înduioșeze grație faptului că a fost amicul și colegul de studii al celui mai bun prieten al meu din copilărie și adolescență Sergiu Tabarcea, care, plecând atât de timpuriu, mi-a lăsat un gol pe care așa și nu-l pot, adică nu am cu ce-l acoperi... Deci, Anatol, îngerul și diavolul într-o figură, ceru o gură de „Pepsi", apoi ne invită la el, în ateilerul din strada Florilor, „lipit" de el cu greu, cu singura-i mânuță. Un miracol. Un cuib de rândunică. Și nu știu de ce, când ne întoarcem cu Vasile acasă, îmi închipui, că Alexie Mateevici le făcu și ei, în acei ani, pe toate, tot așa muncind din greu, adunând bețișor lângă bețișor, ca o rândunică. Anume atunci în troleibuz mi-am dat seama că deocamdată basarabenii, cei puțin o parte dintre ei, nu au de ce-și căuta costume de gală pentru a ieși cu ele la stârpit buruienile. Pentru asta e mai potrivită haina ce o au ei acum așa cum este. Și mi-am zis că, așa stând lucrurile, de ce să nu încep aceste notițe cu chiar ceea ce am simțit și trăit în acest răstimp. Voi fi pierzând eu în materie de modernitate a limbii, dar voi fi câștigând în sufletism. Iar acesta din urmă, judecând după felul de a fi al părinților și strămoșilor mei, valorează mult mai mult decât neologismele...

Și mă mai gândesc acu, în chiar momentul scrierii (e ora două de noapte și au trecut două ceasuri de când m-am despărțit de Rurac și apoi de Malanețchi) că poate nu e bine să scriu totul ce s-a întâmplat. Vorba lui Joubert: „Hârtia are răbdare, cititorul — nu". Totuși mă întorc cu gândul în troleibuz, când, după ce ocupai locul din fața celui pe care ședea Vasile, privii prin geam și mă întrebai: „Cine era preotul și poetul Mateevici?". Da, da, întreabă-te și tu, cititorule, cine poate fi un preot care mai e și poet? El?... Așa! Exact. El nu poate fi altceva decât... un preot și un poet.

Cu regret în anii de stagnare exegeții vroiau cu orice preț, să vadă în el, ori, mai exact, să facă din el un hibrid care, în cele mai fericite cazuri, era pur și simplu, din punctul de vedere al bunului simț, un caraghioslâc.

Savanții Iosif Vartician și Eîim Levit, valorificatorii neschimbați ai operei mateevicene pe parcursul a mai multor decenii, considerau, între altele că poetul Mateevici a fost adus pe lume nu de părinți și de neamul său, ci de... revoluția rusă. Totuși, el (preotul!) „era departe de socialismul științific, ca și de lupta consecvent revoluționară a proletariatului" (sic!). Apoi: „Poezia lui Alexei Mateevici a împărtășit într-un fel soarta revoluției, care i-a dat naștere... dezmățul reacțiunii n-a putut să nu atingă sensibilitatea poetului... Deziluzionat, seminaristul se lasă de scris și se dedă învățăturii" (sic!). Oare nu cumva savanții chișinăuieni ne sugerează ideea, cum că, dacă revoluția rusă izbândea, Mateevici rămânea un poet... semidoct? Mai departe: „Apariția motivelor religioase în lucrările lui Mateevici are, desigur alte cauze. (Savanții chișinăuieni „combat" aici teza exegeților din regat conform căreia motivele religioase sunt rodul mediului în care crescuse poetul și al profesiei lui — A.R.) Vorba e, mai întâi de toate, de acea mare și dureroasă deceptie, pe care i-a provocat-o înăbușirea revoluției". Deci, un preot este învinuit, de fapt, nici mai mult nici mai puțin, de abateri de la statutul și programul bolșevicilor, al comuniștilor roșii, și chiar de lipsa la final poet a unei concepții, hai să-i spunem pe nume, teroriste: „Mateevici așa și n-a ajuns să înțeleagă că acest viitor mai bun nu poate fi obținut prin înfrățire și împăcare, ci prin luptă crâncenă și nimicirea asupritorilor de tot felul" (cum o făcea Stalin și cum cerea, de fapt, încă Lenin, dacă e să dăm crezare memoriilor recent publicate ale lui Giovani Papini despre o vizită de a sa la fondatorul bolșevismului). În sfârșit, afirmă I. Vartician și E. Levit, Mateevici face parte din cohorta oamenilor de creație, „dar care n-au putut pătrunde sensul evenimentelor trăite..."(!?), care s-a manifestat plenar, sub influența binefăcătoare a culturii înaintate ruse". Toate citatele de până aici sunt reproduse din cartea Mateevici A., *Scrieri alese*, Chișinău: Lumina, 1977.

Deci când luai în mână volumul scos la Editura „Junimea" din Iași, mă întrebai, mai întâi, dacă părintele Alexie e lăsat la locul său, în altar, dacă în sfântul său lăcaș nu se intră iar, cu secera și ciocanul în loc de credință și adevăr. De la început constat, ușurat, că parcă nu. Iată, în pagina 5, cum se spune că Mateevici nu e fiul unei revoluții, ci a avut tată, mamă, frate, bunici, sat natal. Mai mult decât atât, Ion Nuță spre a satisface curiozitatea cititorului setos de cele ale noastre, iumești și adevărate, ne dă informații suplimentare despre strămoși, părinți, moși. Știriile despre frații lui Ion Neaga, de exemplu, bunelui după mamă al lui Mateevici, sunt, pentru o seamă de cititori, proaspete, dacă nu chiar inedite. Așadar, Ion Nuță, ca și Mihai Papuc și Sava Pânzaru la Chișinău (aceștia ce-i drept mai puțin pronunțat) cearcă să-l scoată pe Mateevici de sub zodia secerii și ciocanului punându-l, din chiar povestirea biografiei poetului, în albia esteticului și a firescului, aceasta constituind una din reușitele volumului ieșean.

E bine că alcătuitorul, spre deosebire de Academia chișinăuiană, nu se teme să-l citeze pe Petre V. Haneș și pe alți „cercetători burghezi", la care găsește, cum e și firesc, nenumărate momente istorice și de la care se poate lua o veritabilă lecție de adevăr.

E bine că poezia *Limba noastră* este dată nu la începutul compartimentului „Poezii", ca în celelalte ediții (care, prin acest procedeu, desconsiderau, de fapt, creația poetică a lui Mateevici, văzând în el doar un autor al unei singure poezii), ci în ordine cronologică, astfel încât Mateevici ne apare de astă dată ca un autor al unei opere mai vaste, demne de luat și luată chiar, aici și acum, în serios.

E bine că, având la îndemână caietul lui Mateevici, pus la dispoziție de către posesorul lui, poetul Florin Costinescu, Ion Nuță a revizuit organizarea cronologică a poeziilor, aducând-o în corespundere

cu realitatea istorică. Mai mult chiar, pe alocuri e verificată însăși paternitatea poemelor, așa încât poezia *Dorul*, de pildă, este inclusă nu în compartimentul creațiilor originale, ci în secțiunea *Culegeri de folclor*.

E bine că valorificatorul ieșean s-a străduit să stabilească cât mai exact limba textelor, păstrând, spre deosebire de P.V. Haneș, L.T. Boga și alți editori, toate formele specifice scrisului lui Mateevici, și elaborând chiar o veritabilă exegeză a neaoșității, bazată pe particularitățile fonetice, lexicale, morfologice etc. ale graiului basarabean. Aspectul acesta, însă, incită, cred eu, o discuție, o polemică, dat fiind faptul că nu se știe dacă această intenție rămâne bună la toate limitele. Și-apoi, e cazul să remarc, preocuparea nominalizată aici a domnului Nuță vine oarecum în disonanță cu pledoariile, cu concepția chiar a altor exegeți români. E de ajuns să exemplific aici prin noul tiraj de la 1989 al ediției Maiorescu a poeziilor eminesciene, în care Petru Creția procedează tocmai invers: corectează neaoșismele și alte abateri generate de epocă spre a aduce textul în conformitate cu normele de azi ale românei literare. Plus la aceasta, editorului i-a scăpat, cred eu, un aspect substanțial și anume că Mateevici abia făcea cunoștință cu cărțile românești și era firesc ca el, instruit într-un mediu slavofon, deci necunoscător încă al tuturor subtilităților limbii române, să fi fost derutat într-un fel de ortografia din acea vreme a limbii române. Cititorul va putea observa, bunăoară, că Petru Creția corectează multe din formele fonetice, pe care Ion Nuță, din contra, le reintroduce în uz.

E binevenit compartimentul *Note și variante*, în care pe lângă „biografiile" scrierilor, sunt semnalate neconcordanțele dintre publicațiile din timpul vieții și edițiile postume; în special cele îngrijite de P.V. Haneș și de academicienii chișinăuieni.

Specific, conform tradiției, mai mult unor lucrări biobibliografice decât edițiilor de scrieri, compartimentul *Bibliografie selectivă* e trecut prin mintea și pe sub pixul unui versat în bibliologie și merită toată considerația noastră atât pentru potențialul informațional cuprins, cât și pentru faptul de a pune în circulație pe întreagă arie românească nume noi de cercetători literari basarabeni serioși și cu un bun viitor: Pavel Balmuș, Vasile Malanețchi, Iurie Colesnic ș.a.

Secțiunea *Referințe critice* e de fapt un scurt tablou sinoptic al receptării și aprecierii lui Mateevici în timp și cuprinde trei pagini instructive pentru cititorii de tot felul.

Pictorul George Scutaru a realizat o copertă în manieră aplicativă, în stilul unui album intim, de familie, pe versoul căreia, după cum ar vrea parcă să ne sugereze zugravul de carte, se ascunde un ceva drag și important, dar nu pentru toată lumea, ci doar pentru familia căreia îi aparține albumul. Oricum, se vede totuși în înfățișarea grafică a volumului, afecțiune bine dozată, informația aluzivă de care am pomenit generată fiind de factori dinafara zodiei penelului.

Acum e parcă momentul potrivit să formulez concluzia: Ion Nuță a făcut o tentativă de a se apropia și de a ne apropia și pe noi de Mateevici cel autentic. Și totuși, îndrăznesc să afirm că ediția aceasta ni-l prezintă mai mult pe un Mateevici al lui Nuță, decât pe un Mateevici al lui Mateevici. Pentru că, la drept vorbind, nu mi se pare nu că estetic, exegetic etc., dar cel puțin logic, obiectiv principiul de selectare a scrierilor. În volum nu au fost incluse o serie de versuri, vorba alcătuitorului, „cu o tematică discutabilă". E clar ca bună ziua că prin acest gest, alcătuitorul se acomodează capriciilor vremilor ceaușiste. Sau iată un alt principiu selectiv: în carte nu au fost incluse „unele articole cu alt caracter decât cel folcloric". E bine că nu s-a purces și la „înveselirea" creației orale, după moda celor de dincoace de pârâu. Aș vrea să cred că acum, după revoluția din decembrie, în caz de revenire asupra ediției, Ion Nuță ar abandona aceste principii dictate de circumstanțe și ar realiza un Mateevici veritabil.

În analiza operei adeseori considerațiile de ordin estetic (nu chiar atât de multe) cedează locul descriptivismului fabulistic.

Materialul ilustrativ mai mult decât modest, mai fiind reprodus într-un mod vicios, scade și el din ținuta cărții. Dar nu aceasta vroiam să accentuez. Mă gândesc că ediția în cauză e o mărturie a repercusiunilor negative ale dezmembrării pământurilor românești, ori, de ce să nu spunem lucrurilor pe nume, ale cotropirii Basarabiei. Pentru că să vedeți ce se întâmplă. Frații noștri de peste Prut au la mână lucrul cel mai capital în chestie de valorificare a operei lui Mateevici și anume însăși opera, adică manuscrisul poetului. Nu mai vorbesc aici de instrumentariul exegetic mult mai bun. Dar și noi, basarabenii, ținem monopol asupra unei bune părți de material necesar, asupra unor documente și a altor vestigii de însemnătate mare în opera de valorificare. Ce e de făcut? Să ne unim. Parcă îmi imaginez chiar o ediție monumentală Mateevici (Mateevici cel adevărat, preot și poet, cum a fost, fără a-i tria producțiile... „cu tematica discutabilă"), realizată în comun de Ion Nuță, Vasile Țepordei, dar și de inimoșii noștri exegeți Pavel Balmuș, Iurie Colesnic, Vasile Malanețchi, Mihai Papuc ș.a. Și e timpul, cred, să se purceadă la elaborarea unei asemenea ediții, a unui Mateevici deplin și neafectat de postulate ideologice, redându-l astfel lui însuși, cum și-o dorea și Eminescu. Deci, Mateevici, aici și acum, impune unirea forțelor și a resurselor, și a pământurilor strămoșești. Un pom nu poate să crească în două grădini. Iar rupându-i din grădina lui o bucată, lăsăm rădăcinile subalimentate și copacul subdezvoltat.

Alexe RĂU

BIBLIOTECILE ȘI CIVILIZAȚIA UMANĂ

Toate civilizațiile străbătute de omenire au urmat același proces inexorabil: înălțare – prăbușire, expansiune – contragere, înflorire – decădere.

Toate au luptat pentru continuitate împotriva declinului iremediabil. Și continuând acest argument, multe dintre civilizații, în mod deosebit cele legate de moștenirea noastră culturală, și-au făurit un instrument comun de luptă, biblioteca. Să ne îndreptăm cu toții gîndul spre Grecia și Roma antică, spre Bizanț și diaspora culturală ebraică, spre arabi și lumea medievală creștină, spre Renașterea italiană și secolul de aur spaniol etc.

În toate aceste civilizații, bibliotecile au avut un rol important.

Ele au îndeplinit rolul de păstrătoare a cunoștințelor achiziționate, de fundament educațional al generațiilor succesive, de instrument pentru cercetare și inovație precum și de suport de reflecție și dezvoltare a impulsului estetic.

Cum e și firesc, bibliotecile au înflorit când civilizația se afla la apogeul său; când civilizația respectivă se apropia de nadir rolul bibliotecilor s-a diminuat mult. Asocierea declinului bibliotecilor cu decăderea civilizațiilor este la îndemâna oricui. Reculul bibliotecilor devine un sensibil barometru al unei societăți, al unei civilizații.

Să ne raportăm doar la experiența noastră biblioteconomică din ultima jumătate de veac și vom avea confirmarea acestor aserțiuni.

Cea mai veche și mai cunoscută funcție a bibliotecilor este cea de păstrătoare a informațiilor și cunoștințelor umane, prin achiziționarea și organizarea sistematică a înregistrărilor indiferent de suportul pe care ele se aflau. Statele antice păstrau cu grijă documente privind legislațiile, tratatele încheiate cu alte state, acordurile comerciale etc. Deoarece aceste documente sporeau numeric, s-a impus necesitatea organizării lor sistematice, păstrării lor în siguranță și desemnării unei persoane pricepute care să le indexeze și să le facă disponibile la cerere. Organizarea și conservarea acestor colecții a devenit un element peren al moștenirii culturale a umanității.

Grecii din epoca secolului lui Pericle, cei ai echilibrului, dar și ai utilitarismului, nu uitau să adauge textelor exacte texte literare și muzicale, materiale grafice și expresive care înnobilau sufletul. Platon, fără îndoială, avea o bibliotecă personală apreciabilă. Despre Aristotel se știe că a avut una dintre cele mai mari biblioteci private ale Antichității. Organizarea sa sistematică i-a servit din plin în investigațiile sale umaniste, științifice și filozofice, necesare eruditelor sale scrieri. Elevii și prietenii săi îi trimiteau specimene botanice și mostre geologice din călătoriile lor în afara Greciei și adesea manuscrise ale lucrărilor care știau că îl interesează pe marele gânditor.

Păstrarea literaturii secolului grec de aur, de pildă, nu ar fi fost posibilă fără sprijinul bibliotecii orașului Atena, care garanta autenticitatea textelor. Istoricii menționează vehemența spectatorilor greci în fața abaterilor de la textul pieselor lui Eschil, Sofocle și Euripide de către o trupă de teatru. Se impunea obligația reprezentărilor în timpul serbărilor dionisiace doar a copiilor autentice ale căror originale erau depozitate în colecția publică de unde nu era permis a fi scoase, ci doar citite și copiate. Această funcție, un fel de combinație între bibliotecă publică și un oficiu de copyright, era mult diferită de cea privitoare la conservarea documentelor fiscale, administrative sau legale.

După fondarea Muzeului din Alexandria, în secolul III înaintea lui Hristos, alte aspecte ale funcției custodiale încep să apară. Biblioteca din Alexandria a fost pe departe cea mai mare bibliotecă din Antichitate, păstrându-și importanța în timpul epocii elenistice, până în secolul al III-lea. În prima perioadă, activitatea principală a bibliotecii era achiziția de manuscrise, și pentru această muncă funcționarii ei erau trimiși în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii. Scopul bibliotecii nu era numai acela de a păstra manuscrisele, garantându-le autenticitatea prin experții săi, revizuindu-le și completându-le dacă era cazul, ci și acela de a multiplica lucrările scriitorilor valoroși, începând cu Homer.

Traducerea reprezenta un alt aspect important al funcției custodiale evidențiat în Alexandria. Scribii bibliotecii, după cum este consemnat, erau folosiți să traducă lucrările egiptene în greacă ca și scrieri ale Vechiului Testament pentru a fi depozitate în biblioteci.

După achiziționare, manuscrisele erau catalogate, corectate și în anumite cazuri legate. Sarcina catalogării și autentificării devine astfel parte integrală a funcției de conservare a bibliotecii. Manuscrisele erau grupate pe limbi: greacă, egipteană, babiloniană, ebraică, indiană etc.

Se cunoaște influența deosebită a culturii grecești și helenistice asupra civiliizației romane.

Pentru conservarea literaturii grecești și romane, Julius Caesar a plănuit să construiască o mare bibliotecă de stat la Roma, care să egaleze sau să depășească pe cea din Alexandria, dar din păcate el a fost asasinat mai înainte de a-și realiza acest proiect. Începând cu Augustus, împărații romani au construit numeroase biblioteci la Roma. Probabil că cea mai importantă dintre acestea a fost Biblioteca Ulpia. Această

bibliotecă era împărțită, asemeni altor biblioteci romane, în secții de greacă și latină. Din păcate, informațiile despre bibliotecile romane ca și despre alte biblioteci antice sunt fragmentare.

Abia în Evul Mediu adevărata valoare custodială a bibliotecilor a fost verificată. După afirmațiile istoricului Ammianus Marcellinus, timp de cinci secole, „bibliotecile închise în mănăstiri ca în niște morminte au permis să supraviețuiască cultura greco-romană". În Imperiul Bizantin, care a dăinuit un mileniu după prăbușirea Romei, manuscrisele greco-romane și scrierile creștine erau privite ca adevărate comori. Existau biblioteci de mari dimensiuni cum a fost, de pildă, biblioteca Patriarhului Photius, din secolul al IX-lea. Din păcate, multe din aceste scrieri au fost distruse în timpul migrației barbarilor.

Preocupat de ideea păstrării și dezvoltării învățăturii creștine, în secolul al VII-lea s-a înființat o mare mănăstire Vivarium, în sudul Italiei. Acolo, în afara obligației de a cultiva tradiția biblică, călugării trebuiau să dobândească cunoștințe de greacă și latină care să le permită accesul la textele clasice. Aceasta însă presupunea constituirea de biblioteci cu texte creștine și clasice. Așa se explică crearea așa-numitelor *scriptoria*, care pregăteau copii ale lucrărilor importante. În următoarele două secole, grație copiștilor de pe lângă numeroase mănăstiri, au luat naștere multe biblioteci în chiar teritoriile care nu au beneficiat de civilizația romană, cum este cel al Irlandei. Timp de o jumătate de secol, perioada cunoscută sub denumirea de Renașterea carolingiană, literatura și învățământul dezvoltându-se, au apărut biblioteci și *scriptoria*. Pentru următoarele șapte secole, bibliotecile tipice din Europa erau formate din mici colecții de manuscrise, copiate laborius și păstrate cu grijă în comunitățile monastice risipite între Italia și Irlanda.

După invazia vichingilor și maghiarilor, în secolul IX, renașterea carolingiană a încetat. Scriptoria monastică și bibliotecile din întreaga Europă au fost fie distruse, fie abandonate. Doar în valea Rinului și în Italia de nord, unde mănăstirile au reușit să supraviețuiască vremurilor tulburi, scriptoria benedictinilor se mai îndeletnicea cu copierea și distribuirea manuscriselor.

Începând cu secolul XII, după 1100, se înființează biblioteci pe lângă catedralele din Franța (Paris, Chartres). În secolele XII și XIII remarcăm o rapidă creștere a numărului de cărți și biblioteci în deosebi în Italia meridională datorită legăturilor cu centrele bizantine. În Spania creștină la începutul secolului al XII-lea a luat ființă școala de traducători modelată după Casa Înțelepciunii din Bagdad. Gândirea greacă, elenistică și bizantină, alături de un valoros corpus de erudiție arabă, a fost păstrată în lucrări valoroase, tălmăcite în arabă de evreii cunoscători ai acestei limbi, folosiți în acest scop, de unde a fost preluată de marile universități din Europa de Vest.

Colecțiile din bibliotecile catedralelor au format nucleul bibliotecilor universitare, care erau atunci risipite prin diferite domenii private. Universitatea din Paris, în 1250 a fost înzestrată cu biblioteca personală a lui Robert de Sorbon – de aici denumirea de Sorbonna. Bogatele colecții de la Paris, Oxford, constituite în secolele XIII și XIV, au facilitat formarea marilor savanți, filozofi și teologi ai Europei medievale, în fruntea cărora se situează Sfântul Thomas Aquinas care realizează o admirabilă sinteză a creștinismului cu cultura și învățământul clasic, dar printr-o voită ignorare a implicațiilor umaniste ale tradițiilor greco-romane. Deci bibliotecile monastice, episcopale și universitare și-au îndeplinit cea mai veche și mai elementară funcție, aceea de a conserva, multe din resursele culturale ale societăților trecute au rămas neexploatate, greșit utilizate și adesea neînțelese.

Abia începând cu secolul al XV-lea, lucrurile încep a se schimba. Petrarca, și mai târziu, Pico della Mirandola adună, din întreaga Europă, manuscrise religioase și lucrări clasice.

Mari familii princiare, îmbogățite de pe urma negoțului, cum este familia de Medicis, au finanțat descoperirea, copierea și traducerea în italiană a numeroaselor mărturii ale civilizațiilor trecute. Așa au luat ființă importante colecții particulare, care au stat la baza constituirii primelor biblioteci publice în secolul al XVI-lea. Se cuvine să subliniem aici rolul bibliotecilor italiene în păstrarea și perpetuarea numeroaselor manuscrise până la invenția tiparului.

În secolul al XVI-lea, valoarea informațională a bibliotecilor capătă o nouă dimensiune: studiul istoriei. Filip al II-lea al Spaniei, construind în 1565 Biblioteca Escurial și apreciind în mod just valoarea istorică a resurselor arabe, pune în aplicare un plan privind achiziționarea de lucrări referitoare la istoria Spaniei. În 1586, Biblioteca Escurial achiziționase deja o importantă colecție privind istoria Bisericii spaniole. Ea deținea, la acea dată, peste 60 000 de manuscrise și tipărituri. Acest aspect istoric va avea o influență importantă asupra celorlalte biblioteci europene. Bibliothèque Nationale din Paris și British Muzeum din Londra devin centre naționale de documente istorice. Adunarea și conservarea resurselor documentare istorice reprezenta deopotrivă partea perenă a memoriei colective a umanității și partea integrală a identității colective a societății.

Ne oprim aici, în pragul epocii moderne, când cartea și biblioteca urmează un nou curs, acela al deschiderii spre un public din ce în ce mai larg, când taina paginii scrise începe a se dezvăluI, pentru tot mai mulți oameni, un câștig, desigur, dar și o pierdere.

Dr. Mircea REGNEALĂ

Biblioteca Centrală Universitară București

(Din culegerea: 100 de ani de la înființarea Bibliotecii „V.A. Urechia" Galați: Volum jubiliar, Galați, 1991)

BIBLIOTECA PUBLICĂ LA RĂSCRUCE ?

Într-un timp la bulversări, de rupturi, de defrișări de cărări încă nestrăbătute, în care parcă redescoperim lumea și ne redescoperim pe noi, în care reînvățăm să existăm liberi de chingile ce ne încorsetau și ne ajustau Patului lui Procust, schilodindu-ne, în care relațiile cu semenii noștri se redimensionează, iar ofertele existenței socio-economice devin mai diverse, mai generoase, dar și mai pline de meandre și de capcane, în care șansele sunt ale tuturor, egale, dar reușitele doar a celor mai harnici, mai pricepuți, mai întreprizi, mai inspirați, dar și... mai ajutați de șansă, biblioteca ne-a putut apărea ca o oază, ca o instituție a stabilității, a continuității, a echilibrului, a siguranței, ceea ce ne va fi făcut pe mulți dintre noi să oftăm ușurați și se ne considerăm mai norocoși decât alții care au fost puși astăzi să ia viață în piept, să reînvețe să fie, profesional, social și economic.

Și totuși... Încet, încet, o întrebare a început să se insinueze, pentru a reveni apoi tot mai obsesiv: *Se află biblioteca publică la răscruce?* Întrebarea decurge firesc din însăși condiția ei specifică de instituție multirelațională.

Să încercăm să ne punem împreună, cu glas tare, această întrebare, reluând-o la principalele paliere ale existenței dinamice a instituției și în contextul fiecărei încrengături de relații.

Vom începe, firesc, cu cei doi poli vitali și definitorii pentru existența unei biblioteci: colecțiile și publicul.

Nu vom trata aici, deși merită tot interesul, problema colecțiilor deja constituite, a calității, structurii și volumului lor, ci doar aspectele privind completarea, deci creșterea colecțiilor, locul unde biblioteca este condiționată, în opțiunile sale, de trei factori exteriori deciziei și acțiunii sale anume: producția de carte, piața cărții, alocațiile bugetare.

În raport cu oferta editorială limitată și limitativă, riguros planificată, controlată și dirijată spre canalele de difuzare, de asemenea controlate, în care bibliotecile s-au bucurat de certe priorități, chiar dacă au constituit și debusieri fără drept de apel pentru superproducția de așa-zisa literatură social-politică, pentru „cuvântări", „rapoarte", gândire filozofică, politică, economică, opere complete, opere alese, antologii de texte ale celui mai... productiv autor etc., etc., completarea colecțiilor — și am în vedere producția curentă de carte din țara noastră — se făcea înainte de revoluție, în genere, după un ritual ce avea coeficientul său de rutină, marile biblioteci tinzând spre exhaustivitate, cele mai mici operând selecții domeniale la nivel de autori și de titluri, într-un spațiu de opțiune niciodată stresant prin dimensiuni. Decizia intervenea în toate cazurile, mai ales în ceea ce privește numărul de exemplare per titlu, în funcție de cerințele de lectură presupuse, de numărul secțiilor, de capacitățile de dezvoltare, de disponibilitățile financiare.

Schimbarea bruscă și fundamentală a peisajului publicistic și editorial românesc, prin *apariția unui număr impresionant de edituri*, în afara celor tradiționale, a căror activitate, cu puține excepții — a fost blocată, oricum grav afectată, fenomen cu reverberații încă nebănuite asupra propriei noastre activități, ridică deocamdată — un deocamdată cu șanse de a se perpetua pe durata a mai multor ani — cel puțin patru probleme în fața bibliotecilor, cu influențe de fond și de stil asupra politicii de achiziții. Acestea sunt: scara valorică de o mare extensie (atât în ceea ce privește autorii și titlurile, când e vorba de autori străini, calitatea traducerii), valoare greu de determinat în absența unui gir al firmei editoriale (până lucrurile se vor decanta din acest punct de vedere) și, în condițiile în care de multe ori nu există posibilitatea de decizie pe visu; absența unor mijloace de informare coerentă, cu caracter anticipativ sau chiar măcar a posteriori asupra apariților editoriale, ca și dispersarea „semnalelor", câte există în publicații periodice, cu difuzare limitată; lipsa unui sistem articulat de difuzare, librăriile coexistând cu comerțul stradal prin mandatari și vânzare la sediul editurii sau la domiciliul editorului, ceea ce face dificilă sau imposibilă achiziționarea unor lucrări de real interes pentru colecțiile bibliotecare, mai ales în cazul editurilor din alte localități decât biblioteca respectivă.

Din natura privată a editorilor și din modul de difuzare a produselor lor, decurge și *sistemul de plată*, cu bani cash, la bucată — situație proprie și pentru publicațiile periodice care în cea mai mare parte nu se difuzează prin abonament —, tradițională modalitate a plăților prin virament devenind astfel inoperantă.

În fine, deloc neglijabil, este și fenomenul de creștere spectaculoasă a prețurilor, piața cărții fiind locul unde s-a manifestat, „avant la lettre", procesul de liberarizare a prețurilor, ceea ce va impieta fără doar și poate asupra posibilităților de achiziții, chiar dacă alocațiile bugetare, în acest an deosebit de generoase, se vor menține la acest nivel și în viitor.

Să adăugăm, deși procesul e abia în faza incipientă, cu timide manifestări deocamdată în sfera presei dar cu promisiuni și cu șanse de a câștiga rapid teren, pătrunderea cărții străine pe piața noastră, cu plata în lei. Câteva cerințe decurg de aici: o mai riguroasă operație opțională, pe bază de criterii ferme de profilare și dimensionare a colecțiilor; delimitare față de celelalte colecții din raza teritorială; o mai elastică utilizare a disponibilităților bugetare prin înbinarea execuției planificate, pe bază de precomenzi, cu achizițiile greu previzibile în condițiile pieței libere; mutarea accentului de la planificarea imediată și concretă a achizițiilor, pe baza planurilor editoriale și în raport cu disponibilitățile bugetare, la planificarea pe termen lung a nevoilor de dezvoltare și de completare a colecțiilor, fundamentată pe analiza științifică a fondurilor pentru detectarea golurilor și a dezechilibrelor și pe previziunea, de asemenea științifică, a cerințelor de lectură și de informare, în raport cu procesele socio-economice din țara noastră; realizarea prin cooperare interbibliotecară, dar și interdepartamentală — am în vedere corporațiile, asociațiile și alte forme de organizare de breaslă, existente sau care viața le va impune, ale editorilor, librarilor și altor tipuri de difuzori, în cazul presei mai ales — a unor modalități de achiziții scoase de sub semnul aleatoriului. Soluția unui oficiu centralizat de servicii pentru biblioteci, de tipul celui care a mai funcționat cu ani în urmă în țara noastră, este una pe care, poate, asociațiile bibliotecarilor și-ar putea-o asuma.

Biblioteca publică se află astăzi confruntată, în raporturile ei de fond, și cu *publicul cititor*. Un public aflat în impact nu atât cu șocul viitorului, cât mai ales cu șocul prezentului; un public care, sub fascinația străzii și a politicului care îl reține în fața televizoarelor sau îi canalizează timpul liber spre lectura presei și afectat și de toate restructurările din planul existenței socio-economice, care determină inerente mutații și în propria lui existență, și-a modificat fundamental comportamentul cultural, părăsind nu numai sălile de lectură ale bibliotecilor, până mai ieri neîncăpătoare, dar și sălile de spectacole și chiar tribunele stadioanelor; un public care nu este conștient — și e greu încă să fie conștientizat — de faptul că democrația care se instaurează fără drept de apel în toate compartimentele și straturile existenței sociale și libertatea de manifestare și de afirmare a fiecărei personalități umane sunt condiționate nu numai de un cadru legislativ și o politică statală, ci și de angajarea liberă și nedirijată din exterior spre autoperfecționare continuă, spre dobândirea de competențe profesionale de fond și reciclare periodică a cunoștințelor, deziderate realizabile numai prin studiu, lectură și informare.

A aduce și a menține publicul în sfera de acțiune a bibliotecii, presupune nu numai operațiuni manageriale și de marketing bibliotecar, dacă putem spune astfel, dar și o regândire a raportului dintre *funcțiile formative și informative*, cu o deplasare a accentului spre această ultimă latură, existentă și până acum, dar realizată doar sporadic sau, oricum, cu mijloace limitate și rudimentare.

E o problemă de concepție, dar și una de tehnică și de tehnici, și mai ales de reașezare organizatorică și funcțională în vederea integrării reale și eficiente în sistemul local, zonal, național și, în perspectivă, internațional de informare, cu tot ce implică aceasta, de la controlul bibliografic până la automatizarea serviciilor, ca singure modalități de realizare a deziderațului democratic al *accesului universal la informații* și a acelui drept fundamental al omului pe care îl constituie *libera circulație a informației*, care e departe de a fi doar ce se crede în unele medii sau ce încearcă să acrediteze o anumită presă.

Iată deci cum mutațiile din relația bibliotecă/public implică mutații în ceea ce privește biblioteca în raport cu ea însăși și biblioteca în raport cu sistemul de biblioteci care, la rândul lui, se regândește principial și practic, în condițiile descentralizării deciziei și autonomizării instituționale.

Cât ține de decizia ministerelor de resort, cât ține de cadrul legislativ ce acum se fundamentează (și sperăm să nu mai întârzie mult), cât ține de inițiativa și gândirea instituției, respectiv a profesiei la nivelul asociațiilor de bibliotecari și în perspectivă a unei uniuni sau confederații profesionale, este o altă problemă, care ar merita analizată și dezbătută cu toată responsabilitatea.

Esențial apare în acest context și *modificarea raporturilor bibliotecii cu profesia însăși*. Și nu e vorba numai de faptul că nu după mulți ani vor intra în biblioteci specialiști formați în școli speciale, postliceale și superioare, iar formarea profesională nu se va mai face din mers, după ureche, practicist, după o mai veche metodă de import sovietic de prin anii '50 — Codlear, constând în „calificarea" la locul de muncă — în ultimă instanță gradul de calificare dobândit depinzând de capacitățile personale și de gradul de interes. Și nu e vorba doar de dobândirea unui *statut socio-profesional* drept și de măsura importanței sociale a activității bibliotecare, pentru care asociațiile bibliotecare luptă cu argumente credibile pentru modificarea opticii la nivelul ministerelor implicate — al Muncii, de Finanțe și respectiv cele tutelare —, nici de ierarhizarea funcțiilor de competențe la nivelul bibliotecilor. E vorba mai ales de faptul că disciplina biblioteconomică, aflată dintotdeauna în categoria așa-numitelor științe de graniță, noi i-am spune știință de interferențe, apropiindu-și în anii din urmă domenii ca informatica

automatizarea, electronica, tehnicile mass-media și nu numai, va fi obligată să-și regândească și sfera de competențe profesionale, să se delimiteze strict dar funcțional față de alte profesii, neîncercând să se substituie acestora, nici să-și asume, cu gigantism, policalificari, ci asumându-și responsabilitatea atât cât este necesar pentru a avea autonomia deciziei și a activității.

Ar mai fi alte relații care determină fără doar și poate modificări de optică, de stil, de metode, în activitatea bibliotecară, dintre care cele mai importante ni se par a fi cele cu școala, aflată ea însăși la răscruce sau cu sfera politicului, de sub a cărui tiranie, astăzi, biblioteca, asemeni celorlalte instituții ale culturii și educației, se emancipează, purtându-i însă pentru multă vreme însemnele și nu numai în colecții, dar și în mentalități și comportamente. Dar nu mi-am propus și nici nu pot să le dezvolt, necum să le epuizez în această intervenție.

Esențial însă mi se pare, azi, să ne punem întrebări, să ne învățăm să ni le punem, să nu ne lăsăm copleșiți de comoditatea inerțială de a lăsa lucrurile să curgă de la sine. Numai astfel, dacă întrebarea „Se află biblioteca publică la răscruce ?", se va dovedi întemeiată, vom ști și încotro să o luăm.

Ioana LUPU

Revista „Biblioteca"

(Din culegerea: **100 de ani de la înființarea Bibliotecii „V.A. Urechia" Galați:** Volum jubiliar, Galați, 1991)

PROBLEMELE ȘI PERSPECTIVELE STUDIULUI ETNOGRAFIC AL BIBLIOTECILOR REGIUNII CERNĂUȚI

Accelerarea ritmului de dezvoltare social-economică a țării presupune și modernizarea activității etnografice în general și a celei desfășurate în biblioteci în particular.

În Ucraina și desigur și în regiunea Cernăuți a fost acumulată o bogată experiență în domeniul studiului etnografic, remarcându-se utilizarea maximă a resurselor spirituale înmagazinate într-o bibliotecă.

Problematica etnografică este abordată de peste 1 000 de biblioteci și mai bine de 1 600 de specialiști calificați ai regiunii. Preocupările se îndreaptă spre domenii de bază dintre care menționăm: alcătuirea colecțiilor etnografice, pregătirea materialelor bibliografice, diversificarea informativ-bibliografică, popularizarea literaturii etnografice.

Un rol hotărîtor în coordonarea acestor eforturi îl are Biblioteca Regională Științifică și Universală din Cernăuți.

În luna septembrie a acestui an (1989 n.r.) biblioteca a sărbătorit 50 de ani de la înființare. Ea dispune de un fond de peste 500 000 volume și servește peste 29 000 cititori, socotindu-se centru regional și sub aspectul preocupărilor etnografice.

În momentul actual noi considerăm că o problemă prioritară este trecerea regiunii la o dezvoltare economică liberă și, în acest context, este necesară asigurarea informației curente pentru specialiștii din diversele ramuri ale economiei naționale, precum și a celor din domeniile științei și culturii.

Atenția principală este acordată formării fondului bibliografiei locale, lărgirii volumului acestuia în depozitul regional.

Se întreprind eforturi permanente de completare retrospectivă și procurarea de lucrări etnografice, se mențin legături strânse cu marile biblioteci din Ucraina, Moldova și alte republici.

În ultimii ani au fost achiziționate 20 de lucrări foarte valoroase: „Bucovina și trecutul ei", V. Domanitki „Despre Bucovina și viața ucrainenilor bucovineni", I.S.Prodan „Schițe bucovinene" și altele de mare interes pentru specialiști, istorici, etnografi.

Fondurile bibliotecii sunt completate cu literatură locală editată de editurile regionale „Karpați" (Ujgorod), „Kameniar" (Lvov), precum și a celor din Moldova, care conțin informații despre dezvoltarea istorică și culturală a ținutului nostru.

Merită atenția și problema producției editoriale locale și „samoizdatului"* care intră în biblioteci, cum ar fi „Bucovinski visnik", „Ceas" și altele.

Pentru satisfacerea cerințelor diverselor grupe etnice se perfecționează sistemul de completare cu literatură românească prin rețeaua de difuzare a cărților din Moldova și, parțial, prin sistemul de librării și anticariate.

---

* Publicații editate și difuzate clandestin (n.r.).

Literatura românească se regăsește în bibliotecile regiunii în special în cele trei raioane unde populația românească constituie 40% și unde pe cap de locuitor revin în mediu 10 volume. Sperăm că, datorită legăturilor constructive inițiate cu România, vom putea organiza un schimb pemanent de cărți, inclusiv cu biblioteca din Galați.

Se pune, de asemenea, problema organizării unui serviciu unic de bibliografie locală pentru întreaga regiune, unde un rol însemnat îl vor avea cataloagele și cartotecile în limba română.

Pentru pregătirea și redactarea lucrărilor sunt cooptați specialiști și bibliografi. Cu ajutorul societății iubitorilor de carte, a instituțiilor culturale din oraș au fost alcătuite materiale bibliografice cu privire la creația literară a scriitorilor locali, cum ar fi: Iuri Pedikovici, Olga Kobileanska, Taras Șevcenko, Mihai Eminescu, V.Alecsandri și alții.

Un loc important în activitatea noastră îl ocupă serviciul informativ-bibliografic, care corespunde solicitărilor colective, cât și celor individuale.

În următorii 5-10 ani băncile de date din biblioteci vor deveni accesibile sistemului de telecomunicații menit să asigure și informația existentă în aceste unități. Introducerea în circuitul informațional a datelor din biblioteci va fi posibilă prin automatizarea și computerizarea serviciilor de bibliotecă.

Bibliotecile regiunii realizează cerința de informare științifico-profesională a tuturor grupelor etnice de pe teritoriul regiunii, menționând că în cele trei raioane de care am amintit locuiesc 184,8 mii români.**

În acest context se ridică problema organizării unor biblioteci sau filiale care să servească populația cu literatură specifică: română, poloneză, evreiască și să se realizeze un schimb de cărți cu bibliotecile județului Suceava.

Lucrări grupate pe aceste cerințe mai sunt obținute și de la Biblioteca Centrală din Ucraina și Biblioteca Națională din Moldova.

La activitatea de propagandă a literaturii sunt atrase societățile: Limba ucraineană „Taras Șevcenko", Cultura românească „M. Eminescu", Cultura evreiască „A. Strindberg", Cultura poloneză „A. Mickievicz". În colaborare cu aceste societăți, bibliotecile organizează festivaluri folclorice și de creație populară, sărbători ale limbii și literaturii, zile sau decade ale literaturilor frățești, cu participarea scriitorilor și altor oameni de cultură.

Bibliotecile regiunii Cernăuți organizează schimburi de expoziții dedicate unor creatori cum ar fi: Mihai Eminescu, Taras Șevcenko, Gh. Asachi, B.P. Hasdeu.

A fost realizată o înțelegere cu Biblioteca Națională a Moldovei din Chișinău, în baza căreia sunt aduse materiale metodice referitoare la literatura moldovenească.

În acest context manifestările de la Galați pot contribui la lărgirea relațiilor internaționale dintre biblioteci.

Maria MOLDOVAN

Cernăuți

(Din culegerea: 100 de ani de la înființarea Bibliotecii „V.A. Urechia" Galați: Volum jubiliar, Galați, 1991)

NICHITA STĂNESCU

STAREA POEZIEI

Spre diferență de orice altceva, în natura gândirii poezia își propune ca temă a tragicului fundamental dialogul dintre măreție și infinit.

Cum știm, gânditorii presocratici socoteau epsilonul ca prima mărime peste nimic.

Cea mai mică mărime peste ceea ce nu există, în cazul gândirii corecte, este însuși infinitul. Creatul are o natură infinitezimală și infinită totodată. Increatul, adică neantul, adică absența, adică dumnezeu gândit ca o totală absență, nu au altceva toate la un loc decât o natură măreață.

Cuvântul are o dublă funcționare tragică. Pe de o parte el are timp, e înzestrat cu dimensiunea timpului, prin simplul fapt că începe cu un fenomen și se sfârșește cu altul, iar cel care este înzestrat cu timp, de bună seamă gândindu-ne la epsilon, are calitatea infinitului, în același timp cuvântul are și un semn și un semnificat atemporal. O simultanietate cu orice și oricând. Deci are ceva din increat, din neant, deci are măreție.

Ca material, cuvântul translează tragedia dintre creat și increat, dintre infinit și măreție.

Starea poeziei nu stă în cuvântul care translează creatul de increat, infinitul de măreție. Starea poeziei constă în acest tragic dialog.

---

* În statisticile oficiale există procente individuale pentru moldoveni și români, procentul de 40% fiind o cumulare (n.r.).

** Cifrele oficiale sunt: 84,5 mii moldoveni și 100,3 mii români (n.r.).

CATALOGUL ALFABETIC PE SUBIECTE

Practica indexării enciclopedice este un dificil exercițiu de echilibru între necesitățile divergente, adesea, contradictorii. Supus, în permanență, unei cereri documentare imprevizibile, bibliotecarul trebuie să analizeze cu foarte mare atenție limbajul documentar pentru a alege termeni compatibili cu cei ai lexicului obișnuit.

Limbajul documentar standardizat nu furnizează, în totalitate, descriptori precișI, indispensabili unei indexări corecte. Bibliotecarul este acela care trebuie să stabilească și să aleagă descriptorii utili, să-i înlăture pe cei nefolositori, să stabilească numărul și calitatea lor, generalitatea sau particularitatea acestora. Acesta este momentul când specialistul își poate dovedi competența; calitatea unui catalog pe subiecte depinde de calitatea profesională a celui care-l realizează.

Catalogul pe subiecte grupează publicațiile dintr-o bibliotecă în funcție de conținutul lor, prin intermediul unor vedete de subiect care constituie cuvintele de ordine și dau intrarea fișelor în catalog, imprimând inserării acestora o ordine alfabetică. Spre deosebire de catalogul sistematic care răspunde la întreabarea ce publicație dintr-o anumită disciplină posedă biblioteca, catalogul pe subiecte dă răspuns problemei: ce publicații există într-o bibliotecă despre o anumită temă. Catalogul sistematic împarte publicațiile pe ramuri de științe având la bază principiul de la general la particular, în timp ce, catalogul pe subiecte rezolvă gruparea publicațiilor după conținut în afara conexiunilor interdisciplinare prin strângerea fișelor sub cuvântul sau sub cuvintele care exprimă conținutul lor.

Vedeta de subiect este formată din unul sau mai multe cuvinte formulate în limba națională a fiecărei țări, cuvinte care fixează în cea mai concisă formă lingvistică, tema tratată de document.

Problema ordonării documentelor într-o bibliotecă a impus multiple criterii de clasificare, chiar și atunci când este vorba de o bibliotecă cu un fond mai mic: clasificarea alfabetică pe autori, clasificarea pe subiecte, pe formate, pe colecții, sau chiar clasificări subiective stabilite după valoare – estetică sau afectivă, – care se atribuie fiecărui volum. Niciuna din aceste modalități nu este pe deplin satisfăcătoare, fiecare comportă avantaje și inconveniente. Utilitatea catalogului pe subiecte poate fi considerată și în raport cu celelalte surse de informare puse la dispoziție de bibliotecă.

Fiind constituit pe baza unei limbi naționale, acest catalog nu poate fi de circulație internațională, el reflectă relațiile adecvate numai limbii și țării unde este conceput.

Explozia informațională actuală, dezvoltarea foarte rapidă a științei în toate domeniile este un motiv pentru folosirea catalogului pe subiecte în biblioteci, datorită flexibilității sale accentuate, posibilității de adaptare la nivelul și cantitatea de cunoștințe noi. Rubricile formate de vedetele de subiect există în catalog independent una de alta, de aceea în cuprinsul lui pot fi inserate oricâte vedete noi de subiect care să reflecte noțiuni, idei, preocupări noi etc. Dacă o anumită temă este depășită, vedeta de subiect care o formulează poate fi retrasă din catalog foarte ușor.

Catalogul pe subiecte consolidează toate cunoștințele cu privire la o problemă prin faptul că o analizează din diferite puncte de vedere. Sub aceeași vedetă de subiect pot fi strânse publicații de diferite nivele de accesibilitate. În consecință, corectarea acestui catalog poate fi făcută de diferite categorii de public: de la persoane cu o cultură în formare până la cei cu o cultură profundă sau cu o specializare avansată.

În acest catalog, subiectul cărții este foarte clar și precis analizat, adesea completat de indici de: punct de vedere, loc, timp, formă. Această modalitate este foarte eficientă pentru cercetările făcute asupra unui subiect concret. Catalogul pe subiecte este indispensabil clasificării sistematice: lucrări despre psihologia, sociologia, educația copilului pot fi găsite în rubrici diferite în catalogul sistematic, pe când, în catalogul pe subiecte aceste lucrări sunt strânse sub vedeta: *Copil*. Consultarea acestui catalog nu ridică probleme deosebite cititorului, care trebuie să știe să-și exprime cu exactitate cererea.

Comunicarea informației fixată pe suporturi mobile explică existența seviciilor de documentare și constituie una din funcțiile fundamentale ale bibliotecii. Această funcție este asigurată de un tratament intelectual specific al documentelor care se numește indexare. Indexarea documentară stabilește informațiile pe care le conțin publicațiile, realizându-se o listă, un tabel, un index. Indexarea este, deci, condiționată de o fază prealabilă, analiză, care extrage din texte toate elementele informaționale necesare unui eventual beneficiar. Acestea sunt exprimate cu ajutorul unor cuvinte cheie, semnificative pentru conținutul publicației. Acestea sunt preluate din limbajul uzual, ele reprezentând date inițiale, brute, care sunt ulterior transpuse de indexare într-un lexic documentar codificat care va permite stocarea și comunicarea informației.

Procesul indexării se realizează cu ajutorul a patru factori determinanți:

a. documentul primar purtător de informație;

b. un document secundar, fișa de bază, care descrie și indentifică documentul primar prin caracteristicile sale externe și prin conținut;

c. bibliotecarul care realizează indexarea;

d. un posibil beneficiar al informației.

Catalogul alfabetic pe subiecte este un produs direct al indexării analitice. Acesta se consultă cu un dicționar enciclopedic și asigură funcția sa documentară atunci când comunică direct cu cititorul fără intermediul bibliotecarului, iar informația stocată nu va fi transmisă decât dacă descriptorii care alcătuiesc vedetele și termenii problemei date sunt identici. Alegerea lexicului este problema fundamentală a indexării analitice. Limbajul obișnuit conține numeroase ambiguități care sunt, cel mai adesea, eliminate din comunicarea verbală prin context, intonație, mimică și prin posibilitatea pe care o are cititorul de a-și exprima dorința. Același cuvânt poate exprima noțiuni diferite: *Mercur*, de exemplu, este un zeu, o planetă și un metal. Este vorba, aici, de un caz de polisemantism datorat omografiei. Poate fi și invers, aceeași noțiune să fie exprimată prin cuvinte diferite. De exemplu cuvintele: *educație, formare, pedagogie*. Acesta este un caz de sinonimie. Standardizarea lexicului documentar elimină acest echivoc cât și multiple apropieri de sensuri.

Elaborarea lexicului documentar se supune unei reguli absolute care nu acceptă nici o excepție. Este regula *unității de sens* care poate fi formulată prin două aspecte complementare:

a. un descriptor este semnificativ pentru un singur concept;

b. un concept este redat printr-un singur descriptor. Prima formulare interzice folosirea termenilor polisemantici, iar a doua, folosirea termenilor sinonimi.

Standardizarea limbajului documentar elimină situații neplăcute, selecționând cuvintele cheie și transformându-le în descriptori univoci. Lexicul documentar se constituie prin acumulare de descriptori folosiți în practică, realizându-se, apoi, *o listă standardizată de termeni*. Orice bibliotecă organizată are propria sa listă de termeni uzuali care este instrumentul de referință al fiecărui catalog. Bibliotecile integrate într-o rețea documentară organizată (cataloage colective) sau cele care au baze bibliografice informatizate trebuie să-și unifice acest lexic pentru a avea o listă de termeni comună.

Analiza și indexarea publicațiilor se realizează prin cercetarea conținutului lor, titlul nefiind întotdeauna semnificativ. În cazurile mai complexe se va face o lectură cursivă a textului obținându-se, adesea, o informație care va completa datele titlului.

În procesul indexării se disting două aspecte: analiza și extragerea selectivă a informației. Cuvintele cheie stabilite de bibliotecar se rezumă la nivelul de generalitate sau specificitate pe care-l indică conținutul documentului. Astfel, o istorie a picturii va fi reprezentată de cuvântul cheie *Pictură*, iar analiza unei istorii a artei care cuprinde: pictura, sculptura, grafica, va indica un termen generic care înglobează toate cele trei discipline: *Arte plastice*.

Analiza nu aliniază cuvintele cheie extrase din texte în mod arbitrar. Ea anticipează indexarea grupându-le după funcțiile lor, introducând, în același timp, o ierarhie. Analiza distinge o informație principală – subiectul sau subiectele tratate – și informații complementare care precizează limitele geografice și cronologice ale studiului, punctele de vedere ale autorului, forma și limba documentului, calitatea publicului vizat. Bibliotecarul care realizează analiza documentară trebuie să aibă în vedere întocmirea unei scheme ordonate a cuvintelor cheie, adaptată unui stil de indexare folosit în serviciile documentare. Această schemă va facilita trecerea de la analiza de indexare, adică, trecerea de la limbajul obișnuit la cel documentar.

De asemenea, este necesară o triere a informațiilor despre un document păstrându-se numai informațiile necesare unui eventual beneficiar. Acest aspect subliniază caracterul relativ al analizei care trebuie adaptată profilului bibliotecii, mărimii fondului, și calității publicului care solicită informațiile. Există și un scop imperativ pentru necesitatea trierii informației: structura vedetei de subiect în indexarea analitică cât și în formarea indicilor zecimali este determinată de reguli care limitează câmpul informațional. În indexarea analitică, vedeta de subiect nu poate fi completată decât prin subvedete care exprimă punctul de vedere sau un subiect secundar, limitele geografice și cronologice, forma documentului cât și limba în care este scrisă. Ediția prescurtată a C.Z.U. are tabele care precizează aceste noțiuni.

Toate enciclopediile pot ajuta selecția vedetelor de subiect: se vor folosi enciclopediile generale, dicționarele, dar și lexicoanele documentare publicate de marile biblioteci și de serviciile documentare. Ne putem folosi, de asemenea, de indexul alfabetic al diverselor ediții ale C.Z.U.

Limbajul zecimal a fost, încă de la început, în dispută cu indexarea analitică. Practica acesteia s-a dezvoltat simțitor în bibliotecile enciclopedice unde numărul cititorilor a crescut în mod evident. Aceștia preferă catalogul pe subiecte (indexarea analitică) și nu catalogul sistematic, în ideea de a evita învățarea unui limbaj codificat.

Limbajele științifice se modifică rapid în toate domeniile. Apariția conceptelor noi obligă catalogatorul să renunțe la formulările depășite sau imperice și să introducă cuvinte sau indici noi. El va fi antrenat de autorii textelor să adopte neologisme dar, cu atenție, în mod selectiv, pentru a nu încărca inutil catalogul sau pentru a nu dispersa documentele, cedând modalităților lexicale. Se va reduce numărul neologismelor și se vor folosi cuvinte cunoscute sau se vor adapta, pentru a fi înțelese de toți cei care solicită catalogul.

În practica bibliotecilor enciclopedice, limbajul sistemului zecimal ocupă același câmp informațional cu

cel al limbajului analitic. În indexarea analitică descriptorii sunt reuniți sub forma vedetelor de subiect, iar în indexarea zecimală ei sunt combinați sub forma unor indici care pot fi simpli sau compuși. În ansamblul vedetelor de subiect și a indicilor compuși NOË RICHTER distinge trei subansamble identice:

a. primul cuprinde descriptorii semnificativi pentru subiect: subiectul principal este limitat de punctul de vedere din care este studiat sau de un subiect secundar;

b. al doilea subansamblu cuprinde descriptori auxiliari care precizează limitele geografice sau sociologice și limitele cronologice în care se înscrie subiectul definit de primul subansamblu;

c. descriptorii care compun al treilea subansamblu se referă la forma documentului. Ei furnizează informații asupra prezentării conținutului (atlas, congres, ghid, revistă etc.) sau asupra suportului folosit pentru fixarea textelor când acesta nu este hârtia imprimată (casetă, disc, microfișă, videodisc etc.).

În cadrul unei vedete de subiect complete, descriptorii se succed în ordinea următoare:

1. cuvântul de ordine al vedetei este semnificativ pentru subiect;

2. un posibil subiect secundar;

3. subvedeta de punct de vedere, care limitează extinderea subiectului, precizând aspectul sub care acesta este tratat;

4. subvedeta de localizare geografică, indică limitele spațiale, etnice, politice sau sociale în care se înscrie subiectul;

5. subvedeta de localizare cronologică este semnificativă pentru perioada în care se înscrie conținutul subiectului;

6. subvedeta de formă a fost definită în cadrul celui de-al treilea subansamblu al elementelor descriptive.

Pentru un fond de mărime mijlocie, prezentat în acces liber, se poate, adesea, reduce vedeta de subiect la primii doi descriptori, celelalte elemente fiind completate prin vedeta de formă atunci când se consideră această informație utilă cititorului.

Referitor la forma descriptorilor, trebuie să menționăm că aceștia sunt, de obicei, substantive sau locuțiuni nominale, care exprimă noțiuni precise: ființe, lucruri, sentimente, idei. Nici o altă parte de vorbire (adjectiv, verb, adverb etc.) nu poate fi descriptor decât dacă aceasta este substantivizată sau dacă poate fi considerată obiect de studiu.

În indexarea analitică, descriptorii se scriu la singular. Este forma obișnuită a intrărilor în dicționarele și enciclopediile alfabetice. Această regulă admite, totuși, și excepcii impuse de specificul limbii.

Contrar catalogului sistematic care se folosește de simboluri universale, catalogul pe subiecte este compus din vedete alcătuite numai în limba națională. Acest lucru nu este foarte simplu, căci atunci când avem de realizat vedete de subiect într-un anumit domeniu, ne lovim de două aspecte: frecvența cuvintelor de proveniență străină și de dificultatea găsirii sinonimelor în limba națională. Catalogatorul va respinge cuvântul de proveniență străină impus de comoditatea sau deficiențele lexicale ale autorului, de modă sau de mijloacele mass-media. Nu întotdeauna pot fi găsite echivalențe în limba națională, căci uncle cuvinte străine s-au impus pentru că ele desemnează o realitate culturală sau istorică națională, care nu are echivalent în altă limbă sau pentru că deficiențele lexicului au permis o înrădăcinare solidă a cuvintelor împrumutate. Printre primele putem enumera: Far-West, Sturm und Drang, Western. În cea de-a doua categorie fac parte cuvinte din domeniile: economic, sport, artă, cât și termenii care desemnează produse specific naționale: vodka, whysky etc.

Pentru numele proprii, se vor folosi exemple din catalogul alfabetic.

Regulile indexării analitice stabilesc două principii fundamentale care stau la baza selectării descriptorilor semnicativi pentru subiect: principiul preciziei și principiul pertinenței.

Principiul preciziei este valabil pentru toți descriptorii care formează o vedetă de subiect compusă și se aplică pentru a stabili cuvântul de ordine al vedetei, subvedeta de punct de vedere și, eventual, subiectul secundar. Acest principiu stă la baza indexării analitice și este o modalitate de a o deosebi de indexarea sitematică. În limbaj analitic, noțiunea desprinsă prin analiză este esențială, toate celelalte noțiuni străine subiectului indexat sunt eliminate chiar dacă între subiect și aceste noțiuni există legături logice apropiate. Principiul preciziei prezintă un dublu aspect: utilizarea descriptorilor cu aceeași întindere ca și subiectul și respingerea termenilor nesemnificativi. O lucrare, de exemplu, care expune doctrina bisericii catolice, va fi indexată sub vedeta *Catolicism* și nu *Creștinism* care are o întindere mult mai mare.

Anumite cuvinte folosite în formularea titlurilor unor lucrări documentare, nu au sens pentru conținutul documentelor, de aceea este necesară eliminarea lor. Aceste cuvinte pot fi: *analiză, contribuție, eseu, metodă* etc. Nu sunt semnificative pentru subiect, căci ele exprimă calități și procese aplicabile oricărei probleme reale, nu pot fi folosite ca vedete ci pentru a forma descriptorii.

Principiul pertinenței se referă la situația când un descriptor nu este purtător de informații, decât în măsura în care semnificația sa este perceptibilă celui care îl aduce sau îl citește. Nu se vor reține, deci, decât termenii pertinenți, adică cei adoptați profilului cititorului, sferei sale de interes, capacității de înțelegere, vocabularului său. Acest profil este ușor de conturat căci cititorii formează ansambluri omogene, așa încât nivelul lor, necesitățile și lexicul pot fi ușor analizate. Lucrând într-o bibliotecă enciclopedică, catalogatorul trebuie să se adapteze unui nivel mediu intelectual în vederea alegerii pertinente a descriptorilor. Uneori, termenii științifici sunt necunoscuți chiar și unui cititor avizat. Chiar și catalogatorul dispune de un lexic personal redus, de aceea trebuie să apeleze la instrumente care să-l ajute

să elimine subiectivismul autorului dar și pe al său. Experiența și continuitatea bibliotecară confruntă documentarismul cu problema neologismelor. Mulți termeni folosiți în trecut și astăzi, chiar, pot să nu mai fie actuali. Legate de un eveniment, un personaj, o conjunctură temporară, o modă, anumite expresii sfârșesc prin a se goli de conținut, încetând să fie pertinente. Reflecțiile asupra acestor termeni și asupra multor altora ne vor ajuta să desprindem formulări adecvate supuse unui subiectivism colectiv.

Cititorul care consultă un catalog pe subiecte așteaptă ca acesta să răspundă exact și imediat întrebărilor pe care i le pune. Acest lucru impune ca descriptorii care compun vedeta să fie aleși cu maximă exactitate. Catalogatorul știe că termenii aleși de el pentru a exprima o noțiune nu corespund întotdeauna cu cei folosiți de cititor. Mediator între document și cititor, bibliotecarul trebuie să creeze condițiile unei comunicări eficace. El va introduce în catalog fișe care vor reduce „tăcerea documentară" provocată de alegerile făcute, vor ghida cititorul în căutarea sa orientându-l spre domenii apropiate. Toate aceste situații pot fi rezolvate cu ajutorul unor fișe de ghidare care sunt: trimiterile de echivalență și fișele de orientare generală.

Trimiterile de echivalență reprezintă o formulă prin care cititorul este trimis de la termenul pe care-l folosește la descriptorul din catalog, atunci când întrebarea a fost pusă cu ajutorul unui nondescriptor care nu există în nici o rubrică. Acestea sunt utilizate în următoarele situații: pentru eliminarea sinonimelor și cvasisinonimelor, a cuvintelor cu ortografie multiplă, a cuvintelor savante vechi, străine, cât și a siglelor.

Fișele de orientare specifică invită cititorul să-și lărgească cercetarea consultându-și rubricile care conțin descriptori în relații de sens cu termenii folosiți pentru a formula cererea: antonime, cuvinte cu extindere mai largă sau mai redusă, cuvinte exprimând o noțiune apropiată ca sens. Aceste fișe sunt introduse prin: *Vezi și*.

Fișele de orientare generală dau indicații cititorului care și-a formulat cererea cu ajutorul unui descriptor de extindere foarte generală, invitându-l să-și continue cercetarea în rubricile cu descriptori specifici incluși în acești descriptori generali.

Inserarea fișelor în catalogul pe subiecte se face aplicând regulile valabile în cadrul catalogului alfabetic general.

Mihaela PĂRUȘ

Biblioteca Județeană „Gh. Asachi" Iași

(Din culegerea: **100 de ani de la înființarea Bibliotecii „V.A. Urechia" Galați**: Volum jubiliar, Galați, 1991)

O MARE METAFORĂ. NICHITA STĂNESCU

A vorbi despre limba în care gândești, a gândi—gândire nu se poate face decât numai într-o limbă—în cazul nostru a vorbi despre limba română este ca o duminică. Frumusețea lucrurilor concrete nu poate fi exprimată în limba română. Pentru mine iarba se numește iarbă, pentru mine arborele se numește arbore, malul se numește mal, iar norul se numește nor. Ce patrie minunată este această limbă! Ce nuanță aparte, îmi dau seama că ea o are! Această observație, această revelație am avut-o abia atunci când am învățat o altă limbă.
Nu spun că alte limbi, alte vorbiri nu ar fi minunate și frumoase. Dar atât de proprie, atât de familiară, atât de intimă îmi este limba în care m-am născut, încât aproape nu o pot considera altfel decât iarbă. Noi, de fapt, avem două patrii coincidente; o dată este patria de pământ și de piatră și încă o dată este numele patriei de pământ și de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea.
De aceea, pentru mine, muntele munte se zice, de aceea, pentru mine irba iarbă se spune, de aceea, pentru mine, izvorul izvorăște, de aceea, pentru mine, viața se trăiește.

MANUAL (fr.,lat.) = Carte care cuprinde elementele fundamentale ale unei științe, ale unei arte sau ale unei îndeletniciri practice, folosită mai ales în instituțiile de învățământ.

MANUSCRIS = Text scris cu mâna (azi și dactilografiat); în manuscris — în formă netipărită.

MEMORANDUM (lat.) = Document care cuprinde expunerea faptelor care privesc relațiile dintre state sau vor forma obiectul unor tratative.

MEMORATOR (fr.) = Lucrare tipărită, de obicei de format mic, care cuprinde în formă rezumativă tabele, formule sau noțiuni dintr-una sau mai multe discipline.

MEMORIAL (germ.) = Specie literară înrudită cu însemnările de călătorie și cu memoriile care consemnează lucruri, fapte de interes general (Gr. Alexandrescu etc.)

MEMORALIST (fr.) = Autor de memoriale sau de memorii.

MICROFILM (fr.) = Film fotografic pe care sunt copiate documente sau cărți la o scară foarte mică, obținându-se o mare economie de spațiu.

MINIATURĂ (fr.) = 1. Pictură de manuscris al cărei nume vine de la roșul de miniu cu care se scriau unele litere în manuscrisele medievale. 2. Pictură de mici dimensiuni, executată cu finețe, în tempera sau ulei, pe pânză, pergament, hârtie, fildeș etc.

MINIATURISTICĂ = Arta de a executa miniaturi; studiul miniaturilor de pe vechile manuscrise.

MISCELANEU (lat. miscellanea) = Volum, publicație, rubrică în unele periodice care cuprinde articole variate ale mai multor autori. Manuscris miscelaneu, manuscris vechi cu conținut variat.

MONOGRAFIE (fr.) = Studiu științific asupra unui subiect (personalități, țări, unități geografice, economice, culturale etc.), tratat detaliat și multilateral.

MOȘTENIRE (culturală, literară) = Valori morale, idei, fenomene culturale, literare etc. transmise de înaintași.

MULTIPLICARE = 1. Acțiunea de a multiplica; înmulțire. 2. Reproducerea unui original în mai multe copii pe cale mecanică, grafică sau fotografică.

NOTAȚIE (fr., lat.) = Însemnare, consemnare, notă.

NOTĂ (fr., lat) = 1. Însemnare scrisă referitoare la o anumită chestiune. 2. Însemnări sau reflecții literare asupra unui eveniment istoric, unei călătorii, unei opere etc.; Adnotări la un text literar sau științific, cuprinzând informații suplimentare de amănunt, referințe bibliografice etc., trecute de obicei în subsolul paginii (notă în subsol) sau la sfârșitul lucrării.

NUMĂR (lat. numerus) = 1. Concept fundamental din matematică; se notează de obicei prin cifre. 2. Fiecare din exemplarele unei publicații periodice, ale unui ziar etc. care face parte din același tiraj sau serie; număr de pagini dintr-o operă literară, științifică etc.

NUMĂRĂTOARE (număra) = Operația de a număra; numărare; socoteală; calcul.

NUMĂRĂTOAREA PAGINILOR = Numărarea paginilor unei lucrări sau opere literare, muzicale, științifice etc.

NUME (lat. nomen) = Cuvânt (sau grup de cuvinte) prin care se arată cum se cheamă o ființă sau un lucru, o acțiune, o noțiune etc. și care servește pentru a le individualiza; denumire. Nume de botez sau nume mic — prenume; nume de familie — nume pe care îl poartă toți membrii unei familii, transmițându-se de la părinți la copii.

NUVELĂ (fr., it.) = Specie epică cultivată îndeosebi în literatura modernă, înfățișând, într-un cadru mai restrâns în raport cu romanul, un episod semnificativ din viața unuia sau a mai multor personaje.

OBSERVAȚIE (fr., lat.) = 1. Procedeu al cunoașterii științifice constând în contemplarea metodică și intențională (într-un anumit scop) a unui obiect sau proces. Cercetare, examinare; studiu. 2. Remarcă, constatare. 3. Obiecție, critică.

OFICIAL (fr., lat. officiallis) = 1. Care emană de la o autoritate, care este declarat, stabilit de o autoritate; care reprezintă o autoritate, un stat; Buletin oficial - periodic în care se publică de obicei acte normative. 2. Propriu actelor guvernamentale, documentelor administrației de stat.

OMAGIU (it., fr.) = 1. (În ev. med.) Ceremonie care cuprindea jurământul de credință și de supunere al unui vasal față de suzeranul său. 2. Manifestare, dovadă a respectului, admirației sau recunoștinței față de cineva; ofrandă, prinos. Volum omagial — lucrare aparținând unei personalități literare, științifice etc. care apare după o sumă de ani, cu ocazia comemorării nașterii sau morții acestuia.

OPERĂ (lat. opera) = 1. Acțiune, lucrare, faptă. 2. Lucrare (originală) literar-artistică, științifică etc.

OPERE COMPLETE = totalitatea lucrărilor unui scriitor, ale unui muzician, om de știință etc.

OPERE POSTUME = Lucrări, manuscrise date publicității după moartea autorului.

ORAȚIE (oratiune) (lat. oratio) = 1. Urare în versuri cu conținut fabulos, recitată de către colăcari în cadrul ceremonialului de nuntă. 2. Cuvântare (rostită la anumite ceremonii sau ocazii).

ORDINE (lat. ordo, -onis) = 1. Mod (firesc) de succesiune, înșiruire în timp sau în spațiu a unor lucruri, a unor fapte etc.; orânduială, rând. 2. Așezare a unor obiecte, cuvinte, termeni, date potrivit unor cerințe de ordin practic, estetic (alfabetic, sistematic, cronologic etc.). Ex.: Catalogul alfabetic pentru biblioteci — ordonat alfabetic pe nume de autori și titluri de anonime (titlurile unor lucrări cu mai mult de trei autori sau fără autori).

ORIGINAL (fr. lat.) = 1. Despre documente, texte, opere, fotografii etc.) care constituie primul exemplar, care a servit sau poate servi drept bază — pentru copii, reproduceri, multiplicări. În original — în formă primară; necopiat; netradus. Care are, prin autenticitate, o valoare reală, de necontestat. 2. (Despre idei,

teorii, opere etc.) Propriu unei persoane, unui autor, personal, nelimitat, nou, inedit. (Despre artiști, scriitori etc.) Care creează ceva nou, personal, fără a se folosi de un model făcut de altul.

PAGINA (pagină, după fr., germ.) = 1. A numerota paginile sau foile unei cărți, ale unui manuscris etc. 2. A așeza textul cules și clișeele pe suprafețe de mărimi egale, completate cu titluri, subtitluri, note etc., pentru a obține forma definitivă a paginilor unei lucrări ce se tipărește. A schița planul de dispunere a materialului unui ziar înainte de a fi dat la cules – paginare.

PAGINAȚIE (fr.) = Acțiunea de a pagina; paginare. Secție într-o tipografie în care se efectuează această operație.

PAGINĂ (lat. pagina) = Fiecare dintre cele două fețe (recto și verso) ale unei foi de hârtie dintr-o carte, dintr-un caiet, dintr-un ziar etc.); cuprinsul unei astfel de fețe. A pune în pagină – a pagina.

PANEGIRIC (fr., lat., gr.) = Scriere sau discurs public în care sunt elogiate meritele unei persoane (de obicei defuncte), ale unei instituții sau comunități. Au scris panegirice Socrate, Pliniu cel Tânăr, Bossuet. Elogiu, laudă (exagerată).

PAPIRUS (fr., lat., gr.) = Plantă erbacee din Africa tropicală și mediteraneană, din familia ciperaceelor, înaltă de peste 1 m. (Cyperus papyrus). Material pentru scris, obținut de egipteni și romani din tulpina acestei plante; document scris pe un astfel de material.

PARAGRAF (fr., lat. paragraphus, gr. paragraphos – „scris alături") = Pasaj dintr-un text despărțit de restul textului printr-un semn grafic special. Semn tipografic folosit pentru împărțirea unei lucrări în mai multe diviziuni.

PARTE (lat. pars) = 1. Fragment, porțiune dintr-un tot; bucată. 2. Diviziune a unei opere literare, muzicale etc.

PASSIM (cuv. lat.) = (Folosit pentru trimiteri la operele unor scriitori). În diferite locuri, ici și colo.

PERGAMENT (germ.) = 1. Piele netăbăcită, preparată special, folosită în trecut pentru manuscrise, iar în prezent în legătorie. Document, text etc. scris pe o astfel de piele. 2. Hârtie de tip special, rezistentă și impermeabilă la aer și la apă, cu aspect asemănător pergamentului.

PERIODIC (fr., lat.) = 1. Care se repetă în mod identic după intervale de timp (aproximativ) egale; care constă în parcurgerea repetată a aceleiași succesiuni de stări în intervale de timp egale. 2. (Revistă, buletin etc.) care apare la intervale regulate (săptămânal, lunar etc.)

PLAGIAT (plagia) = Însușirea fără drept, în orice mod, a calității de autor al unei opere științifice, literare, muzicale, de artă plastică sau a oricărei opere de creație intelectuală. Plagiatul este infracțiune.

PLANȘĂ (fr.) = Foaie de hârtie cu reproduceri de desene, picturi, fotografii, folosită ca ilustrație dintr-o carte; carton cu desene sau cu fotografii care se folosește ca material didactic. Coală, foaie mare de hârtie pe care s-a executat un desen tehnic.

Doina BANU

(Lectura, 1992, nr.6)

NICHITA STĂNESCU

GLOSE

I

Ca să poți să fii, stai locului și sfințește-l,
iar în călătorie trimite-ți numai ochiul.
Vai de cel care se odihnește la umbra
copacului sădit de strămoșul altuia.
Lasă-te ars de soare, dacă n-ai moștenit
vreo umbră de arbore. Sădește-te tu însuți,
dacă n-ai avut norocul să fii strănepot.

II

Dacă vrei să existe cinste și curățenie, fii
chiar tu însuți cinstit și curat. Abia după
aceea vezi și bucură-te dacă mai există în
afara ta cinste și curățenie. Abia după
aceea întristează-te și scuipă dacă în afara
ta nu există cinste și curățenie.

III

Cinstea vieții mele și idealul vieții mele
sunt acelea de a fi așternutul pe care la
nesomn să se poată odihni oricând
sufletul țării.
Visul vieții mele este să fiu cina la care stă
vorbirea țării mele când îi este sete de un
vin și de un viu.

IV

Limba română este maica mea. Ea m-a
trimis la școli și la armată. De câte ori îi
scriu, scriu: „Al vostru, care vă dorește
sănătate și este sănătos!"

V

Deplâng pe cel care plânge când plouă, ca
pe un risipitor cu avutul sării.
Laud pe cel care face acoperișe.
Disprețuiesc pe cel care plânge noaptea.
Plânsul profund e pe soare, în amiază, la
douăsprezece. Atunci.

VI

Descurajez pe cei care spunând „Eu" se
înțeleg pe sine. Îi descurajez cu
indiferență.
„Eu" putem să spunem numai noi, și
aceasta numai când avem grijă de cerul
pământului.

VII

Cel mai mare noroc e să ari, ori să ridici
pământul în picioarele lui.

VIII

De zburat, zboară tot globul, toate stelele,
timpul. De stat locului și în lucrare, mi se
pare a fi măreț.

IX

Dacă nu ești în stare să recunoști iarba
după verde și apa după sete, nu-i va fi
niciodată nimănui dor de tine.

X

Nu trăim decât o singură dată și numai o
singură viață.
A avea un ideal înseamnă a avea oglinda.
Într-un ideal te speli ca într-o apă curată.
Într-o oglindă îți speli chipul obosit,
potrivindu-ți-l până te accepți să fii.

XI

„Asta-stare" îmi este mai ideal decât „a
avea-avere" sau „a fi-fire".

Constantin NOICA

LUCRU ȘI LUCRARE

„Norul și vântul, luna și soarele și rătunzeala [sfera cerească] lucrează, până când tu o pâine să-ți agonisești în palmă", citești undeva în *Crestomația* lui Gaster. Toate lucrează. Dacă lucrezi și tu, ești împreună-lucrător cu celelalte; dacă stai în nelucrare, celelalte lucrează încă. Și chiar oprirea ta tot lucrare este, fără s-o știi. Căci așa cum vremea vremuiește și divinitatea filosofului antic geometrizează, fiindcă trebuie să facă și ele ceva, lucrul lucrează. Iar tu ești un lucru al lumii, ca și celelalte.

Sunt nenumărate făpturi pe lume, dar lucruri sunt încă mai multe. Lucru este și gândul („ce lucru ai în minte ?"), și simțirea („ce lucru te încearcă"), lucru e tot ce are nume, dimpreună cu ce nu are, în cer și pe pământ. O clipă șovăi să numești lucruri ființe vii; dar le poți numi lucrări ale firii, și le îneci astfel și pe ele în anonimatul cuvântului, ce se întinde atât de mult încât ajunge până la granițele tăcerii. A spune despre ceva că e lucru înseamnă a tăcea cu privire la el.

Pentru fiecare limbă, câte un cuvânt și-a luat sarcina să spună ce conținut rămâne din tot ce e realitate și chiar irealitate, când ai scos din ele orice conținut dat. De unde vine de fiecare dată acest cuvânt (chose, Ding), cum s-a calificat în limba respectivă, spre a căpăta dreptul de-a nu mai spune nimic — este o problemă adâncă de filosofie și poate chiar de filosofie comparată, dacă există așa ceva. Dar înainte de-a explica, interpreta și compara, este bine să te miri de lucrările atât de ascunse și adânci ale cuvintelor.

Vorba aceea — la care un etician ar putea să se gândească o viață întreagă, dacă ar ști s-o desprindă de contextul ei — cum că „Stăpânul se ascunde în poruncile lui", ar putea fi invocată pentru cuvânt, spunându-se: „Cuvântul se ascunde în înțelesurile lui"; iar lingvistul ar avea și el la ce să reflecteze o viață de om. Cuvântul cel mai neutru și mai vidat de substanță, *lucru*, un cuvânt ce stă sub ochii și în vorbirea tuturor, este și cuvântul care se ascunde cel mai bine în înțelesurile lui.

Este unul din cele mai suprinzătoare lucruri să vezi că „lucru", în limba noastră, vine de la latinescul *lucrum* = câștig, și a lucra de la *lucror,-ari* = a cîștiga, cu o transformare de sens pe care n-a înregistrat-o nici o altă limbă romanică. Densusianu a încercat chiar să susțină că a lucra vine de la *lucubro* (= a lucra noaptea), atât de surprinzătoare îi va fi fost ideea de câștig. În Dicționarul său universal, Șăineanu încerca să explice: de la câștig s-a trecut la izvorul câștigului, munca, apoi la produsele muncii, adică bieetele, lucrurile. Dar „norul și vântul, luna și soarele" lucrează și ele, îți amintești. Ce izvor de câștig să fie la ele ?

Hasdeu nu încearcă să explice evoluția semantică și lasă ce e uimitor în limbă, ca lărgire de sens, să rămână uimitor. El constata că, pe când din latinescul „lucrum", câștig, românul a făcut lucru și munca, din grecescul „agonizomai", muncesc, el a făcut invers, agonisesc, câștig. De altfel, încă mai uimitoare îți par lucrurile tocmai când cineva încearcă să le explice până la capăt, cum se întâmplă cu studiul *Travail et souffrance* al lui C.Racoviță, din *Bulletin Linguistique*, VII, 1939, apărut la noi. Racoviță arată că, în diverse limbi, „munca" e denumită fie din perspectiva dominatorilor, fie din cea a dominaților. Pentru ultimii ea are sensul rău, de trudă, cazną, tortură, pe când pentru cei dintâi are — cu diverși termeni în limbile indo-europene — sensul bun, de operă. În vorbirea noastră s-ar fi întâmplat la fel. Venind de la „a câștiga", spune Racoviță, verbul a lucra ar reprezenta un cuvânt transmis de clasa oamenilor liberi (la noi, păstorii), care lucrau pentru interesele lor și pentru care a lucra înseamnă a câștiga, și invers.

Câte încap într-o limbă, dacă așa stau lucrurile! În fapt, încape aproape totul, cum spunea altădată Hasdeu, în prefața la vol.1 din *Magnum Etymologicum*, arătând că va căuta, sub rubrica *etimologie*, „nu numai origina vorbelor române ca materie, formă, ca sens, ca propoziție, dar totodată sorgintea credințelor sau obiceiurilor exprese [exprimate] prin acele vorbe". Hasdeu voia să ridice studiul limbii până la nivelul istoriei. Nu cerea, astfel, prea mult limbii ?

Și totuși, dincolo de toate acestea, mai este ceva de cerut limbii: să fie lucrătoare ea însăși. Că ea explică ori nu trecutul și își explică propriul trecut, este o chestiune pentru învățați și profesori. Viața spirituală s-ar preocupa tot atât de puțin de faptul că „lucru" e înrudit cu neologismul lucrativ, pe cât se preocupă de înrudirea dintre cosmos și cosmetic. Numai că regăsirea sensurilor câte unui cuvânt poate însemna *reactivarea* cuvântului, iar de acest lucru are nevoie tocmai viața spirituală a omului. În limba noastră lucru a ajuns să însemne inerția însăși. Din acestă inerție îl poate scoate o bună pagină de dicționar.

Noi avem această pagină — încă inedită — în fișele *Dicționarului Academiei*, unde buna rânduire a sensurilor și admirabilele exemple vin să arate, oricui câtă viață stă îndărătul cuvintelor moarte. Ceea ce izbește, atât în înlănțuirea de sensuri a lui a lucra, cât și la lucru chiar, este, dincolo de lărgirea de sens, o ascensiune către act pur și realitate pură. De ele avem nevoie să ne amintim câteodată, în folosința cuvântului nostru.

A lucra începe cu sensul vechi, etimologic, de a câștiga în urma unei munci. „Cela ce lua cinci talanți, [acela] mearse de *lucră* alți cinci talanți", scrie Coresi. Câștigul însă lasă degrabă locul realizării („Au mai lucrat și într-această domnie multe bunătăți", spune *Letopisețul*), apoi realizării cu efect binefăcător, sau realizării cu orice fel de efect, poate bun, poate rău („Câte nu lucrează în lume avuția"). Dar, așa cum sugera și Șăincanu, scopul realizării se împletește cu efortul depus în vederea lui, și atunci a lucra devine: a face o muncă, a-și încorda puterile spre a rezolva ceva („Cade-se a tot plugariul să-și are și să-și lucreze pământul cu dreptate", spune *Pravila*), iar lucrarea *pentru* ceva trece acum de-a binelea în lucrare *asupra* a ceva, până la prelucrare: „Mearsă [...] la acea limbă nelucrată, care o lucra" (Dosoftei) și până la îndeletnicirea cu ceva („lucrează meșteșugul tătânălui lor", tot Dosoftei). Din lucrarea pentru un câștig, lucrarea în vederea a ceva, lucrarea asupra a ceva, rămâne până la urmă activitatea într-o direcție oarecare („Toată firea lucrează zi și noapte, sporind către inmulțire", Conachi), sau rămâne înfăptuirea pură și simplă, ca în frumosul loc din *Chrestomație*: „Cei ce iubescu bunătatea, nu o lucrează pururea și cei ce o lucrează, nu o fac cu căzuta săvârșire". Iată așadar, bogăția lui a lucra, a verbului.

Aceeași ascensiune către fapt pur, acum însă nu ca făptuire, ci ca *realitate* pură, apare în succesiunea de sensuri a „lucrului". De unde la început este și el câștig, folos („Răbdarea spre lucru-i ieși" spune Coresi; sau: „Deșert și fără lucru să ne facă" vrea diavolul, sau încă: „Nici iarăși fără de lucru goni pre el, ci și milă le deade"), cuvântul lucru, ca expresie a folosului concretizat în ceva, trece un obiect material — în opoziție cu ființa —, poate apoi însemna bun, avere, dar și creație, făptură, operă: „lucrul mâinilor omenești", spune o *Psaltire*.

Lucrul însuși, inert o clipă („noaptea dormim ca lucrurile", scria Sahia), se însuflețește și devine lucrat, muncă („lucrul grădinii, al câmpului", sau: „Fost-au om înștiințat lucrurilor oștenești", la Cantemir) și se transformă în ceea ce a lucrat cineva, faptă, act („Cela ce judecă tuturoru după lucru", sau „Dă-le, Doamne, după lucrul lor"). Dar așa făcând, lucru capătă în limba noastră înțelesul adânc de realizare care măsoară toate, realitate care ține. Nu omul este măsura tuturor lucrurilor, cum spune anticul, ci lucrul e măsura tuturor oamenilor și a înțelesurilor. Când Dosoftei spune „lucrul lui urma cuvântului", acesta din urmă se supunea probei adeveritoare prin lucru. Când același Dosoftei spune: „Cu lucrul am gustat de am cunoscut", cunoașterea își află în lucru învestirea. Și poate cea mai frumoasă treapta a lucrului este aceea pe care o atinge, cu vorba sa, Coresi: „Aceia învățătură lucru fu". Legea s-a făcut adevăr.

Acum, ca realitate și instanță ce adevereşte cuvântul, cunoașterea și legea, lucrul poate regăsi până și înțelesul de „câștig". De ce să ne rușinăm că lucru și lucrare, conceptele cele mai generale din limba noastră, au plecat de la simpla idee de câștig ? Câștig vine de la *castigo*, rudă cu *castus*, pur, care însemna a îndrepta, a face din nou curat, mustrând, pedepsind. Tot ce este pe lume trebuie pedepsit și mustrat, dacă nu e lucru, așadar câștig întru realitate.

(Din cartea: Cuvînt împreună despre rostirea românească, București: Editura Eminescu, 1987).

â și î

1. În interiorul cuvintelor se scrie de regulă **â**: *când, gât, cât, râu, român, cuvânt, cântec, bătrân, cântând, spălând, plângând* etc.

2. La începutul și la sfârșitul cuvintelor se scrie întotdeauna **î**: *în, înainte, înger, întâi, încă, învinge, îndreptar, încredere, coborî, urî, doborî, omorî, hotărî* etc.

3. Se scrie **î** și în interiorul cuvintelor:

a) în derivatele cuvintelor care încep cu **î**: *neînvățat, neîmpăcat, reîmprospătat, reîntregit* etc.

b) în terminațiile flexionare ale verbelor terminate în **rî**: *urîm, coborîm, hotărîm, doborîm, urînd, coborînd, hotărînd, doborînd* etc.

sunt

Recent în ortografia limbii române au fost introduse formele *sunt, suntem, sunteți*, înlocuindu-le pe cele cu *î*.

SOMMAIRE

Statut de la Société Scientifique des Bibliophiles de Moldova
p. 3

TATIANA COSTIUC. Le début d'une collaboration
p. 6

DAN JUMARĂ. Manuscrits roumains du XVIième-XVIIième siècles du patrimoine du Musée de la Littérature Roumaine de Iași
p. 7

VLAD CHIRIAC. Le concept du livre national. Epoque de Varlaam
p. 10

CLAUDIA SLUTU-GRAMA. Le livre roumain du XVIIième siècle: temps et espace
p. 11

IOANA VASILESCU. D.C. Moruzi, écrivain bassarabien
p. 13

IULIA MELNIC. Une excursion à travers les plus anciens centres typographiques du pays
p. 16

TATIANA COSTIUC, VERA OSOIANU. Venez à Alba-Iulia!
p. 21

PAUL MIHAIL. Hommage au professeur universitaire dr. Dan Simonescu
p. 25

DAN SIMONESCU. Travaux bibliographiques du prêtre Paul Mihail
p. 30

ION MADAN. Une personalité marquante de la bibliologie roumaine: Dan Simonescu
p. 31

EMIL BOLOGA. Des dates concernant l'histoire de l'ex libris roumain
p. 33

TUDOR NEDELCEA. Livres sur l'histoire du livre
p. 39

ALEXE RĂU. Mateevici impose l'Union
p. 46

MIRCEA REGNEALĂ. Les bibliothèques et la civilization humaine
p. 49

IOANA LUPU. La bibliothèque publique au moment crucial ?
p. 51

MARIA MOLDOVAN. Les problèmes et les perspectives de l'étude etnographique des bibliothèques de la région de Cernăuți
p. 53

MIHAELA PĂRUȘ. Le catalogue alphabetique sur les sujets,
p. 55

Petit dictionnaire
p. 59

CONSTANTIN NOICA. Chose et travail
p. 61

SUMMARY

The Statute of the Scientific Society of Bibliophiles from Moldova
p. 3

TATIANA COSTIUC. Beginning of collaboration
p. 6

DAN JUMARĂ. Manuscripts of Romanian editorship of the XVIth-XVIIth centuries from the patrimony of the Iași Museum of the Romanian Literature
p. 7

VLAD CHIRIAC. The National Book Concept. Varlaam's Epoch,
p. 10

CLAUDIA SLUTU-GRAMA. Romanian Book of the XVIIth Century: time and space
p. 11

IOANA VASILESCU. D.C. Moruzi, Bessarabian writer p. 13

IULIA MELNIC. Visiting to the most ancient country printing Centres
p. 16

TATIANA COSTIUC, VERA OSOIANU. Welcome to, Alba-Iulia!
p. 21

PAUL MIHAIL. Homage to the University Professor dr. Dan Simonescu
p. 25

DAN SIMONESCU. Bibliographical works of Father Paul Mihail
p. 30

ION MADAN. An outstanding person of romanian bibliology: Dan Simonescu,
p. 31

EMIL BOLOGA. Data about the history of romanian ex-libris
p. 33

TUDOR NEDELCEA. The book about a book
p. 39

ALEXE RĂU. Mateevici imposes the Union
p. 46

MIRCEA REGNEALĂ. Libraries and human civilization
p. 49

IOANA LUPU. Is the Public Library at the cross-roads?
p. 51

MARIA MOLDOVAN. Problems and perspectives of ethnographical studies at the libraries of Cernăuți Region
p. 53

MIHAELA PĂRUȘ. Alphabetic Catalogue on subjects
p. 55

Short Dictionary
p. 59

CONSTANTIN NOICA. The work and working
p. 61

NICHITA STĂNESCU

DRAGII MEI MUNȚI

Într-un manual vechi de geografie, munții înzăpeziți erau desenați în așa fel încât lăsau să plutească deasupra filei de hârtie copleșitoare neliniști. Se găseau atunci în închipuirea mea acoperiți de frig cu tonul dureros și de neînlăturat al unei mari înfrângeri. Doream să-i am sub simțuri așa cum pot avea o floare rară sau o pasăre țintuită privirii, supunând-o staticului pentru a o contempla.

Ce forțe mari, de neînvins mi-ar trebui pentru a supune muntele. Munții noștri Carpați s-au ridicat din centrele de viață ale trecutului. Fiecare morman de pământ în închipuirea altei ființe străine de planeta noastră poate constitui un motiv de neliniști. Am văzut de două ori un munte și nu l-am recunoscut, era altul de fiecare dată ca și soarele răsărind, sau era unul și același munte supus unei stări necunoscute nouă.

Munții sunt suavi și gingași, primitivi și colosali, enormi și neînsemnați, străvezii și întunecați. Prin aerul plin de ființe muntele ocupă spațiul său existențial silindu-mi privirea în sus, făcându-mă să gândesc cosmosul și nu adâncul. Tortura inefabilă a peisajului o simt puternică și de neînlăturat în acest prag al frigului de decembrie.

Marea mă silește să mă uit către pământ, să caut prăpăstiile originii noastre, marea e forța care mă trage în afara lumii, mă face să aspir, să-mi uit condiția umană, muntele îmi dă speranța cumplită a comunicării universale.

Vine frigul, ce se întâmplă în creierii munților? De ce această metaforă a fost atribuită numai și numai munților. Ce aură stranie a avut muntele îndepărtat când poporul l-a numit cu cuvântul „creier", înfricoșător cuvânt, ceva care nu se poate vedea dar care există, ca o structură intimă, esențială într-un organism viu dirijându-se mișcările, vorbirea, sentimentele; destinul.

Munții gândesc, într-un sclemn ritual se primește frigul, munții gândesc, brazii au un veșnic verde pe care gheața nu-l învinge, munții gândesc, arborii mai slabi nu pot trăi pe creștetul său, și animalele mai slabe, cele puternice îndură frigul, foamea și pustietatea muntelui.

În creierii munților poți fi oricând singur și apt de a asculta o veste mare. Te poți bucura ca un zeu primitiv și poți fi trist fără înduioșare.

Vine frigul, ce se întâmplă în creierii munților, cine moare încet, pe tăcute fără gemete și suspine, fără consolare lăsând să i se vadă cadavrul vegetal primăvara viitoare, cine e bolnav și suferă lingându-și din instinct bun rănile și, cine va naște urlând în mucosul cald al zăpezii, în semințe, câte vieți noi așteaptă momentul unic al eliberării?

Munții noștri tineri sau gârbovi, ticiți sau ascuțiți, cu urmele trecerii timpului pe ei i-am asemănat de copil cu faciesul oamenilor bătrâni. Trebuie să fii al muntelui ca să ai curaj să te bucuri singur numai pentru că exiști să vezi munții țării tale.

Astăzi am văzut munții și m-am simțit fericit că exist să văd înzăpeziți munții noștri Carpați, să-i contemplu, să mă emoționez, să aspir încotro ei ne îndreaptă fragedul chip.

Carte românească de învățătură
(Cazania lui Varlaam), Iași, 1643

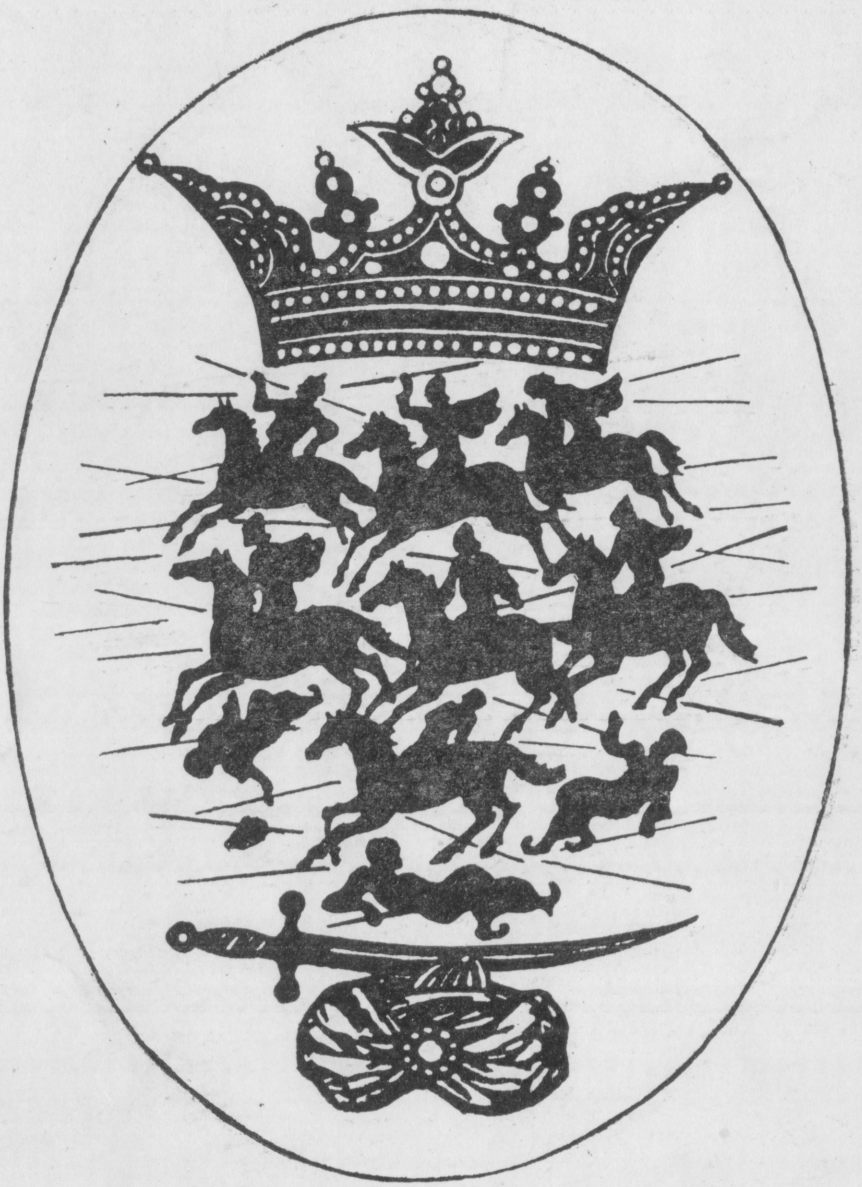

TEU, com, 942, tir. 2000